MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

BÜTÜN ESERLERİ-3

otlakçı

Bilgi

Otlakçı

Memduh Şevket Esendal

Kapak: Fahri Karagözoğlu

e-Pub ISBN: 978-975-22-1064-6

Ocak 2022

BİLGİ YAYINEVİ

Meşrutiyet Cd., No: 46/A, Yenişehir 06420 / ANKARA

Tlf.: (0-312) 434 49 98/ 434 49 99/ 431 81 22 • Faks: (0-312) 431 77 58

www.bilgiyayinevi.com.tr • info@bilgiyayinevi.com.tr

Sertifika No: 15033

Bu kitabın tüm yayın hakları Bilgi Yayınevi'ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın kitaptan alıntı yapılamaz, tümü veya belli bir bölümü kopyalanamaz, çoğaltılamaz, yayımlanamaz, dağıtılamaz.

(M.Ş.E) MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

Otlakçı

Hikâyeler 1

Yayıma Hazırlayan: **Muzaffer UYGUNER**

BİLGİ YAYINEVİ

İ Ç İ N D E K İ L E R

Memduh Şevket Esendal (Hayatı) Öyküleri Yeniden Yayımlarken Bir
İki Söz (Muzaffer Uyguner)
Esendal (Mustafa Şerif Onaran)

Gençlik
Kayışı Çeken
Arabacı Ali
Bir Eğlenti
Otlakçı
Dövüş
Mülahazat Hanesi
Köye Düşmüş
Bir Kadının Mektubu
İki Kadın
Pazarlık
İki Ana İki Kız
Türbe
Haydar Beyin Sakalı
Söylüyor
Deli
Yirmi Kuruş
Bildim
Seni Kahve Paklar
Ev Ona Yakıştı
Asılsız Bir Sözün Esası
Eşek
Hastanenin Yemek Tablası
Düğün Dönüşü
İşin Bitti

Açıklamalar

MEMDUH ŞEVKET ESENDAL

Memduh Şevket Esendal, 29 Mart 1883'te Çorlu'da doğdu. Aile çiftçilikle uğraşıyordu. Birbirini izleyen savaşlar yüzünden, düzenli bir öğrenim yapamadı; kendi kendine Fransızca, Rusça, Farsça öğrendi. Girdiği (1906) İttihat ve Terakki Cemiyeti'nde 1908'den sonra müfettiş olarak çalıştı. Birçok yeri bu görevle dolaştı. Balkan Savaşı patlayınca (1912), aile Çorlu'dan İstanbul'a göçtü.

Büyük Millet Meclisi kurulunca Anadolu'ya geçti. Ata-türk'ün yanında yer aldı. Azerbaycan'da (Bakû'da) elçilik görevinde bulundu (1920-1924). Sovyet Rusya'nın bu cumhuriyeti kaldırması üzerine İstanbul'a döndü. Galatasaray ve Kabataş liselerinde tarih-coğrafya öğretmenliği yaptı. Muhittin Birgen'in yayımladığı **Meslek** dergisinde hikâyeler yazdı. "Mustafa Memduh" adıyla **Miras** adlı bir romanı tefrika edildi. Tahran Elçisi (1925-1930), Elazığ Milletvekili (1931-1933), Kâbil Elçisi oldu (1933-1941). Bilecik Milletvekili (1941) seçildi, aynı yıl CHP Genel Sekreterliğine getirildi. 1945 yılında CHP Genel Sekreterliğinden ayrıldı. Bilecik Milletvekilliğine yeniden seçildi (1946).

16 Mayıs 1952 tarihinde, Ankara'da dünyamızdan ayrıldı.

İlk hikâyelerini ne zaman yazdığı kesin olarak bilinemeyen Memduh Şevket Esendal'ın, yayımlanan ilk hikâyesinin 4 Kânunuevvel 1324 (17 Aralık 1908) tarihli **Tanin** gazetesinde çıkan **Veysel Çavuş** olduğunu saptamış bulunuyoruz. İkinci olarak yayımlanan hikâyesi de elimizdeki bulgulara göre **Çığır** gazetesinin 1911 tarihli sayısında yer alan **İkisinin Arasında** adlı hikâyedir. Gene bu derginin 47. sayısında yayımlanan **Korku** da okurlara sunulan üçüncü hikâyesi sayılabilir. Ağustos 1912 tarihini taşıyan **El Malının Tasası** daha sonraları **Meslek** dergisinde **Vapur Davası** adıyla yayımlanmış (31 Mart 1925), son kez de **Temiz Sevgiler** adıyla işlenerek aynı adı taşıyan kitabına alınmıştır.

Esendal'ın 1934 yılında yayımlanan **Ayaşlı ile Kiracıları** adlı romanı CHP Roman Armağanında derece aldı (1942). "M.Ş., M.Ş.E., Mustafa

Yalınkat, M. Oğulcuk" takma adlarını kullanarak **Seçilmiş Hikâyeler** dergisinde art arda hikâyeler yayımladı. İki kitapta topladığı hikâyelere **Birinci Kitap**, **İkinci Kitap** adlarını verdi. Daha sonra Tahir Alangu'nun düzenlemesiyle, hikâyelerinin yeni baskıları yapılmaya başlandı. **Temiz Sevgiler** (1965), **Ev Ona Yakıştı** (1971) adlı kitaplar bu dizinin yayımlanabilen kitaplarıdır.

Hikâyelerinden 309'u kitaplarında toplanabilen Esendal'ın **Ayaşlı ile Kiracıları** (1934), **Vassaf Bey** (1983), **Miras** (1988) adlı romanları da vardır.

Bilgi Yayınevi "Bütün Eserleri" dizisinde Memduh Şevket Esendal'ın şu kitaplarını yayımladı: **Ayaşlı ile Kiracıları** (roman), **Vassaf Bey** (roman), **Otlakçı** (hikâyeler), **Mendil Altında** (hikâyeler), **Sahan Külbastısı** (hikâyeler), **Veysel Çavuş** (hikâyeler), **Bir Kucak Çiçek** (hikâyeler), **İhtiyar Çilingir** (hikâyeler), **Hava Parası** (hikâyeler), **Bizim Nesibe** (hikâyeler), **Kelepir** (hikâyeler), **Gödeli Mehmet** (hikâyeler), **Miras** (roman), **Güllüce Bağları Yolunda** (hikâyeler), **Gönül Kaçanı Kovalar** (hikâyeler), **Tahran Anıları ve Düşsel Yazılar** (anı-mektup), **Kızıma Mektuplar** (mektup), **Oğullarıma Mektuplar** (mektup), **Mutlu Bir Son** (hikâyeler). Ayrıca özenli ve titiz bir çalışma ile seçilen hikâyelerinden **Bir Haydut Kuş** adlı çocuk kitabı hazırlanmıştır.

Yayınevimiz, **Esendal**'ın bütün eserlerini düzenli bir biçimde okurlarımıza sunmayı sürdürecektir.

ÖYKÜLERİ YENİDEN YAYIMLARKEN
BİR İKİ SÖZ

Memduh Şevket Esendal'ın bütün yapıtları dizisinde öykülerini de yayımlarken, bazı noktalara değinmek gereğini duyduk.

Bilindiği üzere, Esendal, sağlığında iki kitapta toplamıştı öykülerini: **Hikâyeler-Birinci Kitap** (1946), **Hikâyeler-İkinci Kitap** (1946). On yıl sonra, Dost Yayınları, birinci kitaba **Otlakçı** (1958) ve ikinci kitaba da **Mendil Altında** (1958) adını koyarak yeniden satışa sunmuştu. Daha önce, gene aynı yayınevi, öyküleri yeni bir düzen içinde yayımlamaya başlamış; rahmetli Tahir Alangu'nun düzenlemesi ve önsözüyle iki cildi yayımlanmıştı. Bu düzen içinde yayımlanan ilk kitaba **Temiz Sevgiler** (1965), ikinci kitaba da **Ev Ona Yakıştı** (1971) adları verilmişti.

Esendal'ın düzenlemesinde, her kitapta 25 öykü yer almıştı. Böylece, iki kitaptaki öykülerin toplamı 50'dir. Alangu düzenlemesinde ise, Esendal'ın düzenlemesi harman edilmiş, yeni bazı öyküler de eklenmiştir. **Temiz Sevgiler**'deki öykülerin sayısı 34, **Ev Ona Yakıştı**'daki öykülerin sayısı ise 35'tir. Yaptığımız bir karşılaştırmada, birinci kitapta 12, ikincisinde ise 7 yeni öykü yer almıştır. Çeşitli yazılarda verilen bilgilere göre, Esendal'ın öykülerinin sayısı yüz kadardır. Bazıları da bu rakamı iki yüz dolayında vermiştir. Kitaplarına girmiş öykülerin toplamı, bizim saptamamıza göre, 70'tir.* Ailesinin verdiği öykülerin sayısı 163'tür. Bunlardan birinin, **Vassaf Bey** adlı romanının bitmemiş bir nüshası olduğu anlaşılmış bulunduğundan, geriye 162 öykü alır. Bu öykülerden bazılarının değişik adlarla kitaplarına girdiği, bazılarının da bitirilemediği anlaşılmıştır. Kitaplarında yer almış olanlarla yer almamış olanlar, belirli oylumlarda kitaplaşacaktır.

Burada şunu hemen belirtelim ki, öykülerini böylece yayımlarken düzenleme ve kitaplara ad verme bakımlarından çeşitli seçenekler çıkmıştır karşımıza. Sonunda, sağlığında kendisinin yaptığı düzenlemeye bağlı kalınması ve ilk iki kitabın aynı düzen içinde yayımı daha uygun

görülmüştür. Sonraki kitaplarda ise daha özgün bir düzenlemeye gidilecektir. Bu düzenleme, öykülerin yazılış ya da yayımlanış tarihlerine bağlı olmayan bir düzenlemedir. Öykü kitaplarının sonuncusunda, öykülerin yayımlandıkları yeri ve tarihi belirten bir dizin verilmesine çalışılacak, hiç yayımlanmamış olanlar da orada belirtilecektir. Öykülerin abecesel bir dizini de o kitaba eklenecektir.

Esendal'ın öykülerini yeniden okurken, dilinin yalınlığı bir kez daha dikkatimizi çekmiştir. Ancak, gördük ki, Esendal, kolay anlaşılmayan bazı sözcükler (kurada sözcüğü gibi) kullanmıştır. Bu arada, kişilerini konuştururken zorunlu olarak eski sözcüklere ve tamlamalara yer vermiştir. Sözgelişi "Kuvvetli Hükümet" adlı öyküsündeki tutumu böyledir. Genç kuşaklarımızca anlaşılması biraz güç olan sözcüklerle tamlamaları ve bazı Arapça metinleri, bazı yer adlarını anlaşılır duruma getirebilmek amacıyla, her kitabın sonuna öykü adlarını belirterek bazı açıklamalar koymayı gerekli bulduk.

Öykülerde, Türk Dil Kurumu'nun yazım kurallarının uygulanmasını yeğledik ve buna göre bazı yazım düzeltmeleri yaptık. İlk iki kitapta, Esendal baskılarını temel aldık; Alangu baskılarıyla da karşılaştırdık. Hatalı görülen bazı sözcüklerin böylece düzeltilmesi yoluna gidildi. "Hayat Ne Tatlı" adlı öyküde, her iki baskıda da "müzzin" biçiminde olan sözcüğe, sözlüklerde de bir anlam bulamadığımızı ve bunun "müezzin" olması gerektiğini düşünerek düzelttiğimizi belirtmek isteriz.

Burada, öykülerinin bir değerlendirmesini yapmamayı yeğledik. Öykülerinin tümü yayımlandıktan, ikinci kez yazılanlar ortaya çıktıktan sonra böyle bir değerlendirmenin yapılmasını daha uygun bulduk. Öykülerinin değerlendirilmesini isteyenler için, Dr. Mustafa Şerif Onaran'ın, **Türk Dili Dergisi**'nin Türk Öykücülüğü Özel Sayısında (Temmuz 1975, sayı: 286, s. 34-44) yayımlanan **"Esendal"** yazısını salık veririz.*

Muzaffer Uyguner

Ören, 16 Nisan 1983

ESENDAL

MUSTAFA ŞERİF ONARAN

Memduh Şevket Esendal yazınımızda yeteri kadar bilinmeyen bir öykü yazarıdır. Rumeli göçmenlerinden olan babası Çorlu'ya yerleşmiş, 29.3.1883 tarihinde Esendal Çorlu'da doğmuştur. Kendi anlatımıyla hiçbir okulu bitirmedi. Gittiği okulları yarım bıraktı. Demek kendinden yetişme, özöğrenimli bir yazar.

Esendal'ın yaşamı bile iyice bilinmiyor. Necatigil'in sözlüğünde "mütareke devrinde hükümet tarafından kovuşturmaya uğradığı" yazılıdır. Esendal, Kara Kemal'in yetiştirdiği bir İttihatçıydı. İttihatçıların sivrilmiş kişilerinden değil de gölge adamlarındandı. Müfettiş olarak İttihat ve Terakki'nin Anadolu örgütünü denetlerken öykülerine konu edineceği çok şey görmüş, yaşamış olabilir.

İttihatçıların gölge adamı bile olsa, mütareke döneminde arandığı, iki yıl kadar kaçak yaşadığı, yakalanmadığı bilinmektedir. Beşezade Emin Bey, Çetin Altan'ın babası, Nihat Akçan ile Nesrin Sipahi'nin[1] babaları onu saklamışlardır. sonra Tadla[2] adındaki bir İtalyan gemisiyle, İttihatçılardan gözlüklü Mithat'la birlikte İtalya'ya kaçtı. Burada 1-2 yıl kadar kaldı.

Yunanlıların İzmir'e asker çıkardığı sıralarda İstanbul'a döndü. Bir süre sonra Mustafa Kemal'den bir mektup aldı. Mustafa Kemal kendi el yazısıyla şunları yazıyordu: *"Ruslar benden avamdan yetişmiş bir temsilci istediler. Aklıma sen geldin. Görüşmek üzere Ankara'ya bekliyorum."*[3]

Yeni Türk devletinin ilk temsilcisi olarak Bakû'ya gönderildiği, 1920-1924 arası burada kaldığı bilinir. "Bolşevik oldu" diye adı üzerinde dedikodu yayılınca Anadolu'ya aldırıldı. Rusya dönüşü sıkıntı çekti. Kara Kemal'in yakın adamı diye Kılıç Ali, Kel Ali onu suçlamak, İstiklal Mahkemelerine götürmek istediler. Oysa, Mustafa Kemal'in inandığı

insandı. Tahran'a elçi olarak gönderdiler de bu suçlamaların yalan olduğunu gösterdiler.

Afganistan'da elçiyken buradaki Türk oymaklarının sözlerini, deyimlerini derledi. Bu çalışmalarını Ahmet Kutsi Tecer'e verdiği söylenir.

Elçiliklerde bulunması, milletvekilliği yapması, bir siyasal örgütün en önemli yerinde görev yapması sanatına neler kazandırmıştır? Bunlar üzerinde durulmalıdır.

KİŞİLİĞİ

Esendal belli bir doğrultuda inançlarını korumasını bilen, tutarlı bir insandı. Sınavlarını dışardan vererek Mülkiye'nin ikinci sınıfına dek okumuştur. Babası ölünce okumayı bıraktı. Bir yandan gümrükte memur oldu. İlk öykü denemelerini yayımlamaya başladı.

Kişiliğini oluştururken hiçbir öğretiye, hiçbir ülküye körü körüne bağlı olmadı. Ülkemizin koşullarına uyan kendine özgü yöntem uygulamak istedi. Saffet Arıkan Halk Partisi'nin Genel Sekreteri iken mesleklere göre temsilciler seçmenin gerekli olacağını savundu. Bu görüşleri geçerli sayılmadı.

Halk adamıydı. Ayvansaray kahvelerinde dolaşırdı. Yapay olarak değil, yaradılıştan toplumcu aydınların, halk aydınlarının ülkemize yararlı olacağına inanırdı. Halkı kazanmak için önce onu sevmek gerektiği görüşündeydi. Söyleşilerindeki, öykülerindeki o ince hoşgörüde, o gülümseyen bağışlamada bu insan sevgisinin izi yok mu?

Halk Partisi'nin Genel Sekreteriyken bu inancı benimseyen kişilerle partiyi güçlendirmek istemişti. Seçtiği kişiler partiye yeni bir güç katabildi mi? O zamanlar partiye kazandırdığı gençlerin önemli bir kısmı bugün yaşamaktadır. Partiden çoktan kopmuşlar, siyasal yaşamlarını tüketmişlerdir.

Asıl şu soruyu sormalı: Halk Partisi düşün düzeyinde kendisini yenileyebilme olanağını bulabilmiş miydi? Doğrusu istenirse Esendal değil yenilenmek, Halk Partisi'nin devrimci çizgiden uzaklaşmakta olduğunu görüyor, bu zorlamalı adam seçmenin gereksizliğini anlıyordu. Nitekim 1946 seçimlerinden önce genel sekreterlikten ayrıldı.

GÖRÜŞLERİ

Halk Partisi'ne adam seçmek istediği dönemde toplumsal, ekonomik görüşlerini anlatır, bu görüşlere yatkın olan kişileri daha çok benimserdi. Sunullah Arısoy'un Esendal'la ölümünden kısa bir süre önce yaptığı bir söyleşide bu görüşlerin bir kısmı belgelenmiştir.[4]

Buna göre Esendal ülkemiz için toprak uygarlığının geçerli olacağına inanmaktadır. Bu görüşü benimsediği için Esendal'a "Gandi" derlerdi. Toprak ürünlerini işleyerek bir endüstrinin geliştirilmesini savunurdu. Bahçeli evlerle, oya gibi işlenmiş tarlalarla köylerin köylere, kentlerin kentlere uzandığı bir toprak düşünürdü. Ancak böyle bir toprak üzerinde insanların mutlu olabileceğine inanırdı.

Vedat Günyol *Ufuklar* dergisinin Haziran 1952 tarihli sayısında Esendal'ın siyasal yaşamında uysal olduğunu öne sürmüştü. Bu düşünceye karşı çıkan Nurullah Ataç şöyle[5] demektedir: *"Devrimci bir hükümete yardım etmek, hizmet etmek uysallık değildir. Memduh Şevket Esendal, 1914'ten önceki çalışmalarında da, Cumhuriyet çağındaki çalışmalarında da hükümetin devrimciliğine yardım etmiş, hizmet etmiştir. Bunun için 'siyasi hayatında uysal olduğunu' söylemek doğru değildir."*

İLK ÖYKÜLERİ

Esendal adı, 1946 yılında *Ayaşlı ile Kiracıları* romanı ödül kazanmasaydı, ilgi uyandırmayacaktı. İttihatçıların bu gölge adamı, M.Ş.,

M.Ş.E., Mustafa Yalınkat, Mustafa Memduh, M. Oğulcuk gibi çeşitli imzalar kullanarak yazınımızın da gölge adamı olmak istedi.

Nurullah Ataç, "Memduh Şevket Esendal'ı Meslek dergisi tanıtmıştı" der.[6] Gerçekten Rusya dönüşü para bakımından çok sıkıntı çeken Esendal, arkadaşı Taninci Muhittin diye bilinen Muhittin Birgen'in çıkardığı *Meslek* dergisine 35 öykü yazmış, karikatürler çizmiş, ayrıca Mustafa Memduh adıyla bir roman yayımlatmıştı.[7]

Gene Muhittin Birgen'in yönettiği, Nazmi Topçuoğlu'nun paraca desteklediği 1927 yıllarında İzmir'de yayımlanan Sada-yı *Hak* gazetesinde Esendal'ın Yezidilerle ilgili *Melik Tavus* adında bir romanı yayımlanmıştır.[8]

Ama bu söylediklerim Esendal'ın ilk çalışmaları değildir. Babası öldükten sonra öğrenimini bırakıp 1900 yıllarında gümrük memurluğuna başladığı zaman ilk öykü denemelerine de başlamıştı. Bu ilk denemelerin hangi dergilerde, hangi gazetelerde yayımlandığı bilinmiyor.

Bildiğimiz ilk öyküsü "El Malının Tasası" Ağustos 1912 tarihini taşıyor. Bu öykü Meslek dergisinde 1 Mart 1925 tarihinde "Vapur Davası" adıyla yayımlanmıştı. Son kez "Temiz Sevgiler" adıyla yeniden işlenmişti.

İlk öykülerinden bir başkası da 18 Aralık 1916 tarihini taşıyan "Gevenli Hacı"dır.

Ne var ki bu öykülerin yayımlanma tarihi, yazılma tarihlerinden çok sonradır.

Yayımlanma tarihi 1911-1912 yıllarına rastlayan Çığır gazetesinde,[9] belki çok daha önce yazılmış 7 öyküsü bulunmuştur. Bu öykülerle ilgili kısa bilgiler vermekte yarar vardır.

Bu 7 öykünün adları: "İkisinin Arasında" (sayı 39), "Korku" (sayı 47), "Bomba" (sayı 54), "Arkadaşım" (sayı 60), "Hürriyet Gelirken" (sayı 68), "Eyüp Sultan Yolcusu" (sayı 75), "Altın Balıklar"dır (sayı 82).

Bu öykülerin dili günümüzde yazılmış gibi açık, anlatımı yalın, çarpıcı, düşündürücüdür. Örneğin "Hürriyet Gelirken" öyküsünde hürriyet ilan

edilince Marmara'nın küçük bir nahiyesinde neler olup bittiği anlatılır. Özgürlüğün ne olduğunu bilmeyen, günün anlamından habersiz küçük insanların, Çehov anlatımına özgü bir incelikle işlendiği bu öykü şöyle başlar.

"Bu sabah kalın bastonuna dayanarak hükümet dairesine giden müdür beyi görenler, her vakitki gibi candarma çavuşu ile ortak beslediği kazlarını saymaya gidiyor sanacaklardı."

Esendal bu ilk öykülerini de M.Ş. imzasıyla yayımlamıştır.

Ciddi bir araştırıcı Esendal'ın daha önce yayımladığı ilk öykü denemelerini de bulabilir. Böylece Ömer Seyfettin'den önce temiz Türkçeyle yazılmış yalın Esendal öykülerinin yazınımızdaki önemli yeri belirtilmiş olacaktır.

ÖYKÜLERİN DÖKÜMÜ

Esendal 1946 yılında öykülerinin bir kısmını *"Birinci Kitap", "İkinci Kitap"* adı altında iki kitapta toplamıştı. Nurullah Ataç diyor ki,[10] *"Kitaplarının ikisi de üçer bin basılmıştı, basandan duydum, yarısı satılmamış."* Her kitapta 25 öykü vardı. Daha sonra Salim Şengil bu kitaplara kapak geçirerek I. kitabı *Otlakçı*, II. kitabı *Mendil Altında* adıyla 1958'de yeniden satışa çıkardı.

Esendal 1952 yılında öldükten sonra Salim Şengil mirasçılarıyla anlaşarak "Bütün Eserleri"ni basma hakkını aldı.

Tahir Alangu'nun araştırmasına göre yüzü aşkın öyküsü vardı. Bunları yeniden gözden geçirerek tarih sırasına göre üç kitapta toplayacaktı. Birinci kitap *Temiz Sevgiler* adıyla 34 öyküsünü içine almakta, ikinci kitap *Ev Ona Yakıştı* adı altında 35 öyküsünü toplamaktaydı.

Alangu'nun Dost Yayınları adına yeniden gözden geçirerek düzenlediği bu öykülerde bazı yanlışlar var. Önce tarih sırasına göre yayımlanacağı bildirildiği halde buna uyulmamış. Ayrıca kimi öykülerin ne zaman yazıldığı işlenmemiş.

Öyküleri tarih sırasına göre izlerken Esendal'ın gerek dili, gerekse anlatımı üzerine daha sağlam yargılara varabilirdik.

Alangu'nun hazırladığı *Ev Ona Yakıştı* adındaki Esendal'ın ikinci öyküler kitabında bir öykü değişik adlarla iki kez yayımlanmış. Bu kitabın 43. sayfasındaki "İki Kadın I" öyküsüyle, 209. sayfasındaki "Bir Kadının Mektubu" öyküsü aynı öyküdür. Alangu gibi bir araştırıcı böyle bir yanlışa düşmemeliydi.

Alangu, üçüncü kitapta Esendal'ın öykülerini tamamladıktan başka, öykülerinin kaynakçasını, her öykünün yazılış, ilk ve sonraki yayım tarihlerini koyacak, önemli değişiklikleri belirtmiş olacaktı. Böylece araştırma yapmak isteyenler bu notlardan geniş ölçüde yararlanacaktı.

Ne yazık ki, Salim Şengil'in olanakları el vermediği için bu üçüncü kitap basılamadı.[11]

ANILARI VAR MIYDI?

Arısoy'la yaptığı konuşmada[12] *"Hatıralarımı yazdım. Ama onlar ben öldükten otuz sene sonra neşredilecektir... Öyle vasiyet edeceğim, çocuklarıma... Eğlencelidir ama benim hatıralarım..."* diyor.

Rıza Bekin de çok ilginç anıları olduğunu, ölümünden otuz yıl sonra yayımlanacağını bana söylemişti.[13]

"Geçmiş yıllar"dan kısaltma diye "Rüştiye"yi anlatması[14] anılarının bir parçası olabilir.

Anılarıyla ilgili olarak görüşlerini almak istediğim oğlu Prof. Dr. Ahmet Esendal anıları olduğunu kesinlikle yalanladı.

"Annem anılarını yazmasını söyledi. 'Daha vakit var' derdi anneme. Her şeyini anlattığı tek insandı annem. Anılarını yazmış olsaydı bilmesi gerekirdi. Öldüğü zaman 70 yaşındaydı ama dinç adamdı, sağlam adamdı. Hiç de kestiremediğimiz bir zamanda oldu ölümü. Anılarından söz açıldıkça, merak ettik, aramadığımız yer kalmadı. Ne nüfusta, ne de noterde vardı anıları."

Belki 50 yıl her türlü gösterişten uzak, arı gibi sessizce çalışmış. Bir öyküsünü yazabilmek için kaç kez çizip yeniden başlamış. Sonra da nice öyküleri, romanları, anıları nedeni anlaşılmayan bir umursamazlık içinde yitip gitmiş.

Geriye kalan öykülerinde ne var?

Bunu değerlendirmeye çalışalım.

TOPLUMSAL ÖZ

Esendal 100'ü aşan öyküleri içinde bu toprağın insanlarına, sorunlarına eğilmiştir. Gerçi Bakû izlenimleri olduğu sezilen bir öyküsünde (İhtiyar Kadın) bir Alman kadınının tükenişini anlatmaktadır. Gene de bizim toplumumuz için geçerli bir yargıya varıyor: *"Hayat kadınlar hakkında çok merhametsiz, çok zalimdir. Kadın tez ihtiyar oluyor ve geç ölüyor."*

Roma izlenimleriyle yazıldığı sezilen bir başka öyküdeyse (Tövbeler Olsun), yabancı bir ülkedeki bizim insanlarımız, onların yadırganan davranışları inceleniyor.

Esendal'ın öykülerinde kadın sorunu özellikle incelenmesi gereken bir konu. Türklerin yaşamında önemli bir yeri vardır kadının. "Bu Sıska Karı" da adamın biri kadına kötü davranmaktadır. Sokakta kalmaya korkan, silinmiş, yıkılmış bir kadının öyküsüdür bu. Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nde değişen, yenilenen bir yaşama uyarken kadınların kişiliğindeki saygı duyulan gelişmeyi önemle belirtir. Örneğin "Şimdilik Dursun" öyküsünde bir erkekle evlenmeyi geçimini sağlamak için isteyen İsmet Hanım, *"Yok, elbette bir koca bulmalı, koca, elbette genç olsa, güzel olsa daha iyi fakat olmazsa... Olmazsa da ziyan yok, yeter ki yalnız kendisi adam olsun, eli para tutsun"* diye düşünür. Sonra düzeltir bu düşüncesini, kendi yaşamını kendi kazanır. Evlenmeye can attığı adam kendisini istediği zaman, "Bakalım!" diye cevap verir, "şimdiki halde vaktimiz var, yine görüşürüz."

Saide gibi acısını içine akıtarak, sabırla susmasını bilerek kocasını yola getiren kadınların yanındadır Esendal (Bir Mektup ve Cevabı). Hayri'nin karısı, karanlık işler yapan kocasından ayrılmak isteyen, kişiliğine saygı duyulan tutarlı bir kadındır (Bir Kadının Mektubu). Behin, işinin eri olmayan, sabahlara dek kumar oynayan bir mühendisten boşanıp bir ustayla evlenmede bulur mutluluğu (İki Kadın). Behin'in söyledikleri yeni kurulan bir ülkenin yarınlarına ışık tutacak niteliktedir: *"Ben bir mühendisin, canlı bir adamın karısı olmak istedim. Yüzü güneşte yanmış olsun, eve yorgun argın gelsin, bir iş yapmış olduğuna inansın, yemek istesin, yaramaz çocuklar gibi gürültü etsin. Evde, bir iş odası olsun, orada resim çizerken ıslık çalsın. Ayağına iri kunduralar giysin. Baş açık, ceketsiz sokağa çıksın. Bir işler görsün, adı duyulsun. Bu yurdu, bu yerleri, bu ağaçları, bu insanları benimsesin. Sokakta giderken genç kadınların, kızların gözlerinin ona kaydığını göreyim. Bir utanması olsun, yüreği temiz adam olsun. Benden çok da işlerini düşünsün."*

Birinci Büyük Savaştan sonra Anadolu'daki çözülmüşlük; asker kaçaklarının eşkıyalığa başlaması (Arabacı Ali), yolların, hanların güvensizliği (Çölde), köylünün uzak kazalara gereksiz işler için sürüklenmesi (İşin Bitti), boşluğunu, yetersizliğini gizlemek isteyen yöneticilerin memurların onurunu ezmeye çalışması (Haydar Beyin Sakalı), nahiye müdürünün, candarma komutanının, şube reisinin halkı rüşvete alıştırması (Müdürün Züğürdü, İane, Gevenli Hacı), Esendal'ın öykülerinde unutulmaz bir canlılıkla yaşamaktadır.

Yeni kurulan Türkiye'nin koşullarına uymasını, kolayca her kalıba dökülmesini, adını bile değiştirmesini bilenler (İki Ziyaret), Anadolu'nun kalkınma çabasını küçümseyen, yapma bir Batı özentisiyle kendi değersizliğini ortaya koyanlar (Tıraş), temiz düşünceli kimselerin sözlerinden olmadık anlamlar çıkarmak isteyenler (Asılsız Bir Sözün Esası), kendini işine verenler (İki Kadın), yüreği dostlukla, sevgiyle dolu

olanlar (Haşmet Gülkokan), Esendal'ın öykülerinde yakından tanıdığımız insanlardır.

Değişik bir yönetim gelir, sömürü değişmez. Ağanın işçisini sömürmesi eskidir (Yirmi Kuruş), belediye memurunun esnafı sömürmesi yeni (Aptal, Sen de!). Sözünü sakınmayan boşboğaz bir araba sürücüsü adam astıran, harman yaktıran, başkasının karısını kullanan ağaya karşı eziktir (Keleş). Çok evliliği geçerli kılan paranın gücüdür (Ölü).

ÖYKÜLERİN YAPISI

Esendal öykülerinde gözlemcidir. Yorum gerektirmeyecek yalın bir anlatımı varır. Gereksiz sözden olabildiği kadar kaçınır. Bir oyun yazarının kişileri tanımlaması gibi kısa tümcelerle bir kişiliği belirtir: *"Alay hekimi, ellilik, irice gövdeli, kumlu kalın sesli, baba bir adam" (Seni Kahve Paklar). Güreşecekleri çağıran, belki eski bir güreşçi olan bir adamın tanımı: "İri şal sarıklı, yeşil yün kuşaklı, göğsü kış yaz açık, iriyarı, dinç bir ihtiyar"* (Düğün). Bir başka tanım: *"Arabacı yirmi beş yaşlarında delişmen, dili biraz kekeme bir oğlan"* (Keleş).

Yalnız kişilerin değil, olayın geçtiği yer belirtilirken de oyun yazarının tanımlarını anımsatan anlatımlar var. *"Sıcak yaz gecesi, mahalle kahvesinin önündeki setin üstü sanki ufak bir bahçecikti. Ortada küçük bir havuz, içinde gazoz şişeleri, etrafında biraz çimen, kına çiçekleri" (Pazarlık). Bir başka yer tanımı: "Yaz, öğle üstü, güneş yakıyor. Geniş dalgalarla uzanıp giden ovaların yüzünde ne bir köy görünüyor, ne de ufacık olsun bir ağaç"* (Keleş).

Görülüyor ki, bu kısacık tümcelerde kimi zaman fiil bile yok. Bu yalın anlatımın altında bir duygusal incelik sezilebilir. Doğaya olsun, insanlara olsun sevgiyle bakmanın inceliği bu.

Dikkat edilirse öyküleri arasında bir konunun iki değişik biçimde işlendiği görülür. Cumhuriyet öncesi döneminde candarma örgütünün,

askerlik şubelerinin bozuk düzen gidişini anlatan bu öyküler, "Gevenli Hacı" ile "İane"dir. "Gevenli Hacı"da öykü üçüncü kişi ağzıyla anlatılır. Ne candarma örgütünü, ne askerlik şubelerini, ne de bir köy ağası olan Hacı'yı abartılmış bir yergiyle verir. Daha çok kendimize göre bir yorum bulmamıza bırakır. "İane" öyküsünde konu Hacı'nın ağzıyla anlatılır. Hacı'nın ağzıyla anlatılan candarma örgütü daha acınası durumda, askerlik şubesi daha ezik bir silinmişlik içindedir. Hacı, kendisini haklı gösterecek bir tutumla olayı anlatır.

Belki Esendal öykülerine çalışırken değişik biçim denemelerine giriştiği için bu konuyu ayrı ayrı işlemişti. Kendi bastırdığı kitaba yalnız "Gevenli Hacı"yı aldı. Belki bu öyküyü kendi beğenisine daha yakın buluyordu. Alangu, öyküleri yeniden düzenlerken, "İki Kadın 1", "Bir Kadının Mektubu" öykülerindeki yanlışlığa düştüğü gibi, "Gevenli Hacı" ile "İane"yi ayrı öyküler sanmıştır.

Ne var ki, yanlışlığa düşülmüş sanılsa bile, bunun bir yararı var. Öykü yazarının gerçeğe bakışını, gerçeği yorumlayışını, gerçeği değerlendirişini düşündürür. Belli bir gerçeğin değişik kişilerin gözüyle nasıl başkalaştığını gösterir.

ÖYKÜLERİN DİLİ

Esendal bu yalın anlatıma, bu arı dile nasıl varabildi? Bilinçli bir çalışma mıydı bu, yoksa içinden geldiği gibi mi yazıyordu?

Kuşkusuz halk aydını olmasının, halkın içinden yetişmiş olmasının, bu konuşma dilini yazı diline kolayca aktarmasına yararı olmuştur.

Nurullah Ataç, Esendal'ın *"Hamit için Bir Yazı"* öyküsüyle ilgili olarak şu yargıya varır:[15] *"Körü körüne beğenmek, körü körüne övmek, yahut körü körüne yermek. O övgülerin, yahut yergilerin bari bir manası olsa! Hayır, hepsi de boş birer lakırdı kalabalığıdır. Memduh Şevket Esendal o hikâyesinde işte bunu göstermiştir."*

Bu öyküde belirtilen anlamsız boş söz kalabalığının bir başka türlüsü "Feminist" öyküsünde anlatılır. Nice bilgiç geçinenler, "feminist" sözcüğünün anlamını bilemezler. İlgisi olmayan boş sözlerle geçiştirmeye çalışırlar. Bu ilgisizliğin arkasındaki düzmece kişilerle alay eder Esendal.

Neden öz Türkçeye yöneldiğinin bir kanıtı gibidir "Feminist" öyküsü. Anlamı iyi bilinmeyen yabancı kökenli sözcüklerden bu yüzden uzaklaşmış olsa gerek.

Bir öyküde (Düğün), at yarışından söz açılmışsa yakın anlamlı sözcükler, deyimler, yarışın daha canlı anlatılmasını sağlar. "Yastık koşusu" nedir? Ata "Uçurma vermek" nasıl olur? Atın "eşkin" gidişiyle "dörtnala" gidişi arasında nasıl bir ayrım vardır? "Akıtmalı" dediğimiz atın görünüşü nasıldır?

Esendal o yalın anlatımıyla konuyu en iyi biçimde ortaya koyacak zengin sözcükleri seçmesini bilir.

Pek zorunluluk duymadıkça bölge ağzı kullanmaz. Daha çok, öyküyü canlı kılacak deyimleri kullanmak ister. Böylece dilin gelişmesine yardımcı olur. Belli bir bölgeye özgü sözcükler öykünün anlaşılmasını zorlaştırmaz, tam tersine daha anlamlı kılar, daha renkli bir hava verir.

Esendal'ın dili hep böyle düz, hep böyle yalın bir anlatımı göstermez. Kimi zaman öykü kahramanı iç dünyasındaki iyileştirici yalnızlığa çekilmek gereksemesi duyar! *"Ben sanki senelerden beri kaybedip de bulamadığım bir şeyi bulmuş gibi bu adamın okuduklarını dinlemeye başladım"* (Bir Eğlenti).

YAŞAMA BAKIŞ

Nedir ki öykü dediğimiz? Kalın çizgilerle belirtmek gerekirse yaşamın içinden bir kesit. Sırasında bir kadının gülüşü, bir eşyanın duruşu öykü olamaz mı? Küçük bir değinme, bir anımsama bize bir öykü olup gelemez mi? Ne gerek var çerçeveli bir konuya! Asıl iş yaşama bakmasını bilmekte, öykünün havasını canlı tutmaya çalışmaktadır.

Esendal'ın yaşama bakışı nasıldır? Arısoy'la yaptığı konuşmada şunları söylüyor:[16] *"İnsanlara yaşamak için ümit, kuvvet ve neşe veren yazılardan hoşlanırım. İnsanları yuğunmuş mutfak paçavrasına çeviren ve yeise düşüren yazılardan hoşlanmam."*

Gerçekten öykülerinde bu sözlerin insanı olabilmiş midir? Kimi öykülerinde, ağır, ezik bir duruma yumuşak bir yaklaşımla tatlı bir çözüm, iyilik getirerek okuyanı dinlendirmesi biliyor (Seni Kahve Paklar). Kimi öykülerinde eğlentilerin bile insanın içinde huzursuzluğa, hüzünlü bir duyarlığa yol açtığını anlatmaya çalışıyor (Bir Eğlenti). Kimi zaman yadırganan bir davranışı hoşgörmesi, bağışlaması vardır: *"Ferhat kuşağından tabancayı çıkardı, tavana ateş etti. Bunu kimse çok görmez, yapılagelen iştir"* (Düğün). Karışık işler yapan adamları bağışlar görünürken içimizde duyduğumuz eziklik, hüzün neden? (Müdürün Züğürdü)

Kimi insanlar dayaktan anlar, kimi insanlara bir bakış yeter. Esendal'ın hoşgörüsünde o bakış var işte.

Ülkemizi bugünlere getiren pek çok çalkantılı olayların içinde yaşamış. Gene de gülümsemeye çalışıyorsa yüreğindeki acıyı bastırsın diyedir. Bağışlayan, hoşgören anlatımı altında insanın yüreğini buran bir hüzün var. Kurtuluş Savaşından önce Anadolu'nun bozuk, çözülmüş toplumunu anlatması, sahipsiz insanlarını ele almasında hep bu sevecen bakışın altında o çok eskilerden tanıdığımız hüzün var.

SONUÇ

Esendal yazınımızda bir gölge adam olarak kalmak istedi. Siyasal yaşamda halk avcıları gerçek değerleri geriye itebilir, gerçek değerin etkisi görünmeyebilir. Yazınımızda böyle olmuyor. Yıllar sonra bile bir gömü çıkarır gibi, yazınımızın gerçek değerlerini bulup çıkarma olanağı var. İşte Esendal yazınımızın bu türlü geç anlaşılmış değerlerinden birisidir.

Bir yere kadar yazının da politikası yapılmaktadır. Sanat dışı çabalarla zamanında gereğinden çok şişirilmiş nice ünlülerin bir balon gibi söndüğü, hiçbir şey kalmadığı görülmüştür. Zamanın silip götüren etkisine Esendal gibi dayanabilen çeşitli yönleriyle daha yeni yeni anladığımız pek az yazın adamı vardır.

Aslına bakılırsa Ömer Seyfettin'in öykülerinde bile yapmacıklı süsler, zorlamalı anlatımlar çoktur. Belki de arı Türkçeye yönelmeyi Esendal'dan başlatmak gerekecektir.

Her çağdaki yazın ortamında binlerce sanatçı vardır ki olmamıştır, unutulup gitmiştir. Etkisi sürüp gitmeyen gazetelerde M.Ş. diye birisi dikkati çekmemiş olabilir. Yazınımızda önemli etkisi olan birtakım yayın organlarına katılmaktan çekindiği için, gerilerde, bir gölge adam gibi kalmış olabilir. Oysa bunca zamanı aşıp gerek dil, gerekse içerik bakımından yeni kalmasını bilen az öykü vardır.

Öykülerini bu kadar temiz bir Türkçe ile işlemesi, dili bu kadar ustaca kullanması, büyük bir öykü yazarı olarak onu yarınlara götürürken, gösterişten kaçınarak, alçakgönüllülükle bakın kendisini bile nasıl alaya alıyor:[17] *"Efendim, o benim marifetsizliğimden... Edebiyat bilmediğimden... Bilsem, öyle düpedüz yazar mıyım hiç? Köylü, bir şeyi söylerken dikine, olduğu gibi söyler... Neden? Süslemesini bilmez, benzetmesini bilmez, anlatmasını bilmez de ondan... Marifetli insanlar öyle yapmazlar. Sözlerine, yazılarına marifetlerini sokarlar, hünerlerini gösterirler... Mesela bir şey anlatıyorlar değil mi, bu derler, müsellese benziyordu. Hayır, aslında o anlattıkları 'müselles'e benzemez, benzemiyordur. Ama marifetli olanlar böyle derler... 'Müselles'i bilmezseniz, anlattığınız şeyi 'müselles'e benzetebilir misiniz? Aslını sorarsanız, marifet, hayatın içinde hayata uymayan bir şeydir. Benim dilim kısa... İstediklerimi anlatabilmek güç..."*

Aslında kendisini beğenmiyor görünürken, ne yazacaklarını iyice bilmeden gereksiz süslere girişen yazarları eleştiriyor Esendal.

Öykülerindeki acı gerçeklerde çarpıcı bir vurgulama olmaması, yüzümüze bir tokat gibi inmemesi, etkisi daha uzun sürebilecek değişik yorumlara götürebilir bizi. Yaşama değişik yönlerden bakmasını biliyorsak, daha başka bir sonuca varır, daha az duygusal oluruz. Belki de Esendal'ın hoşgörüsünde, günümüzde yaşayan bir ermiş gibi, böylesi bir olgunluk vardı.

Bu yazıda genel çizgileriyle Esendal'ı anlatmak istedim. Onu bir öykü havası içinde anlatmaya çalışırken biraz anısına duyduğum saygıdan, biraz da elimden bu kadar geldiği için böyle yazdım. Bu arada Esendal'ın bilinmeyen yönlerini tanıtmak istedim.

Ciddi bir araştırıcının Esendal'ı yeniden ele alması gerek. Çığır gazetesinde 1912'lerde çıkan öykülerinden çok önce yazdığı ilk öykü denemelerini, daha başka gazetelerde, dergilerde unutulup gitmiş öykülerini bulması gerek. *Miras, Vassaf Bey, Melik Tavus* gibi romanlarını[18] ortaya çıkarması, bunlarda anlattıklarıyla sanatı, kişiliği arasında ilişkiler düşünmesi gerek.

Bu öncalışmayla Esendal üzerinde önemle durmanın kaçınılmaz bir gerçek olduğunu yeniden anladım. Geniş, derin çalışmayı gerektiren böyle bir inceleme araştırıcısını bekliyor.

Türk Dili, sayı: 286, Temmuz 1975

1) Nihat Akçan ile Nesrin Sipahi kardeştir.

Tadla sonradan satın alındı. Adı Tarı oldu. Bu gemide Esendal'n büyük oğlu Mehmet Suat kaptanlık yaptı.

Bu mektubun aslı Esendal'ın oğlu Prof. Dr. Ahmet Esendal'dadır.

Varlık dergisi, sayı 383, 1 Haziran 1952, "Memduh Şevket Esendal'la Bir Konuşma."

Türk Dili, sayı 10, 1 Temmuz 1952, "Dergilerde".

Türk Dili, sayı 11, 1 Ağustos 1952, "Dergilerde".

Miras adındaki romanın yayımlanması yarım kalmıştır. Oğlu Dr. Ahmet Esendal'ın anlattığına göre sonradan tamamlamış, Ulus Basımevinde çalışan bir ustaya emanet etmiş, roman onun elinde kaybolmuştur.

Bu bilgiyi veren Şevket Süreyya Aydemir'dir. **Sada-yı Hak** gazetelerini bulamadım. Bu bilginin doğruluğunu saptayamadım.

Çığır, günlük gazete, Başyazarı Ahmet Kemal, Yazıişleri Müdürü Cemil Mahmut, İstanbul.

Bkz. 6. dipnot.

Bu yazının hazırlanması için Salim Şengil'le yaptığım görüşmede, üçüncü kitapla ilgili bütün öykülerin, belgelerin Alangu'da kaldığını öğrendim. Alangu 19 Haziran 1973'te ölmüştü. Şengil

geri kalan öykülerle, belgeleri Alangu'nun eşinden alabileceğini söylüyordu. Esendal'ın son romanı **Vassaf Bey** de Dost Yayınları arasında çıkacaktı. Şengil, olanakları elvermediği için bu romanı da basamamış. Asıl önemlisi, taşınma sırasında roman kaybolmuş. Çocuklarında var mı diye araştırdım. Onlarda da yokmuş.

Bkz. 4. dipnot.

Rıza Bekin, Esendal'ın Türkistan'dan getirterek kendi öz oğlu gibi sahip olduğu bir Türk çocuğudur. Şimdi CENTO'da görev yapan bir generaldir. Ben Polatlı Topçu Okulu'nun doktoruyken 1955 yılında Rıza Bekin'le bir odada kalıyorduk. O zamanlar ben üsteğmendim, o topçu yüzbaşısıydı. Bu ocak ayında, Fuat Bayramoğlu'nun rubailerinin Farsçaya çevrilmesini kutlamak için CENTO'da yapılan bir toplantıda General Rıza Bekin'le yeniden karşılaştık. Söz döndü dolaştı Esendal'a geldi. "Çok ilginç anıları olacaktı" diyordu gene. Ayrıca Rıza Bekin'e gönderdiği mektuplar vardı, kızgın savaş ortasında Kore'ye gönderilmiş mektuplar. "Bütün bölük bir öykü dinler gibi, soluk almadan dinlerdik mektuplarını. Böyle 20-25 mektubu var bende" diyordu Rıza Bekin.

Türk Dili, sayı 1, 1 Ekim 1951, "Rüştiye".

Bkz. 6. dipnot.

Bkz. 4. dipnot.

Bkz. 4. dipnot.

Türk Dili, Mektup Özel Sayısında (sayı 274, 1 Temmuz 1974) oğullarına, kızına, torununa yazılmış 9 mektup var. Aslında yalnız ailesine yazdığı mektupların önemli bir yer tutması beklenir. Dostlarına yazdığı mektupları araştırmalı. Onlarda genel düşüncelerin daha çok yeri olmalı.

HİKÂYELER

GENÇLİK

Sıcak yaz günü, evde kim varsa, küçük büyük, çoluk çocuk, toplandılar, öğle yemeğini yediler, sonra da her biri bir yana çekildiler. Şehre inecekler, giyindiler gittiler. İrfan Beyle, Mükerrem futbol maçına gideceklermiş, savuştular. Büyükhanımın sözüne bakılırsa, bu son günlerde öğle yemeklerini yedikten sonra, büyük efendi, Kerim Beylere kaçıyor, orada kanape üstünde uyuklayıp uykusunu alıyor, gece erken yatıp uyuyanlara da kızıyor, söyleniyormuş. Büyükhanım, oldum olası öğle uykusunu sevmezmiş; ama, gece erken yatıp kocasının çenesini açtırmamak için şimdi öğle yemeklerinden sonra biraz kestiriyormuş!

"Gel Kevser, şu koltuğu gölgeye çek! Nerede yastıklarım, getir!"

Büyükhanım da uyuklamak için yerini, sonra da kendisini hazırladı.

İstanbul'un, Erenköy'le Göztepe arasında, birkaç yıldır bakımsız kalmış, yollarını ot basmış, camları yükselip saçaklarına el atmış olan bu büyük köşkünü, derin bir sessizlik kapladı.

Hayriye Hanım, bu evin ortanca kızı, daha kız sanılacak kadar taze görünen güzel bir kadın, bir buçuk yıldır evli ise de kocası ilkin fakülteyi, sonra da askerliğini bitirip eve yeni geldiğinden, ancak bir buçuk aylık evli bir hanım, yemek odasının yanındaki ufak odada kocası ile kendisinin gömleklerini ütülüyordu.

İpek gömleğin kolunu çekip açıyor, düzeltiyor; masanın üstüne seriyor, ütüyü deniyor, sonra sürüyor. Yakasını yahut göğsünü açıp ütülüyor, devşiriyor; o bitince, bir başkasını alıyor, bu arada "perdelerin tüllerini de çıkarıp yıkatmalı" diye düşünüyor, sonra bu takım düşünceler arasında dün sütçüye verilen paranın üstünün eksik geldiğini de hatırlıyor, daha sonra İstanbul'a inip hem kendine, hem de hizmetçisine ayakkabı almayı aklından geçiriyor; bir gömleği bitirip yenisine geçerken sol kaşının ucunu yavaşça kaşıyor, sanki bu güzel kaşı okşuyordu.

Bu ütü işi belki bir saat sürdü. Hepsi bitince ütülediklerini sıralamaya başladı. Kocasının gömleklerini üstüste korken kendi iç yeleği eline geçti.

Bu yeleği erkek gömlekleri arasına koymak istemiyormuş gibi durdu. Sonra yüzünde ince bir pembelik, dudaklarında bir gülümseme ile bu yeleği kocasının iki gömleğinin arasına soktu, sonra da kocasını hatırlayıp, "O nerede?" diye düşündü. "Nasıl oldu da nereye savuştuğunu göremedim?" diye kendi kendine şaştı. "Adamın dalgın bulunup kocasını da unuttuğu oluyormuş!.."

Evdekileri birer birer göz önünden geçirdi. Kimler köşkte, kimler çıktılar, biliyordu. Kocası dışarı çıkacak değildi; "Sakın beybaba ile gitmiş olmasın?.." Çamaşırları odasına bırakıp kocasını aramak istedi. Ütülediklerini iki kolunun üstüne alıp odasına çıktı. Kapıdan girdi, dolaba doğru gidecekti, orada, kanapenin üstüne yatmış, uyuyakalmış olan kocasını gördü. Beklemediği için irkildi, sanki odada bir yabancı erkek görmüş gibi durdu. Sonra yaklaşıp kocasının uyuyuşuna baktı. Gülümsedi.

"Dolabı açsam, belki uyanır" diye düşünerek gömlekleri piyanonun üstüne bıraktı. Ayaklarının ucuna basarak kocasına doğru gitti.

Kumral bir delikanlı, tenis kılığına benzer bir kılıkta kanapenin üstüne uzanmış, derin derin uyuyordu. Hayriye, başkalarını çağırıp onun uyuyuşunu göstermek isteğini duydu.

"Ne kadar da rahatsız yatıyor!" diye düşündü. Oradaki sandalyenin ucuna ilişti. Yakından bakınca, delikanlının gözlerinin altında ufak ufak ter damlacıkları görünüyordu.

"Ne kadar da rahatsız yatıyor, başını kaldırıp bir yastık koysam! Uyanır! Yeniden uyusa iyi ama, hiç uyur mu?"

Hayriye gülümseyerek başını salladı, ancak kendi işitebileceği kadar yavaş sesle de "yaramaz!" dedi.

"Bu kolu da uyuşacak!" Yere diz çöktü. Kocasının kolunu kaldırıp yanına koyacakmış gibi ellerini uzattı, ancak dokunamadı.

Evlilik ne tuhaf! Kızlıkta, erkek düşünmek yasak, erkek yasak. Sonra günün birinde bir erkeği getirip adamın odasına bırakıyorlar! İşte bu oda

onun kızlık odası. Kanapenin üstünde bir de erkek uyuyor, herkes de biliyor! Bu odanın nesi değişmiş? Yalnız şu perdenin arkasında, eskiden bir yatak vardı, şimdi iki! Başka? Hiç... Ya bu adam kim?

Kafasının içini sevinçli bir duman bürüdü. Diz üstü, parmakları birbirine kilitlenmiş, elleri kucağına düşmüş, öyle kaldı.

"Kanapenin kenarında başı acıyacak, ne yapmalı?" Bakındı, gözleriyle orada bir yastık aradı. Yatakta var. Yataklarını örten perdeyi açarken içinde tatlı bir utangaçlık duydu. Sanki, kendilerini orada görecekti. Elini uzatıp yastıklardan birini çekti. Bu yastıklar büyük, hem de kalın. "Daha ince bir yüz yastığı olsa!" Annesinin yeni yaptırdığı yastıkları hatırladı. Yavaşça çıkıp orta salonu, merdiven aralığını geçti, annesinin odasına girip yastıkları aradı. Yok. Sormak için aşağı indi. Büyükhanım, camekânın önünde, koltuğunun üstünde uyuyordu. Hayriye yavaşça;

"Anne!" diye seslendi.

"..."

"Anne!"

"Ne var?"

"Sizin yeni yüz yastıklarınız nerede?"

"Nasıl yastık?"

"Canım, Kevser'in yeni yastıkları."

"Köşedeki odaya bak. Ne yapacaksın?"

Hayriye, köşedeki odaya doğru giderken;

"Lazım" dedi.

"Lazım olduğunu anladık, ne yapacaksın, söylesene!"

"Kanapenin üstünde uyumuş, başının altına koyacağım."

"Kim uyumuş?"

Hayriye karşılık vermedi. Odaya girdi. Biraz sonra odadan çıkarak;

"Yok orada" dedi.

"Kim uyumuş, söylesene, baban mı?"

"Canım, babamın benim odamda ne işi var?"

“E, kim? Kocan mı?”

“Canım kim olur anne!.. Yastığı babamın odasına götürmüş olmasınlar?”

“Kevser’e sor! Senin yastığın yok mu?”

“Benim yastıklarım hem kalın, hem büyük.”

Büyükhanım kızdı. Hayriye’nin arkasından söylendi:

“Yediği naneye bak! Kocası uyanmasın diye gelip beni uyandırıyor. Kocan uyanırsa benim çok umurumdadır! Şımart bakalım, sonra çok karşılığını görürsün! Hiçbir şey bilmiyorsan, babana bak! Benim ona yaptıklarımın acaba yüzde birini bana yaptı mı? Burada ölsem, başını çevirip bakmaz.”

Hayriye dinlemedi bile. Kevser’den yastığın birini alıp odasına çıktı. Kocası uyuyordu. Yeniden kanapenin önüne diz çöktü. “Elimle başını kaldırıp yastığı koysam!” diye düşünüyordu. “Ya uyanırsa!” Onu uyandırmadan başını nasıl kaldırıp bu yastığa koyacağını bilemedi.

Kocasının şimdi alnında, boynunda artan tere bakarken, sanki biraz ateşi varmış gibi gördü. “Hiç böyle yattığı yoktu” diye düşündü. Elini onun alnına koymak istedi. Sonra uyanır diye korktu. “Neden hasta olsun uyuyor.” Bir kere böyle bir koca bulduktan sonra onu –kim görse beğeniyor– kaybetmek... ondan sonra gene yaşamak var mı?

Kocası kımıldandı. Hayriye’nin gözyaşları gözlerini bulandırmış iken kurudu. Başının içindeki duman silindi. Kocası da gözlerini açtı. İlkin anlamayarak karısına baktı. Hayriye kızararak, gülümseyerek;

“Uyuyordun” dedi. “Boynun ağrıyacak. Hasta değilsin ya? İstersen, bak yastık getirdim. Gene uyu!”

Delikanlı biraz doğrulup, karısının elinden tuttu, çekip kanapeye oturttu;

“Yok” dedi. “Sen buraya otur, ben dizine başımı koyup uyuyayım.”

Hayriye kanapenin ucuna oturdu, o da başını koydu. Ancak, hayatlarının o çağında idiler ki, biri ötekinin dizine başını koyduktan

sonra uyumak olmazdı!

29 Ocak 1924

KAYIŞI ÇEKEN

İki arkadaş, İkinci Daire'den Ali Rıza Efendi, Köprü'den Rasim Bey. İstanbul'da, Fener'de koltuk bir meyhanede, oturmuş içiyorlar; tatlı tatlı da konuşuyorlardı.

Ali Rıza Efendi diyor ki;

"Evlenip de karının çengeline düşmeyegör, elmasım! Sen, bana kendi başımda olanı sorsana! Yaa! Evlenecek oldum, sanki başıma gelecekleri Çıktım ama, içim de rahat etmedi. Neden mi dersen, sahiden de korkuyor. Evimizin az ilerisinde mahalle camisinin mezarlığı var. Sokağın başında da Sancı Baba türbesi! Gece önünden geçerken ben bile korkarım. Eve dönüyorum ki ağlamış, rengi de uçmuş. Ne yapmalı? Bir can yoldaşı bulmalı, bir öksüz kız! Bir çocuğun boğazı ile yıkılacak değiliz ya! Bizim yediğimizden o da olur. Razı oldum. Arabacı Tatar Murtaza'nın karısına söylemiş, iki gün sonra yedi-sekiz yaşlarında bir kızcağız geldi. Neyse iyi, hoş, ben de sevindim. Sevindim ama, baktım bizimki işi gücü astı. Bulaşığı kız yıkıyor, ortalığı kız süpürüyor, suları kız taşıyor. Birkaç gün sonra yemeği de ona pişirtmeye kalktı. Bacak kadar yavrucak, onun pişireceği yemekten ne olur? Kendisi de komşu komşu geziyor! Sabah gidiyor, akşam gene gidiyor. Sonra gece de gittiği oluyor. Benim evden çıktığımı bekliyor, o komşu senin bu komşu benim! 'Hanım neredeydin?" diye sorunca, 'Salihanımın gelinini pek ağır işittim de, akşamüstü bir yoklayayım, dedim.' Yemekler ya yanıyor, ya çiğ kalıyor. Bir lokma bir şey yiyoruz, onu da bir ağız tadı ile yediğimiz yok. Birkaç yol kendisine söyledim, 'Evi kızın eline bırakıyorsun, ben bunu istemem' dedim. 'Bırakmam' dedi, gene bildiğinden şaşmadı. Bir-iki yalanını tuttum, çok korktu. Yemin, ant, şart, tövbe... İki gün tuttu, üçüncü gün gene eskisi! Sen benim yerimde olsan ne yaparsın? Bunun için karı boşayacak değilim ya, Allah belasını versin dedik, sindirdik. Ama, bir yandan da düşündüm, ona da biraz hak verdim. O da candır. Biz sabahtan akşama kadar geziyoruz. Beni bir gün evde oturtsalar, deli olurdum. Neyse, artık pek

üstüne varmadık. Aradan bilmem ne kadar geçti, bunun parmağında dolama çıkmış. Çamaşırlar yıkanmak ister. 'İzin ver de gündelik birini tutalım' dedi, ne diyeyim, 'tut' dedik. Daha o gün Horop adında bir Ermeni karısı bulmuş. Kimbilir eskiden mi tanıyordu, neydi. Sormadım bile. Aradan birkaç gün geçti, Horop Dudu, gene bizde. Öyle kendiliğinden gelmiş... Eh gelir a! İki gün sonra gene bizde. Elmasım, bugün gene bizde. Ne dersin? Karı bizden ayağını kesmedi. Doğrusu bizden para pul istediği de yok, yok ama, Allah seni inandırsın, yiyince at kadar yiyor. İçtiği kahvenin de hesabı yok! Şeytan, 'Kov şunu evden' dedi. Dedi ama, sonradan düşündüm, karı giderse, bütün yük kızın üstüne kalacak, doğrusu acıdım. Sonra eh, o da can! Kalacak, kalsın bakalım, dedik."

Rıza Efendi lafını kesti, bir kadeh içti, yeniden başladı:

"Kaynanam bize gelirse bile, günü birlik geliyordu. Yüzünü de gördüğüm yoktu. Kırk yıl da görmesem, göreceğim gelmezdi. Neden mi dersen? Eh, elmasım, herkes evinde! Allah rahatlık versin otursun, ben de bizim evde. Ancak günün birinde bizimki hastalandı. Bir gün, iki gün derken, hastalık uzadı. 'Annem' der, ağlar. Eh ne kadar olsa anadır. Ben de acıdım, 'Gelsin bakalım' dedim. Geldi. Ancak mübarek gelince gitmek biliyor mu? Elmasım, bir ay bizde kaldı. Ben boğuldum. Karı aldıksa sinsilesini pazarlık etmedik ya! Üstelik at gibi de bir kocası var. Bizimkinin üvey babası oluyor. Onu da getirdi. Nerde güreş var, horoz dövüşü var, sabahtan akşama kadar gezer. Kaynanam da onu besler! Beğendin mi? Ancak ne diyeceksin? Bunun için tutup karı boşayacak değiliz ya! Ses çıkarmadım. Çıkarmadım ama, kadın suratımdan anladı, kalktı, evine gitti. Yalnız üvey kaynım bizde kaldı. Sekiz yaşlarında bir oğlan. Bunu bizde bırakmak için ana-kız bir yalan buldular. Sanki bu oğlan beni çok seviyormuş, eve gidince 'Eništemi isterim' diye ağlıyormuş! Yalan besbelli. Yalan ama, ne dersin. Bizi seven, ağlayan bir çocuğa da bir lokma ekmek için, 'Kalk, git' diyecek değiliz ya! Sonra

yanılıp da böyle bir ters halt edecek olsan, bizimki komşu komşu gezip beni rezil edecek. Oğlan bizde kaldı. Kaldı ama, bakkala da borcu veremedik. Kimseye de bir şey söyleyemedik. Arası biraz daha geçti, günün birinde bizim kadın çocuk istemeye başladı. O güne kadar çocuğumuz olmamıştı. O da sesini çıkarmıyordu. Nedense birdenbire çocuk diye tutturdu. Eh, Allah vermeyince çocuk olur mu? Gezmediği hekim, hoca, içmediği ilaç kalmamış. Bu çocuk isteği, nereden çıktı, bilmiyorum. Sonradan Ermeni karısından öğreniyorum ki anası, 'Çocuğun olmazsa bir gün bu herif seni silker atar' demiş. Çocuk olsun diye, kızını alıp Samatya'da bir lavtaya da götürüp göstermiş. Şimdi gel de buna kızma bakalım. Dövecek oldum ama, Allah'tan korktum. Belki çocuğu vardır, dedim. Ne kadar iyi etmişim de dövmemişim. Bir de üstelik çocuk öldürecekmişiz. Eh, istediği de istenmez bir şey değil ya, çocuk istiyor! Kim de duysa ona hak verecek. Sustum. Sen olsan ne yapardın? İşin kötüsü o değil. Kadın doğuracak diye, kaynanamı bize çağıracağız. Anladın mı, elmasım? Hem çağırdık da... Ne yapalım? Kadın acemi, doğrusu ben de baktım, Ermeni karısı ile döner iş değil. Çağırdık ama, kaynanam, 'Ben genç kızlarımı evde yalnız bırakamam, geçen sefer yangın olmuş, kızlar korkularından çıldırıyorlarmış' dedi. Baktım, olur gibi değil, 'Eh, kızlarını da beraber getir' dedik. Kadın kızlarını da aldı, geldi. O gün bugündür de bizdedirler. Benim bir kızım oldu, kadının memesi şişti, delindi, süt veremez oldu, kendi de hasta. Ha bugün iyi olur, kaynanam evine gider, ha yarın derken, bizim kız yaşına girdi girmedi, anası bir kere daha gebe kaldı. Anlaşıldı ki kaynanam evine gidemeyecek. Hiç olmazsa bize yardımı olur, kaynatamın kahve tütün parası çıkar diye onların evlerini kiraya verdik, kaynanamın kocası, çocukları da bize geldiler, olduk elmasım, on bir kişi! Anladın mı? Bende hesap kitap kalmadı. Bu on bir can, bir bana bakar. Nerelere ne kadar borcum vardır, bilmem. Daireden ne kadar para aldım, onu da bilmem. Bereket versin, bizim daire kaldırır. Başka bir yerde olsaydım, şimdiye kadar beni çoktan

yüzdürürlerdi. Şimdi işten çıkınca buraya kadar sarkarım, adamakıllı kafayı tutar eve giderim, gidince de sızarım. Hiçbir şey duymam, hiçbir şey de görmem. Sabah olunca da çok günler, esbaplar sırtımda kalkar, hemen evden fırlarım. Bak elmasım işte... Ne kılığa girmişim! Üstüme başıma bir bak, kılığıma bir bak... Üstelik karı ile kaynanam da komşu komşu gezer, sarhoştur diye beni çekiştirirler."

Haziran 1923

ARABACI ALİ

Geceden yola çıktık. Ayaz vardı. Gün biraz yükselince gecenin soğuğu yerine ıssı bir sıcak kırları kapladı. Yaylının eskimiş, deri kaplı tentesi kızdıkça bana da ağırlık basmaya başladı. Uyukluyorum. Arabacım, uzun boylu, yirmi yaşlarında kadar, yanık yüzlü, eğri bakışlı bir oğlan. O da uyuklayacak gibi duruyor. Sinekler bıraksa belki atlar bile uyuyacaklar. Dört yanımız, dümdüz bir ova; bir ufacık tepecik bile yok. Ovanın yüzünde sanki kızgın alevler uçuşuyor. Gün ilerledikçe, uzakta kararan dağlar akçıl bir sisle buğulandı. Arasıra gözlerimi açıp bakıyorum, dağlar hep o dağlar, ova hep o ova. Sanki hiç yerimizden kımıldamamışız.

Arabacıya;

"Sür bakalım şu senin atları, gidelim" diyorum. Dizginleri tartıyor, kamçısı ile gönülsüzce vuruyor. Atlar hiç aldırmıyorlar. Ben de yeniden uyuklamaya koyuluyorum. En sonunda arabanın içine uzandım. Uyumuşum.

Uyandım, araba duruyor. Arabacı da atlarını söküyor. Nereleri geçmişiz, nereye varmışız, bilmiyorum. Yıkılmış kerpiç duvarlar, damları çökmüş odalarla çevrilmiş eski bir han avlusundayız.

Arabacıya sordum;

"Burası neresi?" dedim.

"Yakup'un hanı, derler" dedi.

"Ne olacak, burada kalacak mıyız?" dedim.

"Atlar bir yem kestirsin, gene gideriz" dedi.

Arabadan indim, sıcaktan, uykudan bunalmışım, kafam şişmiş. Arabacıya yardım eden bir adam var, ondan sordum;

"Sen hancı mısın?" dedim.

"Hancıyım" dedi.

"Kahven var mı?"

"Yok."

"Çay?"

“Yok.”

“E, nen var?”

“Bir şey yok.”

“Bir serin yerin de yok mu?” diye sordum. Hancı sesini çıkarmadı. Belki de anlamadı. Onun yerine arabacı, eliyle içi karanlık görünen bir açık kapı göstererek;

“Giriver oraya” dedi.

Girdim. Burası karanlık, serin bir yer. Gözlerim bu karanlığa alışınca, bir yanda bir seki, onun karşısında boş bir ocak, yanında duvara dayanmış dolu iki çuval gördüm. Sekinin yarısına kadar eski bir kilim serilmiş. Kilimin üstüne çıktım. Orada sekinin toprak olan yerine uzandım. Biraz sonra hancı ile arabacı da geldiler. Onları dinliyorum. Ama, ne konuştuklarını anlayamıyorum. Bir kadın ölmüş, yahut öldürülmüş! Askerlik sözleri geçiyor. Konya’dan, Karaman’dan, Ereğli’den, Mut’tan, Tarsus’tan konuşuyorlar. Bir aralık benim için de konuştular. Öyle sezinledim ki arabacı benim için epeyce doğru sözler söyledi. Bunları nereden, kimden öğrenmiş. Bu kır adamlarından kendini saklamak çok güçtür.

Baktım ki bunlar lakırdıyı uzatıyorlar. Benim de yeniden uykum geliyor. Başımı yerden kaldırmayarak arabacıdan sordum;

“Burada çok kalacak mısın?” dedim.

“Atlar yemini kestirsin, gideriz” dedi.

Yeniden o kızgın güneşin altına çıkmaktan çekindiğim için olmalıdır ki sesimi kestim. Uyumuşum.

Uyandım, kendimi yalnız buldum. Arabacı ile hancı dışarı çıkmışlar. Ben de çıktım. Arabacı atlarını koşmuş, tekerleklere su döküyordu. Atlar da derin derin düşünüyorlar. Bu kurada beygirlere bakınca, adamın kafasını çivi gibi delen güneşin altında bu sıcak kırları geçmenin ağırlığı gözümde büyüyordu.

Arabacı benden alıp hancıya biraz para verdi, bindik, yola koyulduk. Şimdi uykum da yok. Böyle adım adım gitmekle bu uzun yol tükenmiyor. Biraz sürmek istersek atlar kesilecekler, büsbütün yoldan kalacağız. Bunu bildiğim için arabacıyı sıkıştırmıyorum. O da artık uyuklamıyor. Atlardan lakırdı açıldı, konuşmaya başladık. Ben;

"Atların çok durgun" demiştim.

"Yiğit atı bizde korlar mı?" diyor.

"Ne yaparlar?" dedim.

"Tekâlüften alırlar" dedi.

"Artık tekâlif kaldı mı ya?"

"Kalmasın, şimdi de kaçaklar, alırlar" dedi.

Sonra anlattı. Asker kaçakları varmış, buralarda geziyor, rasgeldiklerini soyuyorlarmış. On gün önce bu hanı basmışlar, hancının karısını öldürmüşler.

"Yaaa! E, hancıya dokunmamışlar mı?"

"Hancı kırda yatıyormuş. İşitmiş üstlerine gitmemiş."

"Hıııım! E, şimdi tek başına burada nasıl duruyor?"

"Adamları vardır. Onlar da şimdi kaçakları kollarlar."

"Biz kimseyi görmedik. Sen gördün mü?"

"Gösterir mi? Vardır."

"Sen nereden biliyorsun?"

"Bilirim! Olmasa burada durur mu?"

"E, karıdan ne istiyorlarmış da öldürmüşler?"

"Onlar hancıya gelmişler. Askerden garazları varmış, öç almak için..."

"Haaaa, soymak için değil."

"Nesini soyacaklar! Hancı kendisi askerden yeni geldi. Bu han dört yıldır kapalı duruyordu."

"Bırak, senin hancı adam değilmiş."

"Niçin?"

"Karıyı gözünün önünde kesmişler de, üstlerine gidememiş."

“Gitse ne olacaktı, onu da keserlerdi.”

“Keserler ya, karıyı yanına niçin almamış?”

“Almamış işte. Karıya dokunmazlar demiş.”

“Hah, dokunmazlar olur mu? Ne yapsalar yaparlardı.”

Arabacı biraz sustuktan sonra;

“O da onların yanına komaz” dedi.

“Komaz da ne yapar?” dedim.

“Gör bak. Hepsini gebertir” dedi. “O ne domuzdur.”

“Karıyı onlara öldürttükten sonra... Yapacak adam o gün de yapardı.”

Arabacı sustu. Biraz daha yol aldıktan sonra gene bu asker kaçaklarını konuşmaya başladık. İki ay önce, arabacıyı da Bor yolunda çevirmiş, dayak atmışlar.

“Niçin dövdüler” dedim.

“Paraları çıkar, diye” dedi.

“Paran var mıydı?” diye sordum.

“On beş kayma vardı. Niğde’den kira aldımdı.”

“Aldılar mı paraları?”

“Çıkarmadım.”

“Paralar nerede idi?”

Güldü, söylemedi.

“Sakladımdı” dedi.

“Nereye sakladındı, söylesene” dedim.

Sırıtıyor, söylemiyor.

“Ya döve döve öldüreydiler?”

“Öldürecek olunca paraları alır, gene öldürürler.”

“Seni dövenler, bu hanı basan kaçaklar mıydı?” diye sordum.

“Yok” dedi, “bunlar Everek’tendi.”

“Tutuldular mı?”

“Yok, kim tutacak?”

“Kim tutacak, candarma yok mu?”

“Candarma olsun” dedi.

“Ne demek, candarma tutmaz mı?”

“Tutar.”

“E?”

Sustu. Aradan biraz geçtikten sonra;

“Bizi artık gavûr aldı, diyorlar” dedi.

“Ne demek” dedim.

“Aldı ya” dedi. “Zabitleri Konya’ya çıkmışlar. Adana’yı da Ermeniler almışlar.”

Söylemek istediği buymuş.

“Onun için mi candarma kaçakların üstüne gitmiyor?”

“Gitmez ya” dedi. “Başı yok, bakanı yok! Candarmanınki de can.”

“Eh, bir gün olur o candarmadan da sorarlar” dedim.

Döndü, yüzüme baktı. Sonra başını çevirip kırlara bakarak sanki kendi kendine konuşuyormuş gibi;

“Kim soracak” dedi. “O günler geçti.”

Ben de işleri batak, karanlık görüyorum; onun bu sözleri de umutlarımı biraz daha kırdı ama, susmak istemedim;

“Geçti mi? Eh, bak görürsün” dedim.

Beni söyletmek istedi;

“Bunun göreceği kaldı mı?” dedi.

“Kaldı” dedim. “Hepimiz ölmedik ya!”

“Öldük” dedi.

“Hiç ölmedik” dedim. “Ölen adam toprağın altında olur. Bak sen karşımda dipdiri oturuyorsun.”

“Oturuyorsam... Ben bir Arabacı Ali!”

“Arabacı Ali’yi beğenmedin mi? Gün olur da bu kırlarda adamın gözüne dokuz görünür. Bak, herifler soygunculuk ediyor da gene ellerini kimse tutamıyor!”

Bu sözlerimden ne anladı, bilmem. Önüne baktı, gülümsedi. Biraz da düşündü. Ben de sustum. Belli ki benden soracakları var ama, nasıl soracağını bilmiyor.

O sırada, uzakta dağların eteklerinde bir güzel göl, kıyılarında ağaçlıklar göründü. İlk bakışta beni de aldattı. Sonra, serap olduğunu anlayıp bu sıcak çöllerde yanan bizlere bu yalanın niçin söylendiğine akıl erdiremedim. Bir yandan da Arabacı Ali'nin yeniden söze başlamasını istemiyordum. Onun sözleri beni yormuş olmalıdır ki yeniden lakırdıya başlamadan ona bu gölü sordum:

"Bu göl ne gölüdür?"

Baktı;

"Göl yoktur" dedi.

Eski sözüne gelebilmek için de;

"Arabacı Ali'den kimse korkmaz" diye beni söyletmek istedi.

"Sen gölü görmüyor musun?" dedim.

Benim konuşmak istemediğimi anladı. Sırıttı;

"Göl yoktur, öyle görünür" dedi, "ona ılgın derler."

Sonra sustu. Ben de sustum. Biraz sonra da arabanın içine uzandım. Bor bahçelerinin içine girene değin de kalkmadım.

Bu yolculuk, geçen büyük savaşlar bitiminden biraz sonra yapılmıştı. Aradan birkaç yıl geçti. Ankara kuruldu. İnönü, Sakarya Savaşları yapıldı, yeniden Afyon önünde tutunduğumuz günlerde idi, Akşehir gerisinde bulunuyordum. Arkadaşlardan Aziz Bey, bir neferle bana bir mektup yollamış, tütün istiyor. Mektubu getiren neferi görünce, tanır gibi oldum. Adını, nereli olduğunu sordum. Kozanlı imiş, adı da Arabacı Ali.

O da beni tanıdı;

"Hani seni götürdümdü" dedi, "bana gölü soruyordun. Nasılsın, iyi misin?"

"İyiyim" dedim. "Sen asker mi oldun?"

“Oldum” dedi. “Sen de zabit olmuşsun. Sen o zaman da zabittin ya! Sıvas’a gidiyordun. Niye benden gizledin? Seni ben götürüverirdim.”

“Benim Sıvas’a gittiğimi sana kim söyledi?”

“Sıvas’a gittin ya! Niğde arabacıları ile gitmedin mi? O seni götüren arabacı Sakarya’da vuruldu, öldü.”

“Sen Sakarya’da bulundun mu?”

“Bulundum ya! Gene bu Aziz Beyin yanında idim.”

“Güzel!”

“Biz, İnönü’de de bulunduk.”

“Ha, demek her yerde bulundun?”

“Bulundum ya!”

“E, nasılsın?” diye sordum.

Boynunu büktü;

“İyiyim” dedi.

“Senin araba ne oldu?”

“Atların biri benim değildi, biri de geberdi” dedi. “Araba duruyor olmalı! Ben askere gelmeden de hancı yamaklığı yapıyordum.”

“E, hancı ne oldu?”

“Hangi hancı? Haaa, senin gördüğün mü? O Konya’da çete yazılmıştı. Sonra bir daha görmedim.”

Arabada konuştuklarımızdan yalnız gölü sorduğum aklında kalmış olacak. Bana o geçmiş sözlerden hiçbirini sormadı. “Nasıl, bak memleketi bekleyenler var mı imiş?” diyebilirdim, demedim. İşim de çoktu. Aziz’in istediği tütünleri verdim, gitti.

Aradan biraz geçti, bir iş için ben Aziz’in yanına gittim. Gündüz, siperleri gezdik, gördük. Geceyi geçirmek için onun olduğu yere döndük. Arabacı Ali oradaydı. İhtiyatta imiş, hastalanmış. Aziz yanına almış.

Aziz, onun için;

“Dikkafalıdır, biraz da terbiyesi kıttır ayının; ama, gözüpektir, yılmak bilmez. Geçende ‘öldürürüm’ diye yemin ettim.”

“Ne yaptı” dedim.

“Efendim” dedi, “kendi başlarına işlere kalkışıyorlar. Ona benzer bizde birkaç kaçık daha var, onları da kendine uydurmuş, gece düşman siperlerine baskına gitmeye söz etmişler. Duydum, yemin ettim: ‘Kendi başlarına bir iş yaparlarsa, kimseye sormadan öldürürüm!’ dedim.

‘Gâvur bana bir at parası vermeden buradan kalkıp gidecek mi?’ diyor. Herifin düşündüğüne bak! Gece karanlığında köpek gibi birbirlerini tepeleyecekler, bizi de altüst edecekler, onun farkında değil.”

Aziz Beyin olduğu bu yer, yakındaki bir köyün birkaç yıldan beri işlenmemiş, keleme olmuş bağ yerleri idi. Toprağın iki geniş dalgası arasında ovaya doğru uzanan, gittikçe de alçalan genişçe bir çatak. Yer yer cadılaşmış üzüm kütükleri, anaları kesilmiş yemiş ağaçlarının kökünden sürmüş fışkın ocakları görünüyordu. Aziz, eski bir bağ kulübesinin duvarları üstüne bir çadır gerdirmiş, içinde yaşıyordu. Arabacı Ali için konuşulan sözler bu çadır örtülü yıkık kulübenin önünde konuşuluyordu.

Önümüzde, biraz alçak bir yerde, bir tümseciğin arkasında iki nefer bize biraz yiyecek hazırlıyorlardı. Arabacı Ali de, yere çömelmiş, onlara yardım ediyor gibi görünüyordu. Yavaş yavaş, onların oldukları yere uzandık. Arabacı Ali yeşil soğan ayıklıyormuş. Tepesine dikildim;

“Nasıl Ali” dedim, “gâvur sana bir at parası verecek mi?”

Yüzüme baktı, sırıttı. Bir şey söylemedi. Aziz dedi ki: “Ya, başka işi yok da aman Ali’ye bir at parası versem, diye düşünüyor!”

Ali, Aziz’e yavaş sesle karşılık verdi:

“Verecek ya! Ben onun babasının hayrına mı bu ayazda bekliyorum! Buradan bedava mı gidecek?”

“Nereye gidiyor, bir yere gittiği yok. Na, bayırın arkasında!”

Arabacı Ali başını salladı:

“Gidecek, ben bilmem mi? Onun gücü çatsaydı bizi Sakarya’da alırdı.”

“Alırdı malırdı, herif bir yüklenirse sana sorarım.”

“Sor! Na, karşıki bayırları tutar, gene dayanırız. O, haçına, putuna yalvarsın da biz ona yüklenmeyelim” dedi, sonra da sinsi sinsi güldü.

Doğrusu bu gülüşle içime bir genişlik, bir aydınlık geldi. Sanki ben de onunla birlikte inandım.

Onların yanından ayrıldıktan sonra Aziz dedi ki:

“İşte gördün ya, işin yoksa bu delilere lakırdı anlat.”

“E, ne var” dedim, “inanıyor. Varsın inansın!”

“İnansın, güzel, ancak yarın iş tersine dönecek olursa sonra bunları burada nasıl tutarsın!”

“Adam sen de, bu ilk olacak değil ya! Önce nasıl tuttunsa gene öyle tutarsın. Bırak sen işi kendi gidişine.”

“Valla bilmem, ben korkarım.”

“Hiç korkma, demir gibi asker. Herkes böylesini arar da bulamaz.”

“Hadi, öyle olsun!”

İleri yürümek emri, bu konuşmamızdan biraz sonradır. Aradan altı yıl geçtikten sonra, Arabacı Ali’yi yeniden gördüm. Bu görüşmemiz bir kış gecesi Karabaşoğlu değirmeni hanlarında oldu. Bir gün öncesi Gölesi diye bir köyden çıkmıştım. Karaman’ı tutmaya çalışıyorduk. Umulmadık bir yerde bir kar fırtınasına tutulduk. Gece de bastırdığı için bu hanlara sığınmaktan başka yapacak kalmadı.

Ocağın başına asılmış, isli bir yağ kandili gölgesinde yemeğimi yedim. Hancı geldi, ocağın başına diz çöküp bana kahve pişirmeye başladı. Daha su kaynamadan gelip hancıyı çağırdılar. Hancı gitti, geri gelmesi uzadı. Su kaynadı. Kahveyi ben pişirecek oldum, kaşık yok. Seslendim, hancının çırağı geldi, kahveyi pişirdi.

“Ağan nerede?” diye sordum.

“Burada” dedi, “şimdi gelir.”

“Bizim arabacıya da yiyecek verdiniz mi?” diye sordum.

“Verdik” dedi.

Biraz sonra da hancı geldi. Bana dedi ki:

“Biri gelmiş, sizi tanıyormuş, görmek istiyor!”

Şaştım. Dağ başında gece yarısı beni kim görmek isteyebilir?

“Kimmiş, nasıl adam?” diye sordum.

“Arabacı Ali” diyor. “Siz onu tanırmışsınız.”

“Tanıdım. Gelsin” dedim.

Geldi. Selam verdi. Elimi öptü. Diz çöküp oturdu. Ali’nin gelip oturuşundaki çekingenlik gözümden kaçmadı. Hancı da kapının yanında ayakta duruyordu. Ali, ona, “dışarı çık” demek ister gibi baktı, hancı da dışarı çıktı.

“Nasılsın Ali” dedim. “Nerelerdesin? Aziz Beyi gördüğün var mı?”

Anlattı. Askerden bırakılınca, Aziz’in yanına kapılanmış. Aziz tekavüt olmuş, tüccarlık yapıyormuş. Onun yanında şoförlük öğrenmiş, şoförlük de etmiş. Sonra Aziz’in işi bozulunca, bunun da Aziz’le arası bozulmuş, dediğine bakılırsa, Aziz bunu kovmuş, bu da buralara gelmiş.

“Aziz Beye üç mektup attım, karşılığı gelip çıkmadı” diyor.

“E, şimdi burada ne iş tutuyorsun?”

“Hiç” dedi. “Adamı kendine koymuyorlar ki... Gene şoförlük ediyordum, elimden bir sakatlık çıktı, şimdi kaçak geziyorum!”

“Hıııım!”

İşi anlar gibi oldum. Biz konuşurken kapının arkasında biri öksürdü. Ben, hancı bizi dinliyor, sandım; kapıya baktım. Ali anladı;

“Yabancı değildir” dedi, “kapıda adam var.”

Belki benim yanıma gelirken, Ali silahlarını, silahlıklarını çıkarmış. Omuzlarında çapraz fişeklikler yer bırakmıştı.

Anlattığına göre, Niğde yakınlarındaki köylerden birindeymiş, sıkıştırmışlar. Candarmalarla vuruşmuş, buralara gelmiş. Bu son günlerde, benim Taşönü’nde olduğumu duymuş, görmek için iki gündür arkam sıra geliyormuş. Bu gece burada görmeseymiş kese yoldan önüme çıkacakmış.

Konuştuk.

“Olan oldu, beni bağışlasınlar, bıktım bu kaçaklıktan” diyor. “İsterlerse ölünceye kadar askerlik edeyim! On beş, yirmi yıl hapislik versinler yatarım!”

“E, teslim olsana!”

“Teslim olsam, asacaklar” diyor.

“Sen biraz kıyak gitmişsin gibi” dedim.

“Kaçaklık” diyor. “Ne istemezsen gelip adamın ayağına dolaşıyor!”

Sözlerine bakıyorum; Hiç eşkıyalık, haydutluk demiyor, kaçaklık diyor. Kendi anlattığına göre kaçaklığa başlaması da şöyle olmuş;

Ereğli’de birine bir tokat vurmuş. İki gün sonra bu adam ölmüş. Tokattan öldü, demişler. Bu gidip teslim olacakmış, yanında bulundurduğu Karamanlı bir kadın, “Teslim olma” demiş. Birkaç aylar Ereğli içinde kadın bunu saklamış. Duymuşlar. Şehirde barınamaz olmuş. Şehrin dolayında, kırda, köylerde, tanıdığı hancılar, değirmenciler yanında kendini gizlemiş. O kadın da bunu beslemiş, yardım etmiş. Gene de duymuşlar, artık ondan sonra iş azmış.

“Şimdi” diyor, “sen beni kurtarırsan kurtarırsın. Sen teslim ol dersen, olurum. Yoksa ben sağ iken kendimi vermem.”

Yanında yedi kişi daha varmış. Ben “Teslim olun” dersem, onlar da teslim olacaklarmış.

Biraz canım sıkıldı;

“Senin gibi eli eren, bu kadar çalışmış, kanını vermiş adamdan da kaçak olur muydu?” dedim.

“Sorma” dedi, “karı aklına uyduk.”

Düşündüm.

“Bakalım, bir çalışalım” dedim.

“Bana analık, babalık etmiş olursun; hakkın ölünceye değin boynumda kalır” dedi.

Sözleştik. Ben Konya’ya gideceğim, oradan buna mektup yazacağım, nereye dersem, gelip teslim olacak. Bana Ereğli’de mektup yazacağım yeri

sağlık verdi. Kalktı, elimi öptü. Çıktı gitti.

Konya'ya vardım. Arabacı Ali'ye verdiğim sözü yerine getirmek için tanıdıklarıma başvurdum. Ancak o sırada öğrenildi ki, ben Konya'ya vardığım gece, bunu Ereğli yolunda basmışlar, candarmalarla çarpışmada vurulmuş, ölmüş.

1929

BİR EĞLENTİ

Bir cuma günü iki arkadaş bağlara gittik. İlkyazın ilk sıcak günlerinden biri idi. Ortalık sessiz, yeni çiçeklenen, yapraklanan dallar uzanıyor. Kerpiç duvarların güneşli yüzünde kertenkeleler koşuyor. Böğürtlenlerin dibinde böcekler uyanmaya, yollar tozlanmaya, kırlar çiçeklenmeye başlamıştı.

Çayın kenarından gidip eski taş köprüden geçtik. Yol bizi bir ufacık kahveciğe götürdü. Yer güzel, önümüz su, gölge ılık, hava sakin, yaprak kımıldamıyor. Kahveci bize iki tahta iskemle verdi. Arpa kahvesi pişirebileceğini de söyledi. Ne yapalım, katlandık. Bizi getiren araba çayın ötesinde duruyor, arabacı atlarını alıp gitmiş. Ağaçların arasından bağ evlerinin damları görünüyordu. Konuşmuyorduk, gözlerimiz suya dalmış, belki de düşünmüyorduk da! O dalgınlık içinde, havada asılmış öten tarlakuşunu dinliyordum. Yanımıza bir adam geldi. Uzun boylu, zayıf, uzun bir fes giymiş; üstüne koyu renkli beyaz çiçekli bir yemeni sarmış, dizinde elifli şalvar, ayağında beyaz çoraplar, belinde ince şal kuşak, ipekli Hama kumaşından dar bir mintan giymişti. Gülerek;

"Efendi, Hacı Ali Efendi mahsus selam etti, buyursunlar" dedi.

Ben arkadaşımın yüzüne baktım. O, Hacı Ali Efendiyi tanıdı. Bana;

"Gidelim" dedi.

O adamın arkasına düşüp gittik. Bağ uzakça imiş. Bizim buraya geldiğimizi nereden öğrenmişler, bilmem! Kapıdan girdik. Ufak bir aralık, bir kapıdan daha geçip büyük bağa geçtik. Asma çardağının altında üç-beş kişi oturuyorlardı. Bizi görünce ayaklandılar. Selamlaştık, birlikte oturduk. Yanımızda, geniş bir havuzun suları bir köşeden gelip karşı köşeden gidiyordu. Ev sahibi Hacı Ali'yi tanıdım. Gençten bir adamdı. Zengin çocuğu! Babası şehrin hemen yarı dükkânlarını, birçok evlerini, tarlalarını almış; buna bırakmış. Bu da oturmuş yiyor! Onu, çok istedik kumara alıştırsınlar; bu malları, dükkânları elinden alsınlar. Alıştıramadılar. Onun işi gücü, hastalığı, rakı! Babası hacca giderken

bunu da alıp beraber götürmüştü. Hacdan dönüşte daha pek gençken hemen evlendirdi. Evlendikten sonra da bir dava vekilinin yanına çırak verdi. Babası ölünce Hacı Ali, İstanbul'a gitti, gezdi. Bir aralık oralarda oturdu, bir kadın daha aldı, döndü buraya geldi. Her gün başına üç-beş kişi toplayıp içer. Sarhoşluktan başka işi de yoktur.

Havuz başında oturanlar ile göz aşinalığım var. Bunlar dükkân, tezgâh, iş güç sahibi adamlar. İşte şu bir tanesi, büyük bir bakkaldır. Onun yanındaki de manifaturacı. Her gün gelip geçerken dükkânının loşça köşesinde bir ufak halı seccade üstünde diz çökmüş, terbiyelice oturmuş görürüm. Hemşerileri buna Kahvecinin Emin derler. Bu kahveci onun üvey babasıymış. Mektuplarında imzası Kahvecizade Emin Efendidir. Uzun boylu, kısa çember sakallı, cüppeli, şalvarlı, fesinin üstünde üç parmak abani sarıklı, güler yüzlü bir adam.

Ötekilerini daha az tanıyorum. Biri tüccardır ve zengin adamdır, bilirim. Hacı Mehmet, derler. Öteki genç, uzun boylu adam, bir un değirmeninin sahibi, yahut sahiplerinden biridir. Adına Kırağazade Ali Efendi diyorlar. Bunlardan başka daha iki kişi var ki adlarını bilmiyorum.

Hepsi gülümsüyor, hepsi ikram ediyorlardı. Biri cıgara veriyor, öteki kibritini yakıyor, biri hatır soruyor. Bana öyle geldi ki, bunların hepsi sarhoş. Orası rakı kokuyor, bunların da gözleri süzülmüş.

Hizmet edenler, bize büyük fincanla birer kahve getirdiler. Biraz konuştuk. Sonra aralarında bir fısıltı geçti. Hacı Ali, arkadaşımın kulağına bir şey söyledi. Arkadaş gülerek;

"Yok canım" dedi, "siz keyfinize bakın."

Onlar sanki utanıyorlarmış gibiydi. Hizmetçiler bağ evinden ince uzun, tahta bir masa çıkardılar. Üstü rakılarla, mezelerle donanmıştı. Anlaşıldı ki buraya bir rakı sohbeti yapmak için gelmişler.

İçmeye başladılar. Yalnız çardağın bir kıyısında sessiz oturan iriyarı, hoca kıyafetli bir delikanlı kalkıp içmedi. Ötekiler, kolu ile dürtüp, masayı göstererek, bir başkası uzaktan "Hafız" diye çağırıp sonra kaş gözle "iç"

diye işaret ederek bizim gibi yabancıların yanında içmek istemeyen bu adamı zorluyorlardı. Biraz sonra, Hafız da dayanamadı; kadehin birini alıp bize saygı ettiğini gösterir gibi, başını yana çevirip dikti. Baktık ki o da rakının heveslisi değil, ustası imiş. Rakıyı içtikten sonra o utangaç duruşu ile gene diz çöküp oturdu. Birkaç kadeh içildikten sonra bu sefer Kahvecinin Emin arkadaşımın kulağına bir fısıltı daha geçti. Bu sefer de bizim arkadaş;

"Canım" dedi, "bunda düşünülecek ne var? Söyleyin gelsinler."

Hizmet edenlere işaret ettiler. Biri bağ evine gitti ve biraz sonra iki genç çocukla beraber geldi. Bunlar çalgıcılarmış. Biri keman, öteki de ut çalıyor.

Bu adamlar ne kadar sarhoş olsalar teklifsiz olmuyorlar. Bağırarak konuşmuyorlar. İçlerinden en açık konuşanı Hacı Ali'ydi.

Çalgıcılar benim bilmediğim, hiç de işitmediğim türküler çalıyorlar. Bir aralık utçu, kısık, biraz da yanık bir sesle hüzünlü şeyler okumaya başladı. Ben, sanki senelerden beri kaybedip de bulamadığım bir şeyi bulmuş gibi bu adamın okuduklarını dinlemeye başladım. Zaten, şen şakrak olmayan meclis, bu okunan havalarla büsbütün somurtuk bir renk aldı. Ortalığa yırtıcı bir ahmaklık çöküyor gibi idi.

Gün devrildi. Bağa bir serinlik çöktü. İçimde sebepsiz bir küskünlük duyuyordum. Bir aralık karşımda cıgarasını içen Emin Efendinin soluk çehresi, kemiklerinin üstüne yapışmış pörsük derisi, mintanının yakasından çıkan uzun boynu, yutkundukça aşağı yukarı oynayan gırtlağı bana onun ölü çehresini düşündürdü. Onu, tabutunun içinde gördüm. Burun kanatları yapışmış, ağzı yarı açık kalmıştı. Arkadaşın kulağına;

"Biz artık gitsek" dedim.

O da saatini çıkardı. Arabacının bizi beklediği de aklımıza geldi. Bu efendilerden izin istedik. İlkönce biraz ısrar ettiler, daha geleceklerimiz var birlikte eğleniriz, mehtapta birlikte döneriz, demek istediler. Biz

kalmak istemedik. Arabayı bulup getirmek için bir adam yolladılar. Bu sırada dışardan birisi geliyordu. Hacı Ali onu görünce uzaktan sordu:

"Getirdin mi?"

Öteki;

"Getirdim" dedi.

Hafız, yerinden kalkıp Hacı'nın kulağına bir şeyler söyledi. Sonra köşede oturan kara çember sakallı adam da yanlarına geldi. Üçü de bir yerde konuştular. Sonra yerlerine oturdular. Hacı Ali, yeniden bizim arkadaşın kulağına fısıldadı.

"Ne oluyor?" diye sordum.

"İki kadın getirmişler" dedi. "Oynatacaklarmış."

Bunların birine "Karamanlı Zarife" diyorlar. Ufak tefek, çok sevimli bir kadın. Ötekinin adını bilmiyorum. Onu, "Çalmalı" diye çağırıyorlar. Daha genç, daha iri bir kız. Zarife, meclise gelince, teklifsizce selam verdi. Hacı Ali'ye bizim kim olduğumuzu sordu. Sonra Hacı Ali'nin bir sözüne cevap vererek;

"Adam" dedi, "gidinin elinden kurtulamadım. Sabahtan beri kapının önünü bekler!" Sonra, çalgıcıya gülerek;

"Savdın mı?" diye sordu.

Çalmalı, köşede oturan adamların yanına gitti. Bu kadınların, ikisinin de arkalarında basma entariler vardı. İkisinin de yüzleri boyalı, ikisinin de başlarında kat kat yazma yemeniler. Boyunlarında birkaç altın. Zarife'nin göğsünde yürek şeklinde ufak bir gerdanlık. Bir aralık Zarife, Hacı Ali ile konuşmayı bırakarak çalgıcıya;

"Çal, oğlan" dedi.

Çalmalı'ya da;

"Kız, kalk oyna" dedi ise de, öteki aldırmadı. Masayı biraz kenara çektiler, oyun için yer açtılar. Kahvecinin Emin, kadehini doldurarak Zarife'ye verdi, o da aldı, içti. Sonra Zarife, elindeki cıgarayı fırlatıp atarak kendi oynamaya kalktı. Çalmalı'ya da;

“Donuz kahpe” dedi, “bilmiyon mu, hastayım işte; kalkıp oynasana!”

Doğrusunu söylemelidir ki Zarife güzel oynuyor. Hacı Ali iki tarafa sallanıyor, Emin el çırpıyordu. Sonra öteki kızı oyuna kaldırdılar. Böyle ne kadar geçti bilmiyorum, ortalık kararmıştı.

“Bizim araba? diye sordum. Hacı Ali kendi adamlarından birine sordu. Arabayı aramışlar, bulamamışlar. “Biz ne ile gideriz?” dedim. “Bizim arabalar gelir, onunla gidersiniz” dediler. Arabalar kimbilir ne vakit gelir, biz de kimbilir ne vakit gideriz!

Arkadaşa söyledim;

“Evet, fena” dedi.

“Vakit erkenken biz gitsek” dedim.

“Nasıl, yayan mı?” diye sordu. “Acele etme, elbet bir şey buluruz.”

Ben buraların yabancısı olduğum için sustum. Ortaya büyük lambalı bir fener getirdiler. Bahçenin karanlığında hiçbir şey görünmez oldu. Bağın uzak bir köşesinde, yemek pişirdikleri yerde, ateş yanıyor. Dolaşan birkaç adamın gölgesi görünüyor. Bir aralık baktım, Çalmalı oynuyor. Onun karşısında başı açık bir erkek de oynuyor. Bir başkası da el çırpıyor. Kadınlara para veriyorlardı, biz de vermek istedik. Hacı Ali hoşlanmadı. Hepsi sarhoş oldular, yalnız Hafız kendini bozmuyor, olduğu yerde oturuyordu.

Bağın karanlık bir köşesinden bir adam bağırdı:

“Hüseyin, kacakları getir, kacakları!”

Kendi kendime “kacak” nedir diye düşünüyordum. Bir aralık Zarife, ayağa kalkarak bağın küçük kapısına doğru baktı. Orada birtakım sesler vardı. Bir kavga oluyor sandım. Karanlıkta birkaç kişinin o yana koştuklarını duyduk. Hafız da yerinden fırlayıp oraya gitti. Biz, arkadaşım, çalgıcılar, kadınlar yalnız kaldık. Zarife, ortadaki lambayı söndürdü. Kapının önündeki sesler, sövüşmeler boğuklaştı. Sanki dövüşenler uzaklaştılar. Biz de, kapıya yakın sokulduk. O aralık bir sessizlik oldu. Birkaç kişi, yanımızdan geçip çardağa gidiyorlardı. Biri;

“Hafız vurdu” dedi. Bir başkası da bir küfür savurdu. Sonra tanımadığım bir ses;

“Mehmet, su getir, su!” diye bağırdı.

Biz, savuşmaya karar verdik. Kapı açık duruyor. Yol aydınlık görünüyor. Yavaşça kapıdan çıktık. Orada yol ortasında bir adamın yattığını gördük. Anlaşılan bu adamı vurmuşlar. Duvar dibinden yürüyüp köşeyi döndük. Sonra hızlı adımlarla şehre yollandık.

Arkadaşımla yataklarımızın üstüne uzandığımız zaman, heyecanımız yorgunluğumuza karışmıştı. Bu cinayet duyulursa, bize de sorarlarsa ne diyeceğimizi kararlaştırmadık. Ertesi gün öğleden sonra çarşıya çıktım. Kahvecizadenin dükkânı önünden geçtim. Her günkü masum tavrıyla dükkânın köşesinde ufak halı seccade serili minderin üstünde oturuyordu. Sanki, hiçbir şey olmamış, sanki o akşamki adam değildi!

Memlekette denildi ki, akşam, Karamanlı Zarife için Kel Hüseyin’i vurmuşlar, ölmüş. Hükümet tahkikat yapmış. Halk arasında onu Hafız’ın vurduğu söylenildiyse de resmen tahakkuk etmedi.

26 Nisan 1921

OTLAKÇI

“Efendim, tütün tabakasını ortada unutmaya gelmiyor, insafsız herif, tütünün ne kadar saçak yeri varsa içti, tozları bana kaldı. Çok otlakçı gördüm ama böylesine hiç rasgelmedimdi. Bizim rahmetli İlhami de otlakçı idi ama hiç olmazsa bir inceliği vardı, adamı eğlendirirdi. Karşınıza oturdu mu gözleriyle tütün paketini arar, sokulur, tabakayı cebime koyarım sözlerini şaşırır, cebimden çıkarıp masanın üstüne bırakırım, sevinir. Saatlerce gözleriyle tabakanın arkasından koşar, sonra bir fırsatını düşürüp bir cıgara yakınca keyiflenir, güler, söyler, dinleyenleri de eğlendirirdi. En çok hoşlandığı da fırsatını düşürüp cıgarayı kendi eliyle almasında idi. Siz ona paketinizi uzatırsanız alır ama, kendi eliyle aldığı cıgaradan duyduğu haram tadını duymazdı. Bu otlakçıya canım kurban, kardaşım! Bu herif öylesi değil ki.”

Dün artık dayanamadım, söyledim;

“Ama Mahmut Efendi” dedim, “bu kadar da olmaz. İçiyorsun, neyse iç. Ama hiç olmazsa tozunu da katık et!”

O, alışmış aldırmıyor. Yan gözle bana baktı;

“Bir cıgara sardım diye mi söylüyorsun?” dedi.

“Hangi bir cıgara birader” dedim, “bak gene bir tutam saçak tütün kalmadı. Bana yalnız tozları kalıyor.”

Kayıtsızca;

“Senin tütünün de içimli bir şey değil ya!” dedi, “bunu nasıl içiyorsun? Kaçak içsen ondan daha iyi!”

Kızdım.

“A birader” dedim, “iyiye kötüye baktığımız yok, sen benden çok içiyorsun. Fena ise niçin içiyorsun?”

“Ne yapayım” dedi, “daha iyisi olsa onu içerim.”

“Neden yok” dedim, “tütüncü dükkânları dolu!”

Yüzüme dik dik baktı;

“Ben” dedi, “bu zıkkıma para vermem. Mundar şey... Mekruh. Kalkıp üste de para vereceğim! İşim yoktu da...”

“Çok iyi buyuruyorsun” dedim, “ama biz para veriyoruz!”

“Ben de onu söylüyorum ya” dedi, “para verdin verecek, bari iyisine ver. Bunun böylesini içecek olduktan sonra hiç içmesen daha iyi!”

“Sen” dedim, “kırk yaşından sonra benim huyumu mu değiştireceksin?”

Kayıtsızca omuzlarını kaldırdı;

“Benim neme gerek” dedi, “ben kimsenin keyfine karışmam. Sen bana karışıyorsun da ben de söylüyorum.”

“Canım” dedim, “senin kuruyasıca huyunun bana ziyanı olmasa ben de kırk yıl söylemem. Ziyanın bana dokunuyor.”

“Benim sana ne ziyanım dokunuyor?” diye sordu. “Bu sözleri hep bir cıgara için mi söylüyorsun? Ziyan olmuş da dünya batmış... Ben içmeseydim de sen içseydin, daha mı kâr edecektin? Bari başkalarının yanında söyleme, seni ayıplarlar.”

Tepem attı;

“Neden ayıplıyorlarmış?” diye sordum.

“Neden olacak” dedi, “bir cıgaralık tütün için bu kadar lakırdı ediyorsun.”

“Canım birader” dedim, “hangi bir cıgara, hangi beş cıgara?”

“Hangi on cıgara olsun” dedi, “yirmi cıgara, otuz cıgara olsun... Daha diyeceğin yok ya! Yok tütünün saçak yerini içmişim, sana tozu kalmış... Bunları söylemek ayıp. Tozu kaldı ise bir paket al, saçak tütün iç. Bunun kemali altmış para!”

“Bunu ben alacağıma, sen alsan ne olur” dedim, “şunu neden almak bize düşüyor da, içmek size?”

“Ben âdet etmemişim dedik ya! Böyle zehire para vermem” dedi. “Sen âdet etmişsin, ben içsem de alıyorsun, içmesem de. Benim için tütün almıyorsun ya. Benim için alıyorsan bir daha alma. Hem bir cıgara için

adama böyle kahve ortasında bu kadar söz söylemek ayıp değil mi? Bu sana yakışır mı?"

"Çıldıracağım" dedim, "sen altmış para verip bir paket tütün almaz, herkesin tabakasından geçinirsin, bu ayıp değil; ben tütünü katık et, saçağından bana da kalsın, dedim, bu ayıp öyle mi?"

"Bana neden ayıp oluyormuş?" dedi, "hırsızlık etmiyorum ya, zorla da almıyorum, tütünün saçağı dururken tozunu içecek kadar ahmak değilim."

"Biz tütünün tozunu içip ahmak mı oluyoruz?" dedim.

Doğrusu çok da kızdım. Onun da cıgaradan sararmış parmakları titremeye başladı, ama sözünü kesmedi;

"Sen" dedi, "deminden beri bana o kadar söz söyledin, ben sesimi çıkardım mı? Tütünün saçağı dururken tozunu içmek ahmaklıktır dedimse niçin kızıyorsun?"

Kahvede olanlara bakarak;

"Yalan mı söylüyorum, efendiler" dedi. "Bana bir cıgara verdi diye bu kadar söz söylenir mi, bu nerede görülmüş şey?"

Karşı peykede oturan Miralay Esat Bey bana işaret etti. Kendimi topladım;

"Sen" dedim, "birader bir daha benim yanıma gelme, benimle de konuşma. Bir gün öfke ile kafana bir şey vururum, başıma bela olursun, anladın mı? İşte bu kadar!"

İş buraya varınca Esat Bey cebinden tabakasını çıkardı;

"Mahmut Efendi" dedi, "gel sen buraya, bak ben sana bir tütün vereyim, nasıl beğenirsin."

Tabakayı görünce kalktı, karşıya gitti. Bana da;

"Benim kabadayılığım yok" dedi, "kimseye de bir fenalık etmedim, gene de etmem. Bütün suçum nedir; bir cıgara sarmışım! Sanki tufan olmuş."

Bir yandan söylendi, bir yandan da Esat Beyin tabakasında ne var ne yok içti. Ben artık cevap vermedim. Ancak Mahmut Efendi bana darıldı, ben de ondan kurtuldum sanmayınız. Ertesi sabah, erken, çocuk haber verdi ki bir efendi gelmiş, beni görmek istiyormuş. Aşağı odaya indim. Baktım, Mahmut Efendi. Beni görünce dedi ki:

"Birader, dün sizin hatırınızı kırdım. Sonradan ben de pişman oldum. Sizden özür dilemeye geldim. Kusura bakmayın, insanlık hali... İnsan bazen boş bulunuyor."

Siz olsanız ne yaparsınız? Özür dileyen bir adam. Kalkıp evinize kadar da gelirse... Benim yüzüm tutmaz.

"Buyurun" dedik. Kahve de pişirttik. Önüne bir dolu kâse tütün de koyduk. Kardaşım, emin olun, kalem vaktine kadar kâsenin dibinde yalnız tozlar kaldı, cıgara tablası da ağzına kadar doldu!

24 Nisan 1923

DÖVÜŞ

Tahsildar Hakkı Efendinin oğlu Akif, on yaşlarında bir çocuk, akşam dayısından bir lira almış, seviniyor. Arasıra cebinden çıkarıp bakıyor, çocuklara da gösteriyor.

Bir aralık gene lirasına bakarken, Hasan Kâhyaların Aziz, on üç-on dört yaşlarında, mektepte zorba geçinen bir çocuk, sokuldu;

"Nedir o?" diye sordu.

"Bir lira."

"Ver bakayım."

"Vermem" diyemedi. Vermek de istemiyordu. Öteki, elini uzattı, aldı, baktı; cebine koyup tahta başında duran çocukların yanına gitti.

Akif'in sanki damarlarından buz aktı. Aziz'in yanına koştu, kolundan çekerek;

"Ver" dedi.

Öteki kolunu silkti, kurtardı. Akif:

"Aziz, ver parayı. Baktın işte!"

Aziz sesini çıkarmadı.

Akif bozuldu, utandı, bir lirasının gideceğinden korktu, yüksek sesle, ağlar gibi;

"Aziz, ver parayı!" dedi.

Aziz döndü;

"Ne parası ulan" dedi, "otur yerine!"

"Ver parayı!"

Akif umutsuzdu ama, bu parayı da Aziz'e yedirmeyecek. Ne yapmalı? Zorla almaya gücü yeter mi? Aziz onu döver.

"Aziz, ver parayı" dedi, "yoksa hocaya söylerim."

Aziz, Akif'in hocaya gidebileceğine inanmıyormuş gibi, döndü baktı. Biraz da düşündü, ama parayı vermedi.

"Kime istersen söyle" dedi. Dershaneden de çıktı. Çocuklar;

"Parayı saklamaya gidiyor" dediler.

Doğru, parayı saklamaya gidiyormuş. Duracak zaman değil! Akif öteki sınıfa ders veren hocaya koştu.

“Hoca efendi, Hasan Kâhyaların Aziz paramı aldı, vermiyor.”

“Ne parası?”

“Dayım bir lira vermişti.”

Bunu söylerken Akif, ağlayacaktı. Dudaklarını ısırdı. Bütün çocuklar kapıdan dinliyorlardı. Hoca, Akif’i süzdükten sonra;

“Çağır onu bana” dedi.

Çocuklar aşağı koşup Aziz’e haber verdiler. O, biraz korkmuş, rengi uçuk, hocanın yanına girdi.

“Ver bunun parasını.”

“Ben almadım hoca efendi.”

“Ver diyorum sana, yoksa yersin dayağı!”

“Ben almadım, hoca efendi. Arayın üstümü.”

Çocuklar kapıdan;

“Hoca efendi, aşağı götürdü sakladı” dediler.

Hoca, çocuklara;

“Gidin arayın” diye emir verdi.

Birkaç çocuk birden aşağı koştular.

Hoca, sınıfa ders vermekte devam etti. Biraz sonra çocuklar, lirayı bulmuşlar getirdiler. Hoca;

“Nereye saklamış?” diye sordu.

“Muslukların yanındaki kirişin üstüne koymuş.”

Hoca, parayı Akif’e uzatarak;

“Al paranı” dedi. “Dayına soracağım, yalan söylüyorsan sen de yiyeceksin dayağı!”

Sonra, masanın üstünde duran değneği eline alarak Aziz’e;

“Gel” dedi, “aç elini bakayım!”

“Hoca efendi, valla billa ben almadım. Allah kör etsin, ben almadım.”

“Yakın gel. İlkin ben döveyim, vebal benden gitsin, sonra Allah da kör eder elbette!”

Böyle yerlerde ısrarın faydası yoktur. Haklı haksız dayağı yiyip çekilmeli. Aziz yaklaştı. Değnek, parmakları ile karışık avcunun içine indi.

Çocuklar içinde, dayak yerken ağlayan, yalvaran, elini pantolonuna süren, korku ile hocanın yüzüne bakıp suratını buruşturanlar olduğu gibi, hiç aldırmayanlar da vardır. Aziz, mektebin zorbalarından olduğu için ağlayıp yalvaramazdı. Sessizce dayağı yedi. Ancak sınıfa döndüğü zaman, ellerini nasıl tutacağını şaşırmıştı.

Bütün çocuklar yerlerine oturmuşlar, ona bakıyorlardı. Aziz, Akif’in önünden geçerken;

“Ben sana gösteririm” dedi. “Mektepten çıkalım, görürsün!”

Çocuklar sustular. Mektepten çıkınca Aziz, Akif’i dövecek. Hepsi de Akif’in nasıl dayak yiyeceğini seyredecekler.

Aziz, onu yalnız dövecek değil, cebinden parasını da alacak. Akif, parayı götürüp kuyuya atmayı bile düşündü.

Çocukların önünde dayak yiyip eve gitmek ölümdü. Bundan nasıl kurtulmalı? Mektepten çıkar çıkmaz çarşı tarafına savuşmak var. O zaman bütün çocuklar Aziz’e onu gösterecek, “Bak, kaçıyor!” diyecekler. O da ihtimal arkasından koşacak, belki yetişip birkaç tokat atacak...

Mektep azat oldu. Çocuklar çıktılar. Akif de çıktı. Rengi uçmuştu. Aziz, birkaç çocukla önden gitmişti. Akif uzaktan onları görüyordu. Kulakları uğulduyor, hiçbir şey işitmiyor ve ne yapacağını da bilmiyordu. Ama, yolunu da değiştirmedi. Ne olursa olsun! O dakika, yeryüzünde azılı bir düşman karşısında yalnızdı. Ne anası, ne babası, ne arkadaşları, ne de hoca! Burada hiç kimse yok. Burada ancak o, kendi kendini kurtarabilir. Çalışıp kurtarmalıdır.

Aziz, onunla birlikte giden çocuklarla bakkal Mustafa Efendinin kapısı önünde durdu. Anlaşılan Aziz, Akif’i dövmek için bu yeri münasip

görmüştü. Çocuklar, Akif'e bakıyorlardı. Akif, bütün cesaretini, belki düşüncesini kaybetmişti. Yaklaşınca Aziz, elinde tuttuğu kitapları yanındaki çocuklardan birine verdi. Akif'i döveceğinden emin, üstüne yürüdü. Akif de dövüşmeye karar vermiş görünüyordu. Tabii bir sevk ile bir adım geriledi, elindeki çantayı Aziz'in yüzüne doğru savurdu. Çantanın kenarı Aziz'in elinin üstüne geldi ve onu büsbütün kızdırdı. İkinci savuruşta çantanın sapı koptu, çanta Aziz'in çenesine değdi ise de birinci savuruş kadar acıtmadı. Yalnız Akif'e delice bir cüret verdi. Aziz'in üstüne atıldı, tırnakları ile yüzüne saldırdı. Bu dakikada, Aziz'i döveceğine inanıyordu.

Kendinden büyük biriyle de dövüşmek her zaman kolay değildir. Aziz, anladı ki Akif bulaşık bir şeydir. Onu az bir şeyle korkutmak, ezmek, kaçırmak kolay olmayacak. Kavga uzun sürecek. Gücü yettiği kadar vurmaya başladı ise de bir yandan da canı sıkıldı ve cüreti kırılır gibi oldu.

Kavga başladığı zaman çocuklar Aziz'in tarafında iken Akif onun üstüne saldırınca yarısı ondan taraf oldular.

Bir aralık nasıl oldu ise, ikisi de yere yuvarlandılar. Aziz, üstte idi. Yalnız bu sırada Aziz'in sağ elinin iki parmağını Akif ısırdı ve bırakmadı. Aziz bir eliyle Akif'in ensesine basıyor, kolunu ısırmak istiyor, can acısı ile de;

"Bırak ulan piç" diye söyleniyordu.

Akif'in dişlerinin geçtiği yerden kan çıktı. Bir parça deri bile koptu. Bir aralık elini kurtaran Aziz, dövdüğüne, dövüldüğüne bakmayarak elini tuttu. Kan akıyor! Belki de çok acıyor.

Akif, yerden bir taş alıp Aziz'in sırtına attı. Yeniden tutuştular. Yeniden tokat, şamar, yumruk, tekme birbirine karıştı. Bu sefer Aziz, kendini ısırtmamaya çalışıyor, yerde alt alta, üst üste boğuşuyorlardı.

Sokaktan geçen bir adam, bunları ayırdı, ikisine birer tokat salladı. Aziz ağlar gibi oldu;

"Ne vuruyorsun beee!" dedi.

“Boyuna baksana, o senin akranın mı?”

“Bak ama, o ne yaptı. Ona söylesene” diye Aziz kan akan elini gösterdi. Akif, duvarın kenarına çekildi. Çocuklar, üstünü süpürdüler. Çantasını getirdiler, eve doğru gitmeye başladı. Sevinçten ağlayacaktı. Çocuklar, Aziz’i dövmüş sayıyorlar!

Aziz, mendil ile elini sardı, yanında kalan çocuğa;

“Köpoğlu, kedi gibi” dedi.

Akif uzaktan işitti;

“Köpoğlu senin babandır, babanın oğludur” diye bağırdı.

“Ben sana gösteririm, ulan!”

Bir başka çocuk;

“Ulan” dedi, “eşşek kadar boyunla bacak kadar çocuktan dayak yedin. Yuuuu!”

Birkaç çocuk bir ağızdan “Yuuu” diye bağrıştılar. Bu bağırış, Akif’in zaferinin ilanı oldu.

Akif, eve girince anasına;

“Hasan Kâhyaların Aziz’i dövdüm” dedi.

“Nasıl Hasan Kâhyaların, bre... Koca çocuklarla mı itişiyorsun? Bak baban gelsin, ben seni nasıl dövdürürüm.”

“Ne yaparsan yap, ben Aziz’i dövdüm.”

Çantasını eve bırakıp, tekrar çocukların yanına çıktı.

Bu kavgadan sonra bir daha Aziz, Akif’in üzerine gidemedi, eski zorbalığı da kalmadı.

MÜLAHAZAT HANESİ

Muavin bey, mümeyyizi çağırdı. Elindeki telgrafı uzatarak;

“Bunu gördünüz mü?” diye sordu.

“Hayır efendim.”

Mümeyyiz telgrafı alıp okudu, sureti şudur:

“Mah-i halin yirmi dördüncü günü, bimennihilkerim, yirmi amele ile kat’iyatta mubaşeret olunmuş ve ameliyat dahi yevmen fe yevmâ terakki etmekte bulunmuş olduğu bundan akdem arz ve takdim kılınan şifreli telgrafname ile bildirilmiş idi. Ancak dün, mah-i halin yirmi altısında ameleden biri makam-ı âciziye müracaatla fakr-ı halinden bahsederek haftalıklarını gündeliğe tahvil ettirmek hayal-i hâmı ile bir hayli ibram ve ısrarda bulunmuş ve her ne kadar hilaf-ı emr-i Nezaret penahi olduğunu kendisine tefhim olunarak idare-i maslahata gayret kılınmış ise de bu kabil mutalebâtın, hudânekerde, diğer ameleye de sirayet ve vekayi-i müessifeye sebebiyet vermesi ihtimaline mebni mevcud-ı sandık otuz küsur bin kuruşun muhafazası için refakat-i âciziye verilen yalnız dokuz neferden ibaret candarma kıt’asının takviyesine ve böyle bir vak’a zuhurunda ayrıca tasdika mahal kalmamak üzere bendelerine de talimat-ı muktaziyye i’tâ buyurulmasına müsaade-i devletlerini rica ile...”

Mümeyyiz, telgrafı okuduktan sonra muavine baktı. Birbirini anlamayarak bir dakika bakıştılar. Sonunda muavin düşünceli, mümeyyizden sordu:

“Şimdi ne yapacağız bunu?”

İlkin mümeyyiz, “bilmem efendim” demek istedi ise de biraz düşünerek;

“Arzu buyurursanız candarma kumandanlığına bir tahriratla...”

“Bunun bir suretini gönderelim” diyecekti, ancak muavinin suratının pek ekşidiğini görüp sözünü bitiremedi.

“Nasıl tahrirat, ne tahriratı?” diye muavin sorunca, mümeyyiz;

“Yani şey diyor da...” dedi.

Muavin dinlemedi;

“Adama gülerler, mümeyyiz bey” dedi, “amele isyan edecek, sandık mevcudunu yağma edecek... Hepsi de otuz bin kuruş, yirmi ameleye dokuz candarma vermişler, şimdi bir de takviye isteyeceğiz. Bize gülerler.”

Mümeyyiz;

“Evet, gülerler” dedi. “Zaten efendim, bunun yazdığından da bir şey anlaşılmıyor ki!..”

Muavin biraz kızarak;

“Canım” dedi, “nasıl anlaşılmıyor. Pek güzel anlaşılıyor.”

“Hayır anlaşılıyor ya, şu asıl mevcud-ı sandıkta, benim aklım...” diye sözünü bitirmedi. Sonra birdenbire dedi ki:

“Efendim, emir buyurursanız müdür bey gelinceye kadar kalsın.”

Muavin bunu da beğenmedi;

“Nasıl kalsın” dedi, “ya bu kerata orada bir rezalet çıkarırsa? Tutarlar benim yakamı. Git derdini Marko Paşaya anlat!”

Mümeyyiz, işin inceliğini yeni anlar gibi oldu. Muavini de haklı buldu. Muavin biraz durduktan sonra;

“Hem” dedi, “müdür Allah bilir ne vakit gelir. Bir hastalıktır çıkardı, ikide birde, ne var, hastayım. Yalan, ne hasta, ne bir şey. Dayamış kıçını...”

“Cemiyet”e diyecekti, lakırdısını değiştirdi;

“Adamın başını derde sokarlar” dedi. “Ancak her şeyin bir haddi var.”

Mümeyyiz de;

“Evet efendim” dedi, “hastalığın da bir haddi var.”

“İşler kalıyor benim başıma... Yarın boş bulunup da bir iş yapacak olsam, yapışırlar yakama. Sonra sen anlat kendini!”

Muavin düşünceli, mümeyyiz şaşkın, karşı karşıya durup kaldılar. Biraz sonra muavin yeniden sordu:

“Ee, ne yapacağız şimdi bu kâğıdı?”

“Vallaa, ne emir buyurursanız, yapalım!”

“Canım, be birader, şimdi bunun emri memri var mı? Seninle konuşuyoruz. Sen ne düşünüyorsun?”

“Vallaa, bendenizce işin ehemmiyetine göre bir karar vermeli.”

“Ne kararı?”

“Sanki şu işin icabına göre ne gibi bir tedbir alınacak ise... İcab-ı maslahata bakarak...”

“Canım, ister icabına bak, ister maslahatına, bir lakırdı söyle birader!”

“Efendim, doğrusu bendeniz, meseleyi bir iyice kavrayamadım da...”

“Hoppalaa! Seninle de çattık... Be birader, ameleden biri gelmiş, buna demiş ki, bana haftalık yerine gündelik ver, anladın mı? Sebep olarak da yoksulluğunu göstermiş ve yalvarmış. Bu eşşek oğlu eşşek, herife ‘Peki’ diye gündelik vereceğine sanki bir işmiş gibi ‘Emir yoktur veremem’ diyor. Anladın mı? Sonra öteki ameleler de gündelik ister, bu da vermez, onlar da bunu tutar döver, paraları da elinden alırlarsa diye korkmuş, ‘Candarma gönderin’ diyor. Bunun anlamayacak nesi var? Şimdi tutalım sen burada, benim yerimde muavinsin, bu telgrafı da getirdiler, senin eline verdiler, ne yaparsın?”

Mümeyyiz, bir kabadayılık edip dedi ki:

“Efendim, varsın gündelik versin. Nasıl olsa bu para verilecek değil mi?”

Muavin:

“Verilecek, o da versin, doğru, ama biz o zaman yazılan nezaret emrinde, halt edip ‘haftalık’ diye yazmışız. Bak, o nasıl kurnazlık edip mesuliyeti üzerinden atıyor!”

Bu da doğru. Mümeyyiz, biraz düşünüp dedi ki:

“Öyle ise ‘takdim’ diyelim, nazır beyefendi görürler, ne emrederlerse... Bizden gider.”

Muavin, bundan da hoşlanmadı. Yüzünü buruşturarak;

“Bu bize kalem-i mahsustan geliyor” dedi, “’takdim’ nasıl deriz?”

İkisi de yeniden düşündüler. Muavin, durdukça telgrafı yazan memura kızıyor ve diyordu ki:

"Bu hayvan herif böyle, 'Amele isyan edecek, emr-i nezaret penahidir' bilmem ne haltını karıştırmasaydı, 'Haftalıklarını gündelik istiyorlar, vereyim mi' diye sorsaydı, biz de 'ver' derdik, olur giderdi. Şimdi 'Gündelik ver' desen, yarın bakarsın bu eşşek orada bir iş çıkarır, gel bakalım sen, 'Amelenin isyan edeceğini sana memur yazdı da, sen neden aldırmadın? Bundan maksadın ne idi?' derler. Gidip şimdiden soracak olsan, 'Canım, böyle şey de sorulur mu?' diye darılırlar."

Mümeyyiz, muavinin her söylediğini haklı buldu. Biraz daha düşündükten sonra muavin, sırıtarak ve sırıtışını burnunun üstünde katmerleştirerek;

"Şimdi" dedi, "bu telgrafı zararsız bir yere havale edemez miyiz? Hem muamele yürüsün, hem de bir sual cevap olursa, hiç bize baş ağrısı olmasın."

"Bizim kalemdeki Kemal Efendiye soralım. O böyle işleri bilir. İsterseniz çağırayım?"

Muavin, ilkin razı olur gibi oldu ise de, sonra caydı:

"Yok" dedi, "kalemden sormak olmaz. İşi kalemdeki efendiler bitirecek olduktan sonra, bana ne kalır!"

Mümeyyiz onu da doğru buldu;

"Evet, hakkınız var" dedi.

Mümeyyiz, biraz daha düşündükten sonra, bir kolayını bulmuş olmak için;

"'Anlaşılmadı' diye telgrafı geri gönderelim" dedi.

"Nereye?"

"Telgraf müdürlüğüne!"

"Neresini anlamadınız, derlerse?"

"Sandık mevcudunda şey ettik, deriz."

"Sandık mevcudunun bu işe karışıklığı var mı?"

“Neden, efendim?”

“Sandık mevcudu menafi-i hazineyle alakalıdır.”

“Efendim, öyle ya! Sandık mevcudu menafi-i hazineye taalluk eder.”

“Orada bir gürültü çıkarsa, sen menafi-i hazineyi güç anlatırsın!”

Mümeyyiz, muavinin bu lakırdısına pek kanmadı. Menafi-i hazine öyle bir sözdür ki, söylenince akan sular durur. İçinden muavinin anlamadığını düşündü ise de, bir pot kırmış olmamak için sustu. Muavin düşündü, başını kaşıdı ve mümeyyizin yüzüne bakıp;

“Ha” dedi, “ne dersin mümeyyiz bey? Ben, kâğıdı alıp elden müsteşar beylen bir konuşsam ha? Ha, ne diyorsun?”

Mümeyyiz, geniş bir nefes aldı.

“Pek iyi olur” dedi, “pek iyi olur.”

“Evet, sonradan bir belaya uğramaktansa... Müdür de bir şey diyecek olursa, ‘Müsteşar dedi, ben de yaptım’ derim.”

Muavin kâğıdı aldı, fesini düzeltti, müsteşarın yanına çıktı.

Müsteşar, eski İstanbul kibarı çocuğu, bacakları gövdesinden incerek de, karnı iri, gerdanı yumuşak, sarkıkça, burnu uzun ve iri, kırk yaşlarında bir adam. Rahatça oturmuş, eski kalem arkadaşlarından bir efendi ile konuşuyordu. Muavini görünce lakırdısını kesip sandalyeden yarı kalkar gibi yaptı ve;

“Buyurun, muavin bey” dedi.

Muavin, telgrafı uzatıp masanın üstüne eğilerek;

“Efendim” dedi, “mühim bir şey değil, ancak emir buyurursanız, haftalık yerine gündelik versin diye yazalım.”

Müsteşar, telgrafı okuyarak, muavini dinlemedi. Bitirdikten sonra;

“Evet, ne buyurdunuz?” diye sordu.

“Efendim. O zaman haftalık yazılmış. Şimdi emir buyurursanız yazalım, gündelik versinler.”

Müsteşar, bu gibi şeylere aldırmaz. Ancak bu sefer, her nedense, belki de kendini o yanındaki adama iş yapıyor göstermek için, düşünceli

göründü;

“Evet” dedi, “yalnız iş mahiyeti itibariyle o değil ki! Yarın gündeliklerini de yarım gündelik isterlerse? Efendim? Ne yaparsınız? Avam malumuâlinizdir. Bunları şımartmaya gelmez. Bendenize kalırsa vermemeli derim. Çünkü, emr-i hükümeti mantık-ı avama göre keyfemâyeşâ tebdil etmiş oluruz. Madem ki bir defa haftalık yazılmıştır, haftalık verilmelidir. Efendim? Sonra bir mesele kalıyor ki, o da, oradaki kuvvetin kifayet edip etmeyeceği meselesidir. Ben harb ü darb umuruna vakıf olmadığım için bu ciheti candarma kumandanlığına havale etmelidir, derim. Candarma ehaliye karşı satvet-i hükümeti muhafaza etsin, efendim?”

Sonra odacıyı çağırdı;

“Baksanıza” dedi, “Nazır beyefendi teşrif buyurmuşlar mı?”

“Evet, efendim.”

“Bak, yanlarında kimler vardır. Bana haber getir.”

Müsteşar, bunları söyledikten sonra, muavin beye;

“Mamafih bir defa da nazır beyefendiden sorarız. Eğer onlar da tensip buyururlarsa, bendenizin reyi, vuku-ı hali candarma kumandanlığına, batezkere bildirmektir. İcap ederse dahiliye vasıtasıyla sancağa da malumat verirsin. Efendim?”

Muavin;

“Evet efendim” dedi.

Odacı, haber getirdi ki, nazır bey yalnızmış. Müsteşar, misafirinden izin alarak kalktı. Elinde kâğıt, arkasında muavin, nazırın yanına girdiler. Nazır, altın tabakasına cıgara yerleştiriyordu. Yerinden biraz kımıldayarak ve güler yüz göstererek teklifsizce;

“Buyurun” dedi.

Nazır, küçük bir memur iken inkılap dolayısıyla, bugünkü hükümette kuvvetli bir adam. Sıra, saygı kovarak yetişmiş bütün efendiler, Türkiye’nin bütün Avrupa görmüşleri ona kızar, onu küçük düşürmeye

çalışır, ancak karşısına çıkınca fırka arkadaşlarından daha uslu, daha yumuşak olur; hoş görünmek için ne yapacaklarını, nasıl yaranacaklarını bilmezlerdi. Bunlardan biri de müsteşar. Nazır "buyurun" diye yer gösterince sevindi ve nazırın karşısındaki sandalyelerden birine oturdu. Muavin de yan tarafta bir sandalyenin ucuna ilişti. Nazır, yeni dolmuş tabakasından cıgara vererek;

"Ne var, ne yok?" diye sordu.

Müsteşar, kendiliğinden söylemektense muavinin ağzından söylemeyi daha ihtiyatlı bularak;

"Efendim" dedi, "muavin bey bir iş için rey-i devletlerini almak istiyordu da..."

Nazır, muavine bakarak, "nedir?" demek ister gibi başını salladı.

Sonra muavinin saçlarını ve bıyıklarını yeni boyadığı gözüne çarptığından;

"Sen" dedi, "gün geçtikçe gençleşiyorsun!"

Muavin, bu arkadaşça sözlere sevindi.

Nazırın gözünde bu muavin, bu müsteşardan ve kendi müdüründen daha değerli, daha iş anlar bir adamdır. Bir eksikliği varsa, o da korkaklığıdır. Muavin, nazırın kendisine verdiği bu numarayı açıkça bilmemekle beraber sezinliyor gibiydi. Bunun için böyle saçma bir işle nazırın karşısına çıkmak istemezdi. Müsteşara içinden kızdı ve küfretmeye başladı.

Nazır "nedir?" diye sorunca hiç sesini çıkarmadı. Müsteşarın masa üstüne bıraktığı telgrafı alıp uzattı. Nazır telgrafa göz gezdirdi, sonra müsteşar ve muavine hiçbir şey söylemeyerek telefonu açtı, candarma kumandanlığı ile konuştu.

"Hem candarma yok diyorsunuz, hem de elde bulunan candarmayı dağıtıyorsunuz. İşte dokuz candarmayı da buraya vermişsiniz, daha kimbilir nerelerde neler var?"

Candarma ile başka işler üzerine de konuştu. Telefonu kapayınca, bir yandan telgrafı büküp cıgara ağızlığını temizlemeye bir yandan da muavinle konuşmaya başladı;

"Böyle heriflerle bu zamanda çalışılır mı?" dedi. "Ben neyse, çoklarını duymuyorum, ama siz, her gün nasıl dayanıyorsunuz?"

Müsteşar ekşidi. O da muavin gibi sussa olmayacak. Yüzünü kızdırıp muavine;

"Nazır beyefendi çok isabet buyuruyorlar" dedi. "Bu eleman ile işi başarabileceğinize doğrusu inanmıyorum. Bütün işlerimiz bürokrasiye boğulup gidiyor, efendim?"

Muavin, kalkmaya hazırlanıyordu, bütün kızgınlığını anlatan yavaş bir sesle;

"Evet" dedi.

*

* *

Kulakları kızarmış, gözleri dönmüş, ağzı kurumuş, odasına dönünce, muavin, mümeyyizi orada buldu ve masaya bir yumruk atarak;

"Cenabet kocakarı" dedi. "Hem beni nazırın yanına götürüyor, hem de işi orada üstüme yıkıyor. Sanki ben nazıra gidip sormayı bilmezmişim" diye mümeyyize anlattı.

"Herif" dedi, "bürokrasi diyor, işe bak! Ulan beş dakika evvel benim yanımda söylediklerini düşün de, hiç olmazsa sus be!"

Bunları anlatırken nazırın telgrafla cıgara ağızlığını temizlediğini de söyledi.

Mümeyyiz, telgrafla cıgara ağızlığı temizlendiğini duyunca dondu kaldı.

"O" dedi, "bizde kayda geçmişti. Yarın başka nazır gelir, telgrafı sorarsa... Biz mesul oluruz."

Muavin kızgın;

"Cehenneme kadar!" dedi.

Sonra da oturup memura işten el çektirildiğini, hesapları kâtibe devredip merkeze gelmesini yazmaya başladı.

Mümeyyiz odasına döndü. Telgrafla cıgara ağızlığı temizlenmiş... Şimdi deftere ne yazmalı? Evrak memurunu çağırdı işi anlattı. Evrak memuru dedi ki:

"Mülahazata yazarız. Nazır cıgara ağızlığını temizlemiş."

Mümeyyiz sıkılarak;

"Canım Rıfkı Efendi" dedi, "defatir-i resmiyyeye böyle şey yazılır mı?"

Evrak memuru;

"Ne yapalım" dedi, "temizlemiş."

Sonra düşünerek;

"Nazır tarafından yırtılmıştır, diye yazarız."

"Yırtmamış ki, cıgara ağızlığını temizlemiş..."

Evrak memurunun canı sıkılarak;

"Valla bilmem" dedi, "cıgaralığı temizlemiş, yazalım diyorum, 'olmaz' diyorsunuz; yırtmış diyorum, 'yırtmamış' diyorsunuz."

Mümeyyiz kendi de şaşkın;

"A gözüm" dedi, "ben de şimdiye kadar böyle muamele görmedim ki..."

Bütün kalem bu konuşmayı dinlediler. Hepsi deftere yazılacak ibareyi düşünüyorlardı. Sağ tarafta oturan şişmanca bir efendi hem evrak beyaz ediyor, hem de defterin mülahazat hanesini gözü önüne getirmiş düşünüyor, "Nazır beyefendi tarafından..." ibarenin alt yanı gelmiyor, "şakkolunduğu" diyecekti, ancak mümeyyizin hakkı var. Şakkolunmamış ki... Cıgara ağızlığını temizlemiş, bunun tabirat-ı resmiyyede yeri yok ki...

Bunu düşünürken elinde beyaz ettiği kâğıda "şak" diye yazdı, sonra farkında oldu, kendi de sıkıldı, terledi.

Herkes düşünüyor, bir şey söylüyordu. En sonunda karar verdiler ki "Nazır beyefendi nezdinde kaldı" yazsınlar. Doğru değil, değil ama, ne yapmalı! Cıgara ağızlığının resmi bir tabiri yok ki... Mümeyyiz düşündü,

başka yolu yok. Defteri getirtti. Kendi gözünün önünde yazdırdı ise de içi rahat etmedi. Adam oğluna bu yeryüzünde rahat var mı?

KÖYE DÜŞMÜŞ

Ankara ile Eskişehir arasında bir istasyonda tren bekliyor. Kırklık, kırk beşlik, üstü başı dökükçe, terbiyeli bir efendi söylüyor, boz kalpaklı, orta boylu, tıknaz, sarı potinlerinin konçları dizkapaklarına kadar yükselen bir efendi –ihtimal bir mebustur– elleri arkasında, gümüş saplı kamçısı ile oynayarak dinliyor.

"Efendim, biz nasıl İstanbulluyuz. Doğma büyüme İstanbul'un yerlisi... Peder merhum, Cihangirli idi. Çarşamba'ya iç güveyi girmiş. Bendeniz Çarşamba'da doğmuşum. Evimiz, valde merhumenin idi. Sonra bendenize intikal etti. Buraya gelirken de Eytam Sandığına rehin ettik. Vallahi, zatıâlilerine de malumdur ya, hani, şikâyet olmasın ama, pekâlâ memleketimizde oturuyorduk. Nasıl bu Meşrutiyet çıktı, altüst olduk. Bir ağız tadı ile oturup da, bir 'Oh' diyemedik. Yevmülbeter!..

Mektepte iken, cahillik, bendeniz de Kemal Bey merhumun 'Rüya'sını, 'Vatan yahut Silistre'sini okurdum. Okurdum da, peder merhum, darılırdı. Meğer hakkı varmış. Lakin gençlik, tecrübesizlik, insan bilmiyor. Biz Meşrutiyeti bir şey zannederdik. Bendeniz 'Cezmi'yi bir gecede okumuştum. 'Rüya'nın da bendenizde bir sureti vardı. Kim isterse, yazar verirdim. Hiç korku hatırıma gelmezdi. O zaman hafiye var, filan derlerdi ama, şeytan kulağına kurşun, biz hiçbir şey görmedik. Meşrutiyetten sonra 'Rüya'nın da bir kıymeti kalmadı. Bendeniz, ihvana kaç defa, 'Yahu, bende Rüya var, yazıp getireyim okuyunuz' dedim, hiç aldıran olmadı!

Beyefendi hazretleri, hatırıâlilerine bir şey gelmesin, bendeniz de ihvandanım. Merbutiyyetimi de bozmadım. Herkes istifa etti, bendeniz gene aidatımı verdim. Çünkü, bir defa yemin ettik. Bendeniz artık dönekliği nefsime şey edemem... Sözümden dönmedim. Ancak memnun muyum derseniz, doğrusu hiç memnun değilim. Keşke hiç Meşrutiyeti ilan etmeseydik! Yani hatırıâlilerine bir şey gelmesin. Her şey mukadderdir. Amenna... Akacak kan damarda durmaz, derler. Elbette bir

taksirimiz varmış ki, çekiyoruz. Bugünleri de görmek mukaddermiş. Maksadım şikâyet değil, yalnız şu çektiklerimizi düşünüyorum da... Bir rahat, huzur yüzü görmedim. Ay bugün tensikat, yarın Otuzbir Mart, öbür gün Trablus, derken, Balkan Muharebesi.

Gazeteler her gün sütun sütun haşa huzurıâlinizden şebbü şetmederler. Vakıa, bizim ne taksirimiz var ama, olsun, hükümet fırkasından olunca adama dokunur. Vallahi beyefendimiz, öyle zaman oldu ki, bendeniz, gece uykularını uyumaz oldum. Ay acaba fırka düşerse ne olacak, bizi asacaklar mı, kesecekler mi? Biz Meşrutiyetten evvel böyle mi idik. Senelerce Yemen'de muharebe olurdu da, bizim haberimiz bile olmazdı. Herkes rahatında, işinde gücünde... Ama diyorlar ki, o zaman aylıklar çıkmazmış; kimsenin de on para alacağı kalmıyordu ya. Sarraflar vardı, kırdırır, paramızı alırdık. Bir defa da hesabını ona göre tuttun mu, gül gibi yaşa, git. Ne gönül üzüntüsü, ne bir şey. Bendenizi kalemde de severlerdi, iki maaşı birden buyurttuğum bile olurdu. Biz meğer o günlerin kıymetini bilmiyormuşuz. Şimdi anladık. Ancak iş işten geçti. Yani bendeniz, şikâyet kastıyla söylemiyorum, meşhur meseledir, aşk ağlatır, dert söyletir, derler. Tek efendimize hasbıhal olsun. Elbette zatıâlileri de o zamanın bereketlerini tahattur buyururlar.

Peder merhum, vefat etti. Bendeniz merkez muhasebesinde idim. Sekiz yüz kuruş maaşım vardı. Valide merhume, refika, üç çocuk, bendeniz, iki ahretlik, bir de aşçı gibi eski emektar bir kadın vardı, hepimiz dokuz nefer aile halkı gül gibi geçiniyordum.

İstikbal için de doğrusu, ümidim çoktu. Gerçi, bendenizin tahsili yüksek değildir. Mülkiye idadisini ikmal ettim. Müsabaka imtihanını bir türlü kazanamadım. Kısmet değilmiş. Pedere kalsa, bendenizi hukuka devam ettirecek yahut bir başka mektebe verecekti. Fakat valide merhume, yattığı yer nur olsun akıllı kadındı. Pedere muhalefet etti, 'Bir yere yerleştiriniz de oğlan sağlığınızda terakki etsin. Pekâlâ elinde inci gibi yazısı var, daha ziyade okuyup da ne olacak' dedi, pederi ikna etti. Eh,

peder de nereye gitse hatırını sayarlardı. Nazif Paşa merhum ile ders şerikliği varmış. Bendenizi defaten üç mecidiye maaşla emlak kalemine yerleştirdiler. Valide bunu görünce görücü gezmeye başladı. Bir yıl sonra evlendim. Kayınpeder merhum da hatırlıydı. Büyük kerimem cariyenizin veladetinde iki yüz kuruş maaşım oldu. Şurası burası, Meşrutiyet ilanında dört yüz kuruş maaşım vardı. Pek güzel de geçiniyorduk. Lakin arası çok geçmedi ortaya bir tensikat sözü çıkardılar. Çoluk çocuk bizi de bir düşünce aldı. Bendenizin hiçbir fırkaya gitmek hayalimden geçmemişti. İhvandan bazıları teşvik ettiler. 'Gir faydası olur' dediler, bendeniz de kulübe girdim. Ancak helecandan kurtuldum mu, dersiniz. Vallahi beyefendi size yalan, bendenize gerçek, üzüntüden iğne ipliğe döndüm. Eş, dost, kulüp ihvanı teselli veriyorlar. Ancak o zaman insan inanabiliyor mu? İnsanlık hali, bendeniz namazı terk etmiştim. Tekrar başladım. Refikam cariyenizin adak adamadığı türbe kalmadı. Tensikat bitinceye kadar belki kırk defa Hazreti Halid'e gitti. Eh, sonu ne ise kaderde varmış, terfi bile gördük. Maaşımıza da zammolundu. Bir de o esnada kısmetleri çıktı, kerimeleri evlendirdik. Fakat gönül üzüntüsü bitmedi ki... Muhalefet başladı. Serde cemiyetçilik var, muhalif gazetelerin yazdıkları insanın ciğerine ok gibi işler. Bize sıra gelinceye kadar sabah olur ama, büsbütün düşünmemek de olmuyor. Hulasa dedim ya, bir gün bir lahza 'Oh' diyemedik. Bu Harbi Umumi de, haşa huzurunuzdan hepsinin üstüne tüy dikti. Damatların ikisi de asker. Bir yolunu bulup onları İstanbul'a, levazım saraçhanesine yerleştirinceye kadar anamdan emdiğim süt burnumdan geldi. Kimseye söz anlatamazsınız. 'Bunlar Anadolu çocukları değil, hepsi ana-baba yavrusu, kırda bayırda harp etmeye, boğuşmaya alışmamışlardır' dedikse de kimse dinlemedi. Ne ise, gene sizden iyi olmasınlar, eş dost sayesinde İstanbul'a yerleştirdik. Yerleştirdik ama, iaşe bahsi ne olacak? O çamur gibi ekmek elbette hatırıâlinizdedir. Geçinmeye imkân kalmadı. Küflü bulgurdan refika hastalandı. Bereket versin erzak hususunda damatların yardımları

oluyordu. Artık doğrusu bendeniz canımdan bıktım. Hiçbir şey gözüme gözükmüyordu. Akşam olup da vesika ekmeğini görünce âdeta hayattan meyus oluyordum. O esnada bendenizin buraya gelmesine sebep olan Mustafa Efendi, bizim mahalleye taşındı. Kendisi ile tanışmıyordum. Zaten kendisi İstanbul'da değildi. Arasıra gelip gidiyormuş. Mustafa Efendi taşralıdır ama, zevcesi İstanbullu bir hanımdır. Refika ile pek ziyade sevişirler. Birbirine ahret kardeşi oldular. O vesile ile bir defa, bizde Mustafa Efendi ile görüştük. Eh, görüşmesi hoş bir zat... İlk mülakatımızda bendenize taşrada alışverişten, kârdan, temettüden bahsetti. Doğrusu bendenizin nazarı dikkatimi celbetti. O akşam refika cariyenize de açtım. Refika hiç taraftar değildi. Mustafa Efendi resmi sıfatı olduğu cihetle, açıkça ticaret edemiyormuş, eğer bendeniz muvafakat edersem, beraber sermaye koyacağız, o tedarik ve sevk hususunda bendenize yardım edecek, damatlar da İstanbul'da satacaklar. Arpa, saman, yağ, yumurta ne bulursak göndereceğiz. Doğrusu bu fikir bendenizi ziyadece düşündürmeye başladı. Tekaüt müddetim zaten doldu. Artık terakki için de ümidim yok. Akşamları odada toplanıp hep bu sözü konuşmaya başladık. Kerimeler şiddetle taraftar idiler. Hatta köylerin yağını, yumurtasını, balını, kaymağını duydukça refika bile ilkbaharda bize misafir gelmeye kalkıyordu. İnsan köy yerinde ne olsa yapar. Zaten bendenizin öteden beri tavuk beslemeye merakım vardır. Her ne kadar bir fırsat düşürüp de beş-on tavuk alamadık ise de valide merhumeden işitirdim, eğer arpa biber ile kaynatılıp tavuklara yedirilecek olursa pek ziyade yumurtlatırmış. Köy yerinde olduktan sonra insan hepsini yapabilir. Arpadan, buğdaydan anlamaz isem de merak edince ne olacak, insan onu da birkaç günde öğrenir. Hatta bu söz ortaya çıktıktan sonra bendeniz akşamları Unkapanı'na kadar uzanıp arpacılar, kepekçiler ile görüşmeye başladım. Az zamanda öğrendiğim şeylere kendim bile şaştım. Bu da bendenize cesaret verdi. Hulasa başınızı ağrıtmayayım, karar verdik, evi hem Eytam Sandığına rehin ettik, hem de kiraya verdik.

Refika büyük kerime cariyenizin yanına çıktı, beş-on para da bendenizde vardı, onu da ilave edip Mustafa Efendiye teslim ettik. Arkasından biz de geldik.

Bundan evvel bendenizin hiç taşraya çıkmışlığım yoktu. Ömrümde bir kere Florya'ya gitmiştim. Kalem refikleriyle o kadar niyet ettiğimiz halde kısmet değilmiş, bir kere Alemdağı'na bile gidememiştim. Siz şu kısmete bakınız ki senelerden sonra bu dağ başında kaldım. Görüyorsunuz ya beyefendi, burası âdeta dağ başıdır. Bu adam bizi aldattı, köye götüreceğini söyledi. Bizim bildiğimiz, köy dediğin ağaçlık, çayır çimenlik olur. Bir yandan koyunlar meler, bir yandan kuşlar öter, köyün kenarındaki ağaçlık altında ihtiyarlar delikanlılara gazalarını anlatır, yaralarını gösterir, kızlar testileri omzunda su almaya gelirler. Köyün hocası cihadın faziletinden bahseder, ahkâmı ahiretten nasihat eyler. Burada böyle şeyler ne gezer, efendim. Eğer efendimizin vakitleri olsaydı, köy dedikleri yeri zatıâlilerine gösteririrdim. Şu sırtın arkasındadır. Numune için bir tek ağacı bile yoktur. Biz köylülerin yağ, bal, yumurta yediklerini biliriz, burada yağdan, yumurtadan geçtik, ekmek yüzüne hasret kaldık. Bunlar ekmek nedir, onu da bilmiyorlar, efendi. Yufka yiyorlar. Hali vakti yerinde olanlar, bazlama dedikleri hamuru yutarlar. Allah inandırsın beyefendi, bendeniz harp içinde yediğimiz vesika ekmeğine bile hasret kaldım. Böyle olduğunu bilseydim, buralara gelir miydim? Hep Mustafa Efendinin sözlerine baktık da bu hallere düştük. Biz buraya geldik, mütareke oldu. Mustafa Efendi kalktı, Konya taraflarına gitti. Bendeniz de İstanbul'a dönecek oldum. İttihatçıları takip ettiklerini işittim. Biraz da ihtiyat edeyim, dedim. Sonra da yol kapandı. Damatlar kaçıp Ankara'ya geçmişler. Oradan mektuplarını aldım. Şimdi de Afyon'a gönderiyorlarmış. Kerimeleri de bendenize gönderdiler. O kadar yazdım, 'Buraları oturulur bir yer değil' dedim. Dinlemediler. Vallahi beyefendi, bendeniz ne yapacağımı şaşırdım. Buralıların hallerini görseniz, hayret edersiniz. Bizim bildiğimiz, köylü kısmı, mütedeyyin

olur. Aman efendim, ne gezer. Rakıyı okka ile içerler. Bendeniz yeni geldiğim zaman bilmiyorum, bunları tenvir edeyim dedim, ne kadar olsa serde komitacılık var. Kahvede şeriattan, ulülemre itaatten dilim döndüğü kadar bahsedecek oldum, aman efendim, bendenize bir ağız açtılar, donakalmışım. Bir daha mı, tövbeler tövbesi. Lakin insanın içi duruyor mu? Geçen gün kaymakam bey teşrif buyurmuşlardı, bendenizin yanında köyün pisliğinden bahis buyurdular. O gece bendeniz iki satır bir şey kaleme aldım, ertesi gün kendilerine takdim ettim. Ancak Allah selamet versin, pek uykuda bir şey. Vallahi beyefendi hazretleri, bendeniz bu gibi zevata baktıkça, ne söyleyeyim, âcizane kendimi beğeniyorum.

Zatıâlilerini de çok tasdi ettim. Af buyurmanızı rica ederim. Asıl arzum, Ankara'da bendeniz için her ne gibi bir hizmet olsa, maaliftihar kabul ederim. Çoluk çocuk, ölünceye kadar minnettarınız olurduk. Allah tevfik, selamet versin beyefendi."

Tren istasyona giriyordu. Söyleyen zat sözü kesti. Ancak oradan ayrılmadı. Biri bilet getirdi. Bir başkası bavulları taşıdı, kalpaklı efendi vagona girdi, epeyce bekledikten sonra tren kalktı, söyleyen zat vagonun kapısını etekler gibi kandilli bir temenna edip arkasına bakmadan çekildi, köye doğru gitti.

Ağustos 1932

BİR KADININ MEKTUBU

Sayın Bay,

Dün Behiye geldi. Yazdığınız kâğıdı getirdi. Ağızdan buyurduklarınızı da anlatmaya çalıştı. Kâğıdı okudum. Söylediği sözleri de dinledim. Bana öyle geldi ki siz, biraz öğüt vermekle –eğer varsa– öfkemin geçeceğini, kocamın yanına döneceğimi, kurulmuş bir evin de bozulmaktan kurtulacağını sanmışsınız.

Niçin Hayri'den ayrılmak istediğimi kimseye anlatmayacaktım. Sanıyordum ki, ayrılmak isteyince, kocam bu isteğin neden ileri geldiğini bilecek, kolayca da ayrılacağız. Yazdıklarınızdan ve buyurduklarınızdan anlaşılıyor ki Hayri, ondan umulduğu kadar olgunluk gösteremiyor. Benden ayrılmayacağını söylemiş. Bu boş sözü söylemeyeceğini sanırdım.

Ben istemedikten sonra, kim beni ona yahut başka birine bağlı tutabilir! O yasalar, kanunlar, töreler şımarık kızlarla kart yaşlarında azmış kadınlar içindir ki, yok yere evlerini bozmaya, çocuklarını sokak ortasında bırakmaya kalkışırlar. Yahut o kocalar içindir ki ilkin, ne halt ettiklerini bilmeyerek karılarına yüz verir, şımartır, sonra da karıları şımardı diye, boşamaya kalkarlar. Kanun bu densizliklerin önüne geçmeye çalışır. Ben bunlardan değilim ki! Bizi birbirimizden ayırmalı ki belki birer ev kurarız. Bu işi kısaca size anlatayım. Belki siz de Hayri'ye anlatabilirsiniz.

Bilirsiniz ki ben burada öğretmenlik edip duruyor, birini bulup evlenmek istediğimi de yakın tanıdıklarımdan gizlemiyordum. Babam, anam, kardeşlerim ölmüşler, bizi ninemle yalnız bırakmışlardı. Ninem de bu son yıllarda ölünce tek başıma kaldım. Evimiz kapanır gibi olmuştu. Birini bulup da evlenirsem, birkaç yıl içinde, yeniden bir ocak tütmeye başlar, diye düşünüyordum.

İsteyenler de oldu varmadım. Kurulmuş evlere gelin olmak, kocamın evinin göreneği ve töresi içine girmek istemiyordum. Ev içinde ev kurmak olmaz. Soranlara da "Kaynanalı, görümceli yere gelin olmam"

dedim. Geçti. Sonra günün birinde, giden istasyon müdürünün evinde, bu Hayri'yi gördüm. Müdür ile karısını sever, onlara inanırdım. Hayri'nin anasını, babasını tanırlarmış. Uzun yıllar İzmir'de komşuluklarını etmişler. "İyi adamlardı" dediler. Hayri de benim gibi yalnız kalmış. O da evlenmek istiyormuş. İşi var, eli ekmek tutuyor. "İyi çocuktur, var!" dediler. Ben de kendi anladığım kadar denedim, fena bulmadım. Güler yüzlü, ağırbaşlı bir genç! O da beni beğenmiş olacak ki evlendik.

Bu yeni evi kurmak için önümde tuttuğum örnek, anamın, babamın kurmuş, içinde bizleri yetiştirmiş oldukları evdi. Bu evde başlangıcından bitimine kadar dirlik, düzenlik hiç bozulmamıştır. Bu evde yetişen adamlar şaşkın, yahut haylaz olmadılar. Hepsi yüreklerinde ana, baba, kardeş, yurt, ulus saygısı taşıyan kimseler oldular. Sırası gelince kendi paylarına düşen can borcunu da ödediler. Yiğitçe öldüler. Bu ev, ancak geçinecek kadar kazanabilen bir araba yapıcısının eviydi ama, ekmeklerini alınlarının teriyle kazanan; yalan dolan bilmeyen, yürekleri doğru, gönülleri geniş insanlar yetiştiriyordu.

Ben öğretmen olduğum, birçok çocuğu bir arada gördüğüm için, baba ocağı içinde alınan sıkı bir terbiyenin değerini, belki başkalarından biraz da çok bilirim. Bildiğim için de bu yeni evi açarken ona göre hazırlandım. Bizim evimizde babam, evin büyüğü idi. Hayri de bu evin büyüğü olacak. Anam babamı nasıl saydı ise, ben de, kocamı öyle sayacağım. Ben o kadınlardan değilim ki, evin büyüğü ben olacağım diye tutturup türlü akılsızlıklarla ağzımın tadını kaçırayım. Her eve bir baş ister, o baş da erkek olur. Yaradılışın töresi böyledir. Ben bunu, çocukluğumdan görüp anamın babamın da birbirini kullanışlarını öğrenmiş ve beğenmiş olduğum için evlenince hiç şaşırmadım. Kocamı saymaya başladım.

Hayri bunu beklemiyormuş. Beni şımartacak şeyler yapmak istedi. Hiç kendimi bozmadım. Babam ile anam nasıl yüz göz olmamışlarsa ben de öyle, kocamla aramda –biraz güçlükle– bir utanç, bir saygı payı bıraktım. Temiz bir ev, temiz bir yüz, herkesin hoşuna gider. Kocaların en yola

gelmeziyle en anlamazı bile, böyle bir evde, az çok yola gelir. Daha düğün olmadan Hayri benim okuldan çekilmemi istedi. Hemen çekildim. Yalnız evimle uğraşmaya başladım. İyi gidiyor gibiydik.

Daha başlangıç sayılacak aylardaydı, bu savaşlar karışıklığı başladı. Hayri'nin işleri arttı. Alım satıma başladılar. Hayri'ye bir arkadaş, başlarına da bu Aziz Tokdoğmuş gibi sarhoşun birini yolladılar. Hayri de yeni evimizin temellerini, ötekinden berikinden hediye almakla kurmaya başladı.

Bir gün ben evde yoktum, dört teneke yağ getirip bırakmışlar. Gündüzleri bize gelip çalışan Elife kadın da almış. Yağımız da vardı. Ben de yağ istememiştim. Akşam Hayri geldi, ondan sordum. "Haberim yok" dedi. Belki bir yanlışlıktır, bakalım, anlaşılır dedik. İki gün sonra da anlaşıldı. Yanlış değilmiş. Bu yağları bize Salih Arapoğlu hediye yollamış. Bunu öğrenince canım sıkıldı. Biliyorsunuz ki bu Salih Arapoğlu tefecilikten, çalıp çırpmaktan para yapmış, uğursuz heriflerden biridir. Şimdi de müteahhitlik ediyormuş. Bize ne diye yağ yollar?

Hayri'ye yağları yollayanın Arapoğlu olduğunu öğrendiğimi söyledim, "Parasını yollayım mı?" diye sordum. "Niçin parasını yolluyorsun, bize hediye yollamış" dedi. "Öyle ise biz de onlara bir hediye yollamalıyız" dedim. Yüzüme baktı, "Bakalım, yollarız" dedi. Ben de üstüne varmadım. İstemediği şeyleri anam, babama ne kadar söylerse, ben de o kadar söyleyip işin tadını kaçırmamaya çalışıyordum.

Aradan biraz geçtikten sonra, bilemem nasıl bir sırası geldi de "Salih'e bir hediye yollamayı unutmayalım" demiştim. Hayri canı sıkılmış gibi, "Ne hediyesi yollayacağım" dedi, "keratalar bizim yüzümüzden yüz binlerce liralar kazanıyorlar, varsın versinler. Bir de üstelik para mı vereceğim!" Ben sustum. Yüzüm biraz değişik olmalı ki, Hayri sözünü çevirdi;

"Bakalım" dedi, "uygun bir şey olursa yollarız!"

Benim bu hediyelerden hoşlanmadığım anlaşılınca, artık evimize hediye gelmez oldu. Bundan sonra gelen şeyleri, Hayri, birinden ucuz bulmuş da almış getirmiş oldu. Herkes darlaştıkça bizim evimizde kahve, un, şeker bollaştı. Nemize, niçin bunları topluyoruz? Hayri'nin açgözlülüğünden başka bir şey değil. Koyacak yerimiz bile yok.

Bir gün de bir taban halısı getirmiş, bana diyor ki: "Bunu taksitle ucuz veriyorlar, istersen alalım!" Anladım ki bu da öyle hediyeli bir iş. "Bizim koyacak yerimiz bile yok" dedim, "halımız, kilimimiz de var, alıp da başımıza dert mi edeceğiz?" Beni kandırmaya çalıştı. Ben kanmadım ve sustum. Sustuğumu görünce, "Dursun da ben aldırırım" dedi, ama aldırmadı. Bugüne kadar da evdedir.

Bu arada Hayri'nin arkadaşının karısı geldi. Ben görüşüne gitmeliydim, gitmedim. O bize gelmiş. Kolları altın bilezikler, parmakları altın yüzüklerle dolu; etine dolgun, genç bir kadın. Birlikte getirdiği kimler olduklarını bilmediğim iki yaşlıca kadın karşısında bana övünüyor: "Ben" diyor, "bizimkini alıştırmışımdır, ne istersem elbette yapacak. Bulsun buluştursun, yapsın. Herkes nasıl yapıyor! Bu sefer İstanbul'a izinli giderse, bana kürk manto getirecek. Yemin ettirdim. Şimdi ellerine para geçiyor. Bugün yapmazsa ne gün yapacak!"

Bu sözlerinden bu bayanın nasıl bir kadın olduğunu anladınız. Bir işte çalışan, bir rütbede iki adamdan birinin karısı o ise, birisi de benim. Herkes ona ne gözle bakıyorsa, bana da o gözle bakacak. Benim sırtımda kürklü manto görmezlerse, "Bunlar çalmıyorlar" demeyecekler ki! "Çalıyor da saklıyor" diyecekler. Diyorlar da. Benim yüzüme karşı da geldiler. Bir sabah tanıştığımız memur bayanları bize geldiler. Hiç böyle geldikleri de yoktu. Daha kapıdan girerken, "Doğrusu size halis kahve içmeye geldik" dediler, "halis kahve bulunsa bulunsa Ayşe Hanımda bulunur, dedik. Allah artırsın, onlarda her şey bulunur."

Bana ne gözle bakıldığını bu kadınların ağzından açıkça işitince evimden, kocamdan, her şeyden, hepsinden soğudum. Kadınların

karşılarında kızardım. Söyledikleri doğru. Aşağıda belki on okka kahve var. İçmiyorum. Hayri'ye de içirmiyorum, ama, var! Tuhafı bu ki Hayri'ye içirmiyorum da, o da sormuyor: "Kahvemiz yok mu? Niçin bana nohut içiriyorsun?" demiyor.

Bizim yerlilerimizden olup da tanıyanlar belki söylemezler ama, bu yabancılar arkamızdan söylemedik söz bırakmıyorlar. Bu misafir kadınlara ne demeli, diye düşündüm, "Çok iyi etmişsiniz" dedim, "elbette bulunur." Hemen Elife kadına koştum bir tava kahve kavurmasını söyledim. Biraz geç oldu ise de halis kahve içip gittiler. Böyle yapmasaydım arkamdan, bir fasıl dedikodu daha başlayacaktı.

Arkamızdan pek çok sözler söylendiğini, bunların birazının da doğru olduğunu Hayri de öğrendi ve ilkin korktu, sıkıldı ise de biraz sonra alıştı mı ne oldu, bilmem, gene eski kayıtsızlığını takındı. Bir saman işinden üç-dört yüz bin lira aldı; getirdi, bir çantaya koyup kilitledi. Benden sakladı. Gökçaylı kasap İsmail ile ortak oldu. Bunu bizim eve getirdi, içki içirdi, yemek yedirdi. Gizli konuştular. Daha bunun gibi birtakım işler içinde dönüp para toplamaya koyuldu.

Kocam bana karşı iyi davranıyor, benim de şık kadınlar gibi giyinip kuşanmamı, boyanmamı istiyordu. Ben boya kullanmam ama giyinişimi de çoklarına değişmem. Kocamın bunu anlamadığı ve bu işten çakmadığı anlaşıldı. Hayri'nin attığı temeller üzerine ancak, bir sonradan görme, türedi evi kurulabilirdi. Artık iyice anlamaya başladım ki bu adamla benim istediğim ev kurulmaz. Ne yapmalı, diye düşündüm. Babam, böyle yolsuz bir adam olsaydı, anam ne yapardı? diye kendi kendime sordum. Belki katlanır, otururdu. Ben de katlanıp oturabilecek miyim? Günlerce bunu düşündüm. Katlanamayacağım. Böyle bir adamın karısı olmak bana ağırdı. Bundan başka, yarın bunu tutarlar, içeri tıkabilirler. Bu karanlık işlerin hesabını sorarlar. O kötü günde artık bundan ayrılamam da! İyisi mi, yol yakınken herkes kendi evine dönmeli.

Kurulmuş bir evi bozmamak için ben, Hayri ile açıkça konuşup ona şart koşabilirdim. Koşmadım. Şunun için ki, ona inanım kalmazdı. Benim diyeceğim sözleri o anlamazdı. "Çok çalışıp az kazanmak, alın teri ile ekmek yemek, bununla övünmek" ona masal gelir. Yirmi iki ay birlikte yaşadık, karılık kocalık ettik, o beni hiç anlamadı, ben onu pek güzel anladım. Son günlerde bile istiyordu ki beni giydirsin, kuşatsın. Arkadaşından işitmiş olacak, bana kürk manto almaya kalkışıyordu.

Bu yazdıklarımdan anlayacaksınız ki, karı-koca bizim aramızda çok ayrılık var. Bu ayrılığı Hayri'ye anlatabilirseniz, umarım ki o da çocukça inatlar etmez, bu iş de böylece bitmiş olur.

Vekilliğimi alarak bu işte bana yardım etmenizi yeniden diler, saygılarımı sunarım.

İKİ KADIN

Bayan Behin, yirmi yaşlarında, kadınlığının tatlı güzellik çağlarını yaşamaya yeni başlamış kumral, sevimli bir kadın. Yirmi aydan beri mühendis Kadri Yerdeniş'in eşidir. Maden işleri çokça olan şehirlerimizden birinin yeni bir mahallesinde, yeni yapılmış bir evde otururlar.

Özledikçe, Bayan Behin, anasını, babasını görmek için İstanbul'a gider, her gidişinde de önceden babasına yazar, o da kızını Pendik'ten karşılar, birlikte Büyük-ada'ya, evlerine giderlerken, bu gelişinde yazmamış; bir sabah ansızın çıkagelmişti.

Anası, babası, kardeşleri yakın bir evde oturan teyzesi, teyzesinin kızı, Behin'i sevenler bu gidişe sevindikleri kadar da üzülür gibi olmuşlardı ki, sakın bu geliş, kocası ile bir dargınlık yüzünden olmasın!..

İlkin anası dayanamadı, sordu;

"Ansızın geldin" dedi, "yüreğim oynadı. Doğru söyle bakayım, niçin habersiz geldin?"

Behin gülümsedi. Hepsinin yüzlerine ayrı ayrı baktıktan sonra anasına;

"Dargınlıkla gelmedim" dedi, "bay güveyiniz ile aramız eskisinden daha bozuk değildir. Keyfi de yerindedir. Ben evden çıkarken, kumara yeni oturmuşlardı. Ben orada olursam gece yarısına, olmazsam sabaha kadar oynarlar. Ben evden çıkarken o da çıktı, bahçe kapısına kadar da geldi. Ellerinizden öptüğünü de söyledi. Yanıma adam da kattı. Yataklıda yer bulamazsam diye de üzüldü. İstasyona telefon edecekti, bereket versin ki bizim telefon, üç günden beri bozuktu. Ben yer buldum. Uyuyamadım ama, rahat geldim."

Anası istediğini anlayamamış, içi rahat etmemiş gibi göründü;

"Kocan seni, istasyona kadar olsun getirmedi mi?" diye sordu.

Behin;

"Getirmedi" dedi, "belki getirirdi ama, misafirleri vardı. Benim geleceğimi de bilmiyordu. Ben bile bilmiyordum. Ansızın çıktım.

Akşamdan arkadaşlarını çaya çağırmıştı. Günaşırı bu arkadaşları bize gelirler. Beni evde yalnız bırakıp toplantıları başka yerde yapmak bay güveyinizin işine gelmez. Beni birlikte götürüp sabahlara kadar bu kumarcı heriflerle oturtamayacağını da bilir. Bildiği için de bu arkadaşları bizde toplar. Gelir gelmez de kumara otururlar. Oturmadan önce de ayakta biraz nazlanır, kırıtırlar; 'Canım bu akşam da oturup konuşalım' derler. Bu boş söz söylenilmedikçe oyuna oturduklarını görmedim. Dün akşam da gene 'Oturup konuşalım!' dedikten sonra oyuna başladılar. Bilirim ki oyun başlayınca iş uzar. Yemek de bizde yenir. Ben buna alışmalıydım. Hazırlıklı bulunurum da gene de sıkılırım. Hiç hoşlanmadığım birtakım kılıksız herifleri her akşam yahut iki akşamda bir ağırlayacağım diye çalışmaktan sıkıldığımı bilir. Beni yemek odasına çağırır. Der ki, 'Karıcığım ne sıkılıyorsun? Bu herifler yabancı mı? İyi kötü ne varsa önlerine koyarız. Ben senin yerinde olsam, bunlara zeytin ekmek yediririm!'

Böyle söyler de sonra yemek biraz azca çıksa, yahut pek düzgün olmasa, aşçıya çatacak gibi olur.

Dün gece de, yemek ne var, bir bakayım; bir kap olsun artıralım, diye mutfağa giderken... Giderken değil, gittim. Bizim aşçının bizi hiç beğenmeyen, enayi yerine koyduğu gözlerinden okunan bu adamın yağlı suratına bakınca soracağımı, söyleyeceğimi unuttum. İçim sıkıldı. Ama o kadar sıkıldı ki, sinirli kadınlar gibi bağırarak düşüp bayılacağım, sandım. Burnuma küf kokusu geliyor. Yüzüme sanki pamuk yapıştırmışlar. Elimle yüzümü temizliyorum. Bir yandan da kocamın esmer, uçuk suratı, basık burnu, patlak gözleri, çıplak kafası..."

Behin sözünü bitiremedi. Yan gözle babasına baktı. Sonra gülerek;

"Benim kocam, doğrusu, çirkin adamdır ama, sevimsiz değildir!" dedi.

Anası sözünü keserek;

"Aman Behiiin, ne de çirkin konuşuyorsun. Ben senin sözlerini hiç anlamıyorum" dedi.

Behin gülerek;

“Niçin?” diye sordu. “Anlaşılmayacak ne söyledim. Kadri sevimlidir, dedim. Yalan mı? Hem sevimlidir, hem de şıktır. Yeni evlendiğimiz günlerde Güzide bizi sokakta görmüş de, bana soruyordu: ‘Kimdi o yanındaki kübik şair kılıklı sefil mahluk?’ ‘Ayol o kocamdı. Şair değil mühendistir!’ dedim. ‘Vay, baltayı taşa mı vurduk, iyice görmemiş olacağım bana pek kırık dökük gibi göründü!’...”

Behin’in anası kızdı;

“Halt etmiş” dedi, “neden kırık dökük olsun. Kıskançlıktan söylemiş!”

Behin güldü;

“Evet” dedi, “ben de onun için kızmadım ya! Ben şimdi anlıyorum ki bizim kızlar, ‘mühendis’ deyince, yüzü güneşten yanmış, dağda, kırda, ocak içinde, makine başında çalışan yağlı, isli, paslı adam sanıyorlar. Kaçına söyledim, ‘Ayol, mühendis bey olur, herkes gibi kaleme gider’ dedim, kandıramadım. Bana mektup yazıyorlar, ‘Kocanın yağlı kömür tozunu, tahta fırçası ile mi çıkarıyorsun?’ diye soruyorlar. Zavallılar bilmiyorlar ki benim kocam ömründe ocağa girmez. Öyle pis yerlerde dolaşmaz. Biraz toz olsa mendilini burnuna tutar. İpek çorap, ipek gömlek giyer. Mikroptan da ödü patlar. Küçücük kolonya şişesi cebindedir. Ben ne söylüyordum, sözümü unuttum. Ha nasıl geldiğimi anlatıyordum. Evet, içim sıkıldı; baktım ki, orada durursam istemediğim şeyler olacak. İlkin dışarı çıkıp gezinmek istedim. Sonra düşündüm, orada ne işim var? Buraya gelir sizleri görürüm. Tren de var. Hemen odama çıkıp hazırlandım. Beni giyinmiş görünce Kadri sıkıldığımı anladı. Biraz da şaşırdı. Ne diyeceğini bilemedi. ‘Birkaç gün kal da, beraber gideriz!’ dedi.

‘Yok, artık ben gideyim de sen gelirsin, birlikte döneriz’ dedim. Çıktım geldim işte!”

Bu sözler Büyükada’daki evin yemek salonunda sabah kahvaltısı edilir, kahveler içilirken söyleniyordu. Behin’in sözleri, dinleyen üzerinde, başka

günlerdekinden daha iyi bir iz bırakmadı. Bu kadın kocasını sevmemiş, bugün de sevmiyor. Bir mühendise varmak istemişti. Bu, Bay Yerdeniş ortaya çıkınca, evlendirecek daha iki kızı olan anası, "Mühendis istiyordun, işte mühendis. Eli de ekmek tutuyor. Avrupa'da da okumuş, hadi var" dedi. Babası kızlarına koca bulmakta ne yapacağını bilmeyen bir adam, pek ince eleyip sıkı dokunursa kızların evde kalıp gitmelerinden korkar görünüyor. Kadri pek yakışıklı adam değilse de, bahtiyarlık güzellik değil ya! Susuyordu. Behin, çirkinliğe katlanacak ama, bu adamla anlaşabileceğine pek inanmadığını görerek ayak sürümek istedi. Anasının babasının boynuna asılıp kalmaktan korktuğu, karşısına da başka biri çıkmadığı için vardı. Ama bu adama ısınamadı. Bunu herkes görüyor. Susuyorlar. Anası anlamıyor, "Kocanın güzeli çirkini olur mu? Erkekte güzellik aranır mı?" diyor. "Kumar oynuyormuş! Eh parası var oynuyor. Bu günde kumar oynamayan var mı? Bunun için adam kocasına soğuk durur mu? Ya herif kızar da o soğuk dururs a!"

Behin sözünü kesince;

"Ben doğrusu bir şey anlamadım!" dedi.

Behin'in küçük kız kardeşi, sokulup, ablasının boynuna sarıldı. Behin'in erkek kardeşi on sekiz yaşlarında Reşit, teyzesinin kızı Müeyyet'i kızdırmak için, sofradan kalkarken, kendi kendine söylermiş gibi;

"Kadın kaprisi!.." dedi.

Müeyyet, arkasından bakarak;

"Bayılsınlar" dedi. "Kadını anlamış da kaprisini de biliyor!.."

Gülüştüler, dağıldılar. Behin Müeyyet'le yukarı çıktı.

Akşama doğru babası ile Behin evden çıkıp iskeleye doğru gittiler ve yolda Behin düşündüklerini anlattı. Diyor ki: "Ben kocamla anlaşmışım rahatım, desem yalan olur. Annem bunu dinlemek bile istemiyor. Ben de ona üzüntü olmak istemiyorum. Annem sanıyor ki, ben kocamı sevmiyorum, çirkin olduğu için! Ve sanıyor ki beni dinlese ben yüz bulacağım ve kocamdan ayrılmak isteyeceğim. O da bunu hiç istemiyor.

Kadri'yi, koca olarak hiç fena bulmuyor. Ben de onun yanında Kadri'nin ne kötülüğü varsa söylüyorum. Korkuyorum ki, daha başka kötülüklerini de söyleyeceğim. Bakınız size söyleyeyim. Bu adam ve arkadaşları iyi adamlar değillerdir. Kadri'nin Tahsin adında bir adamı vardır. Gelir, odaya kapanır görüşürler. Para işleri döner. Diyorlar ki Kadri direk işlerinde bu Tahsin ile ortakmış. Bu, hizmetçilerin ağızlarına kadar da düşmüştür. Ben kocamın hiçbir işini bilmem. Evde olan parasının kapalı olduğu kasanın anahtarlarını yıkanırken de banyo odasına götürür. Bu ev kocamın evidir. Ben bu evde kâhya kadın sayılırım. İşin kötüsü bu ki, annem, bunlara aldırmaz. 'Kadın ol da, kocanı eline al!' der. Ben de öyle kadın olmak istemem! Biraz gevşeklik gösterecek olsam Kadri beni, güzellikte hizmetçilerden de aşağı düşürür. Kadri o adamlardandır ki, iyi davranmaya, yüz vermeye hiç gelmez. Geçende, 'Bu her gece kumar seni yormuyor mu?' dedim. 'Bizimki kumar değil, karıcığım. Eğleniyoruz!' dedi. Güldüm. 'Ne güzel eğlence' dedim, 'dün gece kaçta yattın? Aynaya git de yüzündeki yorgunluğa bak. Elli yaşında adam yüzü...'

Ne diyecek diye beklemedim yürüdüm, bahçeye çıktım. Ben bilirim ki bana çok kızmıştır. Hiç aldırmadım. Arasıra böyle yapmazsam hiç kullanılmaz."

*

* *

Behin'in anasıyla kız kardeşi oturmuşlar, dertleşiyorlardı! Behin'in anası diyor ki:

"Allah her şey vermiş, rahat vermemiş. Oğlan zengin. İki bin lira saydı, buna bir küpe aldı. Bugün hangi koca karısına alıyor! Her şeyin var, Allahın kulu, otur da ye! Tutturmuş 'Kocam çirkin!' İşittin ya, sofrada herifi nasıl maskara ediyor. Neymiş arkadaşlarını getiriyor, kumar oynuyorlarmış! Şimdi kumar ayıp mı? Bir oynamayanını göstersene! Ben hiç ağzımı açmıyorum. Açsam kavga etmeli. İyisi mi, susar otursun!"

*

* *

Gece ay ışığında Behin ile teyzesi kızı Müeyyet gezmeye çıkmışlar. Behin söylüyor, Müeyyet dinliyor. Behin diyor ki:

"Ben bir mühendisin, canlı bir adamın karısı olmak istedim. Yüzü güneşte yanmış olsun. Eve yorgun argın gelsin, bir iş yapmış olduğuna inansın. Yemek istesin. Yaramaz çocuklar gibi gürültü etsin. Evde, bir iş odası olsun, orada resim çizerken ıslık çalsın. Ayağına iri kunduralar giysin. Baş açık, ceketsiz sokağa çıksın. Bir işler görsün, adı duyulsun. Bu yurdu, bu yerleri, bu ağaçları, bu sokakları, bu insanları benimsesin. Sokakta giderken genç kadınların, kızların gözlerinin ona kaydığını göreyim. Bir utanması olsun, yüreği temiz adam olsun. Benden çok da işlerini düşünsün.

Koca dediğin bir köle olursa onun ne tadı kalır! Bir sözden, bir asker geçişinden, bir düşünceden yüreği parlar, gönlü ateş alır adam olmalı. Boş günlerinde meşe odunlarını kesip bahçeye bir parmaklık yapsın, yaptığını da herkese beğendirsin! Benim kocam bir ayyaş, bir kumarbaz, sinsi, cılız, kurnaz geçinir bir zavallı. Adam kıtlığında bunlara da adam diyorlar. Ben buna varır mıydım? Annemin acelesi, benim evde kalıp babama yük olmam korkusu, aklını aldı. Şimdi oturup düşündükçe baygınlıklar geçiriyorum. Kocalarından boşanıp başkalarına varan kadınları da işittikçe bunlara benzeyeceğimi düşünüp iğreniyorum. İşittin mi, Macide kocasından ayrılıyormuş. Kocası ile kararlaştırmışlar; yeni varacağı herif karısından ayrılıncaya kadar eski kocası ile kalıyormuş. Büyük kızı da on beş yaşındadır. Piyano hocasına kaçmış. Neyse eve getirmişler.

Bunları işittikçe kocadan ayrılacağım diye ödüm kopuyor. Bu korku olmasa, benimki de çekilir şey değil ya!"

Behin söyledi, Müeyyet söyledi, gece yarısını bir saat geçeye kadar gezindiler.

Bu geceden dokuz ay sonra Müeyyet, Mükrim Selet adında, demiryolları istasyon müdürlerinden bir gence varmıştı.

Çocukluğu haylazlıkla, sınıfta kalıp okul değiştirmekle geçmiş olan bu Mükrim Selet, gençliğe ayak basınca, babası da ölünce, değişmiş, çalışmış, yer tutmuş, otuz yaşında iken de büyükçe istasyonlardan birine müdür olmuştur.

Bilmem kim araya girdi, Mükrim geldi. Müeyyet'i gördü, beğendi ve istedi. Eski günler olsa Müeyyet gibi bir kızı Mükrim gibi bir istasyon müdürüne vermezlerdi. Ama şimdi kızlar, daha iyisi gelecek de beni isteyecek diye evde oturup kartlaşmaktan korkuyorlar. Evdekiler, "Olmaz" demeye hazırlanırlarken, Müeyyet, kendisi araya girdi, "Olur" dedi. Ne olur, bir istasyon müdürü olsun! Ve bu "olurdan" bir ay sonra da gelin oldu gitti. Kız giderken Haydarpaşa istasyonunda anası, teyzesi uzun uzun ağladılar. "Canım ne oluyor, niçin ağlıyorsunuz? Beni de ağlatacaksınız!" diye Müeyyet karşıladıkça anası, teyzesi "Ah kolay mı yavrum, diyarı gurbet!" dediler durdular.

Müeyyet'in nikâhında Behin de bulundu. Mükrim'i de beğendi, ayrılırken de;

"Bana bak, evine yerleş de, beni de misafir çağır" diyordu.

Bugünlerde Kadri kendini Ankara'ya kaldırtmak için çalışıyor ve yeni açılacak işlerden birine ikinci müdür olmak için çabalıyordu. Umduğu olmadı ise, ummadığı bir ikinci müdürlüğü ele geçirdi ve Ankara'ya evini kaldırdı.

Bir apartmanın dört küçük odalı bir katına güçlükle yerleştiler. Bu yeri bulabilmek için de bir buçuk ay otelde kaldılar. Ev bulmak tasası ile Behin Ankara'dan ayrılamadı.

Müeyyet'e yazdığı mektupta diyor ki: "Şimdi burada kuracağım ev de benim evim değildir. Kocamın evidir. Isınamıyorum. Buz gibi soğuk, iri bir kurbağa ile yaşasam belki daha az tiksinirim. Bu iğrenişin verdiği çekingenliği ve soğukluğu artık bu Kadri Bey de anlıyor. Ben de katlanacağım ve boşanmak için her ne yapabilirsem, yapacağım."

Bu mektuptan iki ay sonra da Behin, kocasından ayrılmış bulunuyordu.

*

* *

Bu ayrılık hiç beklenilmeyen bir günde, Kadri'nin bir sözü ile, hemen rasgele oldu. Aşçıları gitmiş, yerine başka birini bulamamışlardı. Hizmet eden kadın da yemek bilmiyor, bildiği kadarını da yapmak istemiyordu. Karı-koca ikisi de sinirli, bu işi konuşurlarken söz arasında Kadri, "Evimiz" dedi. Behin;

"O da doğru değil" dedi. "Burası kumar için tutulmuş bir yer. Bir odasında da biz oturuyoruz!"

Bu söz Kadri'yi kızdırdı;

"Burası benim evimdir" dedi. "Beğenen oturur, beğenmeyen de gider."

Şimdiye kadar Kadri'nin ağzından böyle söz çıkmış değildi. Behin'in benzi uçtu ve;

"Doğrusu ben beğenmiyorum" dedi. "Gitmem doğru olur."

Kadri;

"Onu da keyfin bilir" deyip çıktı, gitti.

O gidince Behin kendini pek kimsesiz, yalnız buldu. Babası anası evimize dönecek diye korkuyorlar, istemiyorlardı. Kocasının evi de, havası gittikçe bozulan bir kutu. Bunları düşünerek biraz ağladı. Sonra hazırlanmaya başladı. Kocasının ona aldığı yüzük, küpe, iğne her ne varsa kilitleyip, anahtarını da bir zarfa koyup kocasının pijamasının cebine bıraktı; üç treni ile İstanbul'a gitmek üzere evden çıktı. Çıkarken de, artık bu eve dönmeyeceğini içinde duyarak biraz korkar, biraz da sevinir gibi oldu.

*

* *

Behin'in, babası evinde karşılanışı, iyi olmamakla beraber, umduğu kadar da ağır olmadı. Bu ayrılık çoktan bekleniyormuş. Kimseyi korkutmadı, şaşkınlığa düşürmedi. Anası güler yüz göstermedi ise de, pek asık surat da takınmadı. Babası;

“Biliyorum kızım” dedi, “bugün olmasa yarın olacaktı!..”

Hiç kimse de “Barışınız, aranızı bulalım!” demediler. Ötede Kadri ise bunu umar gibiydi. Kendisini elden kaçırılmış bir koca, diye tanıyordu. Karısının kumardan hoşlanmadığını, misafir istemediğini biliyorsa da, bu kadar şey için, bir kadının kocasını bırakacağına inanılmaz.

“Kızgınlığı geçince gene gelir, yahut ben gider getiririm!” diye düşünürken, ayrılık istenildiğini duyunca şaşırdı ve Behin’in ne düşünce ile bunu yaptığını anlamadı.

Ayrıldıktan sonra bile içinde Behin’in yanlışlığını anlayıp geleceğine bir inan var gibiydi.

*

* *

Ayrıldıktan kırk beş gün sonra Behin, Müeyyet’in evine misafir gitti. Müeyyet istiyordu ki, yaşayışını, kocasını Behin’e göstersin, beğendirsin ve bu Mükrim’e varmakla iyi bir iş yapmış olduğuna kendisi de inansın.

Behin de istiyordu ki, kocasından ayrılmakla bir akılsızlık etmiş olmadığını uzun uzun anlatacağı biri olsun! Kendisine hak verdirsin.

Hem bunun için, hem de anasının her gün çatık duran kaşlarından biraz kurtulup dinlenmiş olmak için Müeyyet’in yanına kaçmak istiyordu.

Behin, istediği gibi bir koca bulacağını ummadığı, istemediğine de varmayacağı için bir işe girmeyi düşündü; tanıdığı arkadaşlarına, bir iş çıkarsa, haber vermelerini söyledi. Hangi işe girmesinin hesaplı olacağını Müeyyet’le konuşacaktı.

İki bayan buluştular, istedikleri kadar da konuştular. Burada Behin de Müeyyet’in kocasını yakından tanımaya başladı.

Mükrim yakışıklı, orta boylu, giydiğini kendisine yakıştırır, kendini saydırabilir bir adam. Biraz keman çalar, güzel monologlar yazar ve söyler. Bilet almak için gişe önüne gelmiş köylüleri, köylü kadınları anlatmaya başlayınca, onda büyük bir sanat adamı yaşadığını görürsünüz.

Tatlı, sevimli bir insan. En sevdiği şeylerden biri de yemek pişirmek. Elinden de geliyor. Müeyyet diyor ki:

"Çok yazık ki, Mükrim biçki dikiş bilmiyor. Burada çok işe yarardı!"

Görülüyor ki, bunlar karı-koca uymuşlar. Kocası olgun bir adam, karısı yüz vermekle şımarmaz bir kadın. Bu iyi bir ocak. Böyle gidecek. Behin, birkaç gün bunların evlerinde kalınca anladı ki, Mükrim olgun bir adam olmakla beraber iyiliğin çoğu Müeyyet'in tutumundan geliyor. Kocası ona yüz veriyor. O kendisini bozmuyor. Eski kadınlar gibi kocasına ayağa kalkıyor, yer veriyor. O söylerken başkasını dinlemiyor. Mükrim de karısına ne yapacağını bilmiyor. Behin kendi kendine, "Bunları ben de yaptım ama, karşımda bir Mükrim yoktu" diye düşündü.

*

* *

Bunları görür, konuşur, istasyonu gezer, yakındaki şehre gidip dolaşırken günün birinde bu bayanlar, istasyonun makine tamir atölyelerini de gezmek istediler. Mükrim'e söylediler. O da atölye müdürüne söyledi. Atölye müdürü de ikinci müdür Bay Fevzi Eslen'e buyurdu ki bu bayanlara fabrikayı gezdirsin, sonra da resim bölgesinde bir çay içirsin. Kendi evinden de takım yolladı. Ertesi gün Bay Fevzi Eslen de öğleden sonra kapıya dayanıp bayanlara, "Buyurun" dedi. Bayanlar sırtlarına toza, yağa dayanır birer takım giydiler, başlarına da birer tartma tarttılar. Bay Eslen'in arkasına düşüp fabrikaya gittiler. Tamir atölyesi, dışardan görüldüğü gibi değil, oldukça büyük bir yer. Bir ucundan başladılar. Her bölüğe girince, kadınları oranın başı kimse ona tanıtıyorlar, sonra tezgâh başlarını gezip işlenen işi gösteriyorlar.

"İşte efendim burası bizim takım dairemiz. Şefini tanıtayım: Hikmet Efendi. Burada, içerde tezgâhlarda kullanılan takımlar yapılır. Bakınız çelik bir makkap torna ediyor."

Bayanlar yapılan keskilerden, makkaplardan daha çok bunları yapanlara bakıyorlardı. Onlar da işleriyle uğraşır görünüp göz ucu ile bu

iki güzel kadını süzüyorlardı. Çalışanlardan biri artık usta olması yaklaşmış bir genç. Ensesi, kulaklarının üstü kadar kısa kesilmiş, tepesinde kara, sert, kıvırcık saçları dikilmiş bir adam. Bayanları göz ucu ile biri ötekine gösteriyor.

"Buyurunuz, bu kapıdan. Burası bizim depomuz."

Çalışanlar arasında yaşı ufak olanlar da var. Yüzü gözü is yağ içinde, kaynak yapan bir köylü çocuğu gözlükleri gözünden çıkarıp, "Bunlar da nereden çıktı!" demek ister gibi kadınlara baktı. Müeyyet kendisini tutmasa gülecekti. Bunların arasında biçimsiz kafalar, biçimsiz suratlar da var. Kılığından hiç umulmayan bir genç, tel kafes dokuyan bir makine yapmış.

*

* *

Tekerlekler torna ediliyor.

Yeni bir bölüğe girdiler. Ortada büyük bir lokomotif ile onun arkasında bir dekovil lokomotifi duruyordu. Bay Eslen;

"Burası efendim, bizim montaj dairemiz" dedi.

Orada lokomotifin önünde arkaları dönük duran ve yapılan işe bakan birkaç kişi, başlarını çevirip kadınları görünce çekilip yol verdiler.

"Efendim, bu dairenin şefi Enver Ali" dedi.

Güzel bir baş, uzun boy, geniş omuzlar.

Behin ile Müeyyet bakıştılar. Biraz yağlıca, külrengi bir kostüm. Otuz yaşlarında kadar!

Müeyyet durdu, biraz arkadan gelen Enver Ali'ye kolları çıkarılmış, pistonu açılmış, kömürlüğü ayrılmış bir makineyi göstererek;

"Bu zavallıya ne olmuş da parçalamışsınız" diye sordu.

Enver Ali gülümseyerek ve kadınların yüzlerine bakmayarak;

"Biraz hastalanmıştı" dedi, "baktık, bu akşam bizden çıkacak. Yarın hizmete girer."

Müeyyet;

“Bu kadar çabuk mu?” diye güldü.

Enver Ali;

“Çabuk” dedi, “yalnız bilmiyorum, yakında gene bize gelir mi?”

Enver Ali, Bay Eslen’e;

“Biz kaynak yapıp bırakmalıydık” dedi, “koyduğumuz parça çok gelirse belki, başka yerinden kopacak.”

İkisi makineye yaklaşıp kadınları yalnız bıraktılar. Behin, Müeyyet’e;

“Bu sizin montaj dairenizin şefi beni almaz mı?” diye sordu.

Müeyyet güldü;

“Almaz olur mu, sen varacak ol” dedi.

“Bekârsa, ben varıyorum.”

Gülüştüler.

Bay Eslen ile Enver Ali kadınların yanına döndüler. Bay Eslen anlatıyor ki: Bu yeni makineler piston yanından ana çatıları kırıyormuş. Niçin kırdığı anlaşılmıyor. Hepsi makinelerin yanına sokuldular. Bayanlara, kopan yeri gösterdiler.

Behin sordu;

“İki yanı da kırmış mı?”

Enver Ali;

“Yok” dedi, “bu makinede yalnız bu yanı. Bunun eşinde, iki yanı da kırmıştı.”

Ayrıldılar. Fabrikanın başka yerlerini gezmeye gittiler. Döküm yerini gördüler. Elektrikle demir kesildiğini seyrettiler. Epeyce yoruldukları için vagon tamir atölyesini gezemediler. Bayanlara çay içirdiler. Bu tamir atölyelerinin genel müdürü de yanlarına geldi, başka bölgeler şeflerinden de gelenler oldu. Enver Ali gelmedi.

*

* *

Akşam yemeğinde Müeyyet’le kocası, fabrika müdürüyle ileri gelenlerine bir çay vermeyi kararlaştırdılar. “Nerede verelim? Nasıl

verelim?" diye konuştular. Yemekten sonra Mükrim gidince Behin yorgun olduğunu söyleyerek, yatmaya gitti.

Ertesi sabah Behin, Müeyyet'in odasına girdi;

"Baksana yavrum" dedi, "bu senin makinistin beni almaz mı?"

Müeyyet gözlerini açıp;

"Sahi mi söylüyorsun?" diye sordu.

"Çok sahi."

Müeyyet;

"Bu da pek kübik olmaz mı?" dedi.

"Belki olur. Ne yapalım! Ben uzun uzun dul oturmak, kendime koca bulmaya çalışmak istemiyorum. Bu yakında ya kocaya varacağım, yahut bir işe gireceğim. İşe girersem artık kolay kolay kocaya varmam."

Müeyyet sustu, düşündü. Behin yeniden söze başlayıp;

"Hem kızım sana söyleyeyim, ben bu Enver Ali'yi sevdim, anladın mı? Hani âşık, maşık diyorlar... İşte öyle bir şey!.. Sen hiç kimseyi sevdin mi? Ben sevmedim. Seviyorsam, işte bu senin makinisti seviyorum. Bu gece hiç gözümün önünden gitmedi. Anladın mı kızım? İşte sana uzun lafın kısası! Şimdi bu adam kimdir? Evli mi, bekâr mı? Evli ise doğrusu yanarım" dedi.

Müeyyet;

"Öğreniriz" dedi.

"Enişte bilmez mi?"

"Bilmezse de öğrenir. Yalnız bu adam ne de olsa bir ustabaşı. Sen bir ustabaşıya varacak mısın?"

"Anlaşılıyor ki varacağım. Huysuz çıkarsa da hiç olmazsa sevdiğim bir adam olur. Ne yapayım?"

*

* *

Bundan birkaç gün sonra öğrendiler ki, Enver Ali ergenmiş. Bir anası varmış, onunla yaşıyormuş. O da geçen yıl ölmüş. İşletmenin evlerinden

birinde, yalnız oturuyormuş. İstanbul'un Çengelköy'ündenmişler. Bir yüzbaşının oğluymuş. Sanayi mektebini bitirmiş. Tesviye ustası çıkmış. İstinye doklarında çalışmış, ustabaşılık etmiş, sonra buraya takma bölgesi şefi olmuş. İçki, tütün içmezmiş. Herkesten de kaçar, yalnız yaşarmış.

Bunlar öğrenilince Mükrim, karısına ve Behin'e dedi ki:

"Bu iş o kadar çabuk olmaz, bırakınız da ben bu adamla tanışayım ve arkadaşlaşayım. İstediğimiz gibi görür, anlar, sonra işimize gelirse kendisine açarız."

İş böyle olunca, Enver Ali ile tanışıklık oluncaya kadar Behin, İstanbul'a gidip babası ile de konuşmak istedi.

Müeyyet;

"Çay verecektik! Onu nasıl yapalım?" diye sordu.

"Çay... Evet! Ben İstanbul'a gitmeliyim. Çayı sen verirsin!"

Behin o gece gitti.

*

* *

İstanbul'dakiler Behin'i biraz düşünceli ve sinirli buldular. Anası hiçbir şey sormadı. Babası sordu. Behin de her şeyi olduğu gibi anlattı. Diyor ki:

"Bu adamı görünce karar vermiştim, varacaktım. Ama, iş uzadı. Kimbilir, ya olur, ya olmaz. Mükrim bu işi yaklaştıracak bir yol gösterdi. Bu sefer ben korkmaya başladım. Bilmiyorum ne yapmalı. Görseniz bu genci beğenirsiniz. Yalnız mühendis değil, ustabaşı."

Babası bu işten korktu, kızını da korkutmak istedi. Diyor ki:

"İyi adam olabilir. Bu gibilerin içinde iyi koca olanları, evine barkına bağlı kalanları daha çoktur. Ama, alışmamışsındır. Üç-beş kişi içinde kocan sana hor görünür."

Babası hem bunları söyledi, hem de gitti, tanıdıklarından çocuğun aslını aradı sordu. Bunlar eski Çengelköy'ün yerlisi imişler. Babası Yüzbaşı Ali Bey, Balkan'da yaralanmış, emekliye çıkmış, genç yaşında da ölmüş. Bunların büyükbabaları Dalyancı Hacı Emin Efendi. Gününde,

bir-iki dalyan tutar işletirmiş. Babası ölünce bunlar çok yoksul kalmışlar. Anası bunu büyütmüş. Elinde bir sanatı olduğunu istemiş. Sanayiye vermişler, orada yetişmiş. Behin'in babası, soyca bunları fena bulmuyor. Yalnız, "Gitti, bir işçiye vardı, diyecekler" diyor.

Anası da duyunca, kocasına dedi ki:

"Kızın perisi süfli, ne yapacaksın? Biz, bu gitsin bir ameleye varsın diye mi okuttuk? Kadri gibi, canım kocayı bırak, git bir işçiye var! Ele güne karşı da bizi rezil et. Yarın Apti Paşanınkiler, Atiye Hanımefendi sorarsa ne demeli!"

Behin'in anasının "Apti Paşa" dediği bu adam, perde çavuşluğundan yetişme bir deniz paşası imiş. "Atiye Hanımefendi" dediği de eski müşirlerden birinin kızı. İhtiyar bir kadın. Kocası bunları bildiği için aldırmadı.

*

* *

Müeyyet, Behin'e yazıyor: "Mükrim'le arkadaş oldular. Bize gelip gidiyor. Az konuşuyor. Şakadan hoşlanıyor. Beyaz inci gibi dişleri var. Yeni harflerle yazısı çok işlek. Buna şaştım. Eli her işe yatıyor. Yazısının güzelliği de bundan olsa gerek! Kadınlarla konuşmayı, kadınlara bakmayı bilmiyor. Mükrim, çok temiz yürekli, işinde çok dikkatli olduğunu söylüyor."

Bir başka mektubunda da, "Kendi işini sever, yaşayışını sever bir adamdır. Burada onu çok az tanıyorlar. Ben senin buna varmandan eskisi kadar korkmuyorum. Eskisi kadar da kübik bulmuyorum. Bulunduğu yerde kendisini saydırır. Bilmiyorum ki sen sahi bu adama varacak mısın! Biz daha senin adını ona anmadık. O da seni hiç sormadı. Unutmuş görünüyor" diye yazıyor.

Behin bu mektuba karşılık yazmak isteyince eli titredi. Eskiden çok kararlıyken şimdi, gevşemiş gibiydi. Babasına gidip soruyordu. Babası Enver Ali'yi hiç görmediği için kızına, "Sen bununla yaşayamazsın"

dememekle beraber, kızını soğutmaya çalışır görünüyordu. Arkadaşlarından bir ikisine sordu. Bunlar, Kadri'den boşandığına iyi ettiğini söylüyorlar, ne kadar iyi olursa olsun bir ustabaşıya varma, diyorlar. Birtakımı "Gidip istasyonda oturacaksın, orada sinema var mı?" diyor.

Birisi de diyor ki: "Bir yüksek sosyeteye bir ustabaşıyı, kocam diye nasıl çıkaracaksın?"

Behin bu "yüksek sosyeteyi" düşündü. Koy öyle bir sosyete olsun, ben de çıkayım da görsünler. Bak ustabaşı ile karısı nasıl olur, görsünler! Yeter ki ustabaşı benim istediğim gibi çıksın.

Danıştığı arkadaşlarından biri de, bir fizik doçenti, işini kavramış, adını duyurmuş bir bayan diyor ki: "Sınıf değiştiriyorsun. Bir inkılaptır. Cemiyet bunu istemez. Senin üstüne az yahut çok bir baskı yapar. Bu baskı dolayısıyla sen de kendini beğenmez, sevmezsin. Bahtiyarlık da kendini beğenmek ve sevmektir. Bizim cemiyet ne kadar baskı yapabilir, bu ayrı bir iş..."

Müeyyet yazıyor:

"Gel kendin gör; bu işi bitir. Behin senin için üzülüyorum. Varsan yahut varmasan, her ikisi için de sevineceğim. Ben, bir durup varmalısın, diyorum, bir gün sonra da, belki daha iyi birisi karşına çıkar, diyorum."

Behin, yazdığı karşılıkta, "Geleceğim" diyor. "Doğrusu şu ki yalnız babamı düşünüyorum. Bu işte de bir aksilik çıkarsa, üzülecek. Çoklarını dinledim. Hiç kimse bana canlı bir şey söylemedi. Ne derler? Annem bunu şimdiden söylüyor, 'Saffet Beylerin Bedia o tiyatrocu herifi sevip de kaçtığı gün, çok ayıplamıştım. Şimdi başıma gelecek zahir!' diyor. Bu sözlerden iğreniyorum. Bedia'ya benzetilmeyi hiç istemem. Ancak ne yapayım? Doğru gördüğüm bir yoldan sapayım mı?

Kardeşlerim de susuyorlar. Ne yapacak diye bana bakıyorlar. Bunların, yanlış anlayarak kötü bir ders almış olmalarını hiç istemem. Bocalıyorum. Bugün de kafamın içi karmakarışık" diye yazıyor.

Bu sırada Mükrim, bir iş için İstanbul'a gelmişti. Behin'in babasına, anasına Enver Ali için iyi şeyler söyledi ve Behin'i alıp götürdü.

*

* *

Bu gidişten iki yıl sonra, gene bu istasyonda işletmenin evlerinden birinin kapısı önünde, salkım ağaçları altında bir çocuk arabası duruyor. Yanında demir bir bahçe iskemlesi, üstünde bir dikiş. Evin kapısı açık.

Öğle paydosu çalacak. Enver Ali gelince hazır olmalı.

Behin mutfağa gitmişti. Mutfakta bir köylü kadın tuz yıkıyor. Behin sofrayı düzeltti. Paydos da çaldı.

Şimdi Enver Ali gelir, arabada uyuyan kızı uyandırır.

Behin pencereden baktı. Kocası geliyor. Dışarı çıkıp Enver Ali'yi karşıladı:

"Haydi içeri, yemek hazır..."

"Biraz bakayım, uyandırmam."

"Olmaz, içeri."

Kocasının göğsüne dayanıyordu. Adım adım geriliyor.

"Olmaz, diyorum! Kızın uykusu kaçıyor."

"Uyandırmam, korkma!"

Bu adamın kızına karşı bağlılığı, belki anasından fazladır.

Behin, Müeyyet'e anlatıyor:

"Bunu kollarına yatırıyor, saatlerce burada dolaşıyorlar. O da, ne dersin, babasını tanıyor!"

Kıza, İnci adını koymuşlar. Bu kızı sevmeyen de yok, Müeyyet'in çocuğu olmuyor. Sabah akşam buradadır.

Mükrim uğrar. Behin'in anası bile diyor ki:

"Ne olacak, ana güzel, baba güzel. Elbette kız oya gibi çıkmış!"

Böyle diyor da, gene de kızını anlamıyor. Lakırdı sırası geldikçe;

"Allah'ın kırının başında oturmuş, yemeği kendi pişiriyor, dikişi kendi dikiyor; çocuğa kendi bakıyor. Sesi de çıkmıyor. Ne diyeceksin! Benim

kızımın gönlü süfli. Canım kocadan ayrıl da, sen git, bir amele parçasına var!"

Oğlu Reşit de;

"Ablam, akıllılık etti" diyor.

"Sen akıldan ne anlarsın! Bakalım başımıza ne marifetler çıkaracaksın!"

Yıllar geçtikçe Behin'in anası, kendine hak verdirmek için Apti Paşalara, Atiye Hanımefendiye kadar gitmekten başka çare bulamıyor.

Bu böyle olmakla beraber, Enver Ali'yi de seviyor.

"Dal gibi delikanlı" diyor (Enver Ali'nin soyadı "Daloğlu"dur).

Behin, kırda yaşıyor demektir. Rengi biraz buğdaylaşmış. Çürüyüp gitmekten kendini kurtarmış.

Müeyyet ona diyor ki:

"Yalnız bahtlı değil, akıllı kızsın. Çokları Enver Ali'yi görür de, beğenir ve varacağını aklına getirmez, sonra da burada bu güzel yuvayı kuramazdı. Şehir isterdi, süs isterdi. Kolay mı, bir koluna sepeti, bir koluna kocanı takıp lahana almaya pazara gitmek!"

PAZARLIK

Sıcak yaz gecesi. Mahalle kahvesinin önündeki setin üstü sanki ufak bir bahçecikti. Ortada küçük bir havuz, içinde gazoz şişeleri, etrafında biraz çimen, kınaçiçekleri. Kahve pencerelerine sicimler gerilmiş, gece sefaları, telgraf çiçekleri, kireçle sıvanmış yarım tenekeler içinde sardunyalar sıralanmış.

Kapının sağ tarafında bazısı giyimli, birtakımı da gecelik entarileri, şam hırkaları ile dört-beş kişi, İstanbul'un son büyük zelzelesinden konuşuyorlardı. Gümrük aracılarından Faik Efendi, kırk beş yaşlarında, uzun kara bıyıklı, esmer bir adam. Ayağının birini altına alarak, kaşlarını yukarı aşağı oynatarak anlatıyor;

"Ben" diyor, "hareket olurken Eminönü'ndeydim. Feyzi Bey, Allah sizi inandırsın, o Yenicami minareleri yok mu birbirine dokunuyor ayrılıyor, dokunuyor ayrılıyor, o kaldırım taşları sanki su içinde fasulye kaynar gibi böyle kaynıyordu.

Tramvay beygirlerine baktım, ayaklarını açmışlar oldukları yerde duruyorlar. O mavnalarda ne kadar yemiş varsa hepsi dansa kalkmış. Herkes köprüye koştu, ben de koştum. Köprünün üstüne gelen yığıldı, hilafsız beş yüz bin kişi vardı."

Muhatabı şam hırkalı, zayıf, uzun boylu, kalın sesli Harbiye Nezareti Maktubi Kalemi müsevvitlerinden Feyzi Bey;

"Yok hacım" dedi, "bu biraz hilaflı oldu."

Faik Efendi bozulmuş, sordu;

"Neden?" dedi.

"Neden olacak elmasım, köprünün üstü beş yüz bin kişi alır mı?"

Faik Efendi kaşlarını kaldırıp, düşündü. Dinleyenler gülümsediler. İmamın oğlu Rıza dedi ki:

"Faik Ağabey, ağzın kızdı da ölçüyü kaçırdın."

"Yok" dedi Faik Efendi, "valla latife değil, o zaman biz de buna şaştık."

"Neye, şaştınız?"

“Köprünün bu kadar adam aldığına...”

“Canım, o kargaşalıkta saydınız mı?”

“Saymadık ama, herhalde vardı... Artık, siz de bu kadar olmaz. İnsanda göz var, izan var... Canım köprünün üstünde kaç kişi var, insan bunu görmez mi? Bu meydanda bir şey...”

Feyzi Bey gülerek;

“Canım hacım” dedi, “düşünsene! Köprünün üstü beş yüz bin kişi alır mı? Alsa da yarım milyon adam buraya nasıl toplanır? Demek aşağı yukarı İstanbul halkının yarısı!”

“İstanbul halkının yarısı?.. Vardı ya, ne zannediyorsunuz? Yarım milyon dediğin nedir!”

Etraftakiler çokça gülüştüler, Faik Efendi de biraz gevşer gibi oldu;

“Adam” dedi, “beş yüz bin olmasın da dört yüz bin olsun!”

“Dört yüz bin de olmaz.”

“Neden?”

“E, hesap meydanda. Diyelim köprünün boyu olsun dört yüz metre, öyle mi?”

“Ne bileyim, ölçmedim ya!”

“Canım, şimdi beş yüz bin kişiyi gözle hesap ediyordun, köprüyü neden hesap edemiyorsun?”

“Ne bileyim ben, sizin sözünüze karşı söylüyorum!”

“O halde, ben ölçtüm. Dört yüz metre. Eni de olsun on iki metre, dört yüz kere on ikimiz ne eder? Efendim... On kere dört yüz, dört bin, dört bin sekiz yüz metre murabbaı, her metre murabbaında da dört kişi dursa, dört kere sekiz otuz iki, dört kere dördümüz de on altı, on dokuz, bu da etti on dokuz bin iki yüz. Dört yüz bine varmaya? Efendim... tamam üç yüz seksen küsur bin kişi kalır açıkta.”

Feyzi Bey hesap yaparken, Faik Efendi ona bakıyordu. Biraz düşünür gibi oldu. Kaşlarını oynatarak;

“Ben hesap mesap bilmem” dedi, “dört yüz bin yoksa, iki yüz bin kişi ferah ferah vardı. İsterseniz başkalarına da sorun.”

Biraz durdu. Sonra işe az daha tav vermiş olmak için;

“Feyzi Bey, Feyzi Bey” dedi, “bu, kahvede durup hesap halletmek değil, can pazarı kardeşim, herkes kendi başının derdine düşmüş. Denize düşen yılana sarılır.”

Feyzi Bey gülümsedi;

“Yok hacım” dedi, “elbet dediğin doğrudur. Sen yalan söyleyecek değilsin ya! Ben latife ettim.”

Dinleyenlerden biri;

“Öyledir, öyle” dedi, “Faik’in hakkı var.”

Sustular. Faik Efendi biraz bozulmuş, bir cıgara çıkardı.

“Rüstem, bir ateş” diye kahveci çırağına bağırdıktan sonra lakırdıyı olduğu yerde bırakmak isteyerek;

“Ben” dedi, “yalan söyleyecek değilim ya, gözümle gördüm. Ana-baba günü, mahalakallah... diyelim, hadi ben yanılıyorum, beş yüz bin olmasın, iki yüz bin de olmasın; yüz bin kişi vardı ya... Yüz bin kişi az mı?”

Dinleyenler, gene sustular.

Faik Efendi, sonra fena halde saracaklarını ve bu işin bitip tükenmeyeceğini bildiğinden, işi kabul ettirmeye çalışıyordu. Salkım ağacının kütüğüne dayanmış askeri eczacı Remzi Efendi hiç gülmeyen yüzüyle yavaş sesle sordu;

“Köprü bu kadar adamı nasıl kaldırır” dedi, “hikmet!”

Faik Efendi yeniden söze başlandığına sevinerek;

“Şey” dedi, “ya... O zaman biz de şaşmıştık. Sonra oturduğumuz bostanda bir tersaneli vardı, ben ona sordum, o dedi ki, dubaların zincirleri paslanmış, bel kalınlığında midye tutmuştur. Direk gibi. Dubalar delinse de suyun üstünde durur.”

Dinleyenler, gülüştüler. Faik Efendi işin biraz fazla kaçtığını anlar gibi oldu, kaşlarını oynattı. Oturanların yüzlerine baktı;

“Ya!..” dedi. “Böyle şeye inanmak olur mu? Biz de o zaman inanmamıştık. Ancak Remzi Efendinin buyurduğu gibi bir hikmet var ki, duruyor.”

Remzi Efendi derin derin içini çekerek;

“Ya, hikmet” dedi... Ondan sonra iki kişi de içlerini çekerek, acıklı acıklı;

“Dünya bu...” dediler.

Yeniden susuldu. Faik Efendi biliyor ki saracaklar, hem de fena saracaklar. Biraz durduktan sonra, dayanamayarak;

“Yok, ama” dedi, “valla saracaksınız... Olmaz ki... İnsanı lakırdı ettiğine de pişman edersiniz. Feyzi Bey, canım, valla sen yapıyorsun.”

“Benim bir şey dediğim var mı?”

“Ben bilirim” dedi, “sen yüz bin kişiye razı oluyor musun?”

Feyzi Bey başı ile “olmam” diye işaret etti. Faik Efendi “yetmiş bine” diye sordu. Feyzi Bey gene razı olmadı.

“Peki, elli bin kişiye diyeceğiniz, yok ya!”

Feyzi Bey gülerek;

“Hacım” dedi, “namuslu bir iş yapalım. Bir kere, on bin de, sonra görüşelim.”

“Ne? Dünyada olmaz. En aşağıdan, en aşağıdan yirmi bin kişi vardı.”

İmamın oğlu dedi ki;

“Faik Ağabey, oldu olacak, gel şu şeytanın ayağını kır. Bu oldu artık.”

“On bin desem, Feyzi Bey kabul edecek mi?”

Feyzi Bey;

“Yok!” dedi. “On bin dersen alt yanını görüşeceğiz. Belki benim de sözüm var!”

“Öyle ise ben de demem.”

İmamın oğlu dedi ki:

“Demezsin ama, sonra sarakadan kurtulamazsın. Biliyorsun ya! Hem iş yalnız bu kadar değil, kaldırım taşlarını kaynattın, minareleri oynattın;

bunların hepsi hesaba çekilecek. Bak, sen bilirsin!”

Faik Efendi, yeniden Feyzi Beye;

“Ama canım” dedi, “bu kadar da olmaz. Artık siz de büsbütün budala hesabına koydunuz. Ben bu kadar şeyi kestiremez miyim? Ne sanki, on bin kişi de yok muydu?”

Feyzi Bey gülerek dedi ki:

“Hacım, gel beş binde uyuşalım. Ben biraz fedakârlık etmiş olurum ya! Neyse zarar etmez, sen yabancı değilsin. Dört bin sekiz yüz metre yerde beş bin adam, az şey değildir.”

Faik Efendi hepsinin yüzüne ayrı ayrı baktıktan sonra dedi ki:

“Razı olurum ama, bir şartla... Sarmayacaksınız.”

“Sarmayız” dediler.

“Öyle ise, beş bin olsun.”

“Pekâlâ, razı olduk. Minarelerin oynadıklarını, kaldırımların kaynadıklarını sana bağışladık.”

Faik Efendi gitmeye hazırlanarak;

“Bırakmıyorsunuz ki, insan tatlı tatlı anlatsın, hemen pazarlığa girişiyorsunuz. Haydi, artık vakittir. Ben daha gidip çocukları komşudan alacağım. Anahtar bendedir. Onlar sonra kapıda kalırlar” dedi.

29 Mayıs 1923

İKİ ANA İKİ KIZ

–Emine Hanıma–

–I–

Yer katında, bahçe üstünde bir oda. Pencerelerini mor salkımlar, hanımelleri kapadığından biraz loşça. Odanın içinde yüksekçe iki erkân minderi. Minderlerden birinin köşesine sekiz-dokuz yaşlarında, ince, saz benizli bir kızcağız oturmuş. Eski örme bir kuşağın sanki örgüsünü çözüyor.

Kızın karşısına onu köşede kapayacak şekilde annesi diz çöküp oturmuş. Bir elinde balıkyağı dolu bir kaşık, öteki elinde bir tas. Yastığın üstünde bir fincan tabağı içinde kuru kahve, bir ufak kaşık.

Anası son derece sabırlı, mütevekkil görünüyor. Bekliyor. Kızcağızda hırçınlık, huysuzluk yok. Sessiz, durgun, kuşağın kenarına bakıyor, düşünüyor gibi duruyor.

Kız balıkyağı içecek, ama hasta sinirlerine balıkyağının ağırlığına katlanabilecek kadar yorgunluk, gevşeklik gelmemiş, onu bekliyorlar. Arasıra anası, çok yumuşak, çok yavaş, çok durgun bir sesle;

“Haydi kızım, tut burnunu” diyor.

Kız, “Tutarım hele, biraz dur”, demek ister gibi başını sallıyor ve elindeki kuşak parçasına bakıyordu.

Her ilaç içmek lazım geldikçe balıkyağı mevsiminde her gün, bu sahne tekrar edilir. Ana-kız saatlerce beklerler. Bu halden de şikâyetçi değildirler. Evdekiler, teyzeler, ablalar, büyükanneler, bir kaşık ilaç için bu üzüntüleri, bu saatlerce beklemeleri anlamıyor, arasıra itiraz ettikleri oluyor; ama bir yandan da alışıyorlar. “Ben kıza ilaç içireceğim, sen mutfağa bakıver” denildiği oluyor.

İlaç içirmek bazen iki saat sürerdi. Kızcağız ilaç içmeye çağrılınca ilkin, “yarım içerim” diye ufak bir naz yapmak ister, bir yandan da gider köşesine oturur, anası da karşısına geçer, kaşık ilaçla doldurulur; bu ince,

bu hasta vücudun tahammülünü hazırlamak için karşılıklı beklemeye başlarlar. Arasıra anası;

"Haydi kızım, tut burnunu" der. Kızcağız başını sallar, arasıra da "Dur anne, içeceğim" diye yavaş yavaş söylenirdi.

Bir dakika olur ki vakit yaklaşmış bulunur. İkisi de bunu anlarlar, anası kızına sokulur, ısrarlarını artırır ve sıklaştırır; kızcağızda heyecan artar, korka korka burnunu tutar, ağzını yarım açar, biraz daha beklenir. Bu devre işin mühim devresi, bir durak yeridir. Kaşık yaklaştırılır, tas hazırlanır, bu son dakikada ana-kız birbirine dikkat ederler. Kaşığı zamanında vermelidir. Eğer vakti geçirilirse, sahne yeniden başlar. Nihayet nasıl olur bilinemez, balıkyağı ağıza dökülür! Yarısı ağıza, yarısı tasa da döküldüğü olur. Hemen arkasından kahve... Anası biraz söylenir, kızcağız sevinir, açılır, oynamaya gider. Anası da tası götürür, kaşığı yıkar, kahve tabağını kaldırır, büyükanne de söylenir;

"İkindiye başladım, oturdular. Ezan, Allahüekber kale fetholdu" der.

Cevap verilmez. Anası kızını tanıyor. Bu çocuğa ilaç içirmenin daha kolay bir yolu yoktur. Bu şimdilik böyle gidecek. Büyürse belki değişir. Bu kış gayret edip bir şişeyi bitirmeli. Geçen sene bir buçuk şişe içti, biraz kendini topladı.

–II–

Ankara'da bir otelin odasında, beş-altı yaşlarında sevimli, sinirli, saz benizli bir kız ile anası. Bu küçük hanımı bir yerde tutmak, oturtmak mümkün değil. Bir dalgınlığa getirip dışarı kaçıyor. Tez içeri alıyorlar, ama üşüyor, hastalanıyor.

Bugün gene ateşi var. Annesi hem odadan çıkarmıyor, hem de ilaç içirmek istiyor. Kız pencerenin yanında bir koltuğun üstünde, ayakta duruyor, ilaç içmeyeceğini söylüyor. Annesi hem ilaç şişesini açmaya çalışıyor, hem de kızına cevap veriyor:

“İçmem ne demek? Sen fena kız mısın? Pekâlâ içersin. İlaç içmemek isteyen hanımlar söz dinlerler. Niye paltosuz dışarı çıkıyorsun?”

“Ben o ilacı sevmiyorum!”

“Sevmiyorum, ne demek. Hem bak içtikten sonra seninle Edibe Hanıma gideceğiz! Hani sen bana soruyordun, ‘Edibe Hanımın çocuğu var mı?’ diyordun. Şimdi bak gideriz, görürsün. Ufacık bir bebeği var.”

“Daha süt emiyor mu?”

“Meme emiyor ya! Yüzünü buruşturuyor. Neler yapıyor. Hadi iç ilacını!”

Kız biraz düşünür, düşündüğü de parlak gözlerinden anlaşılır. Annesi, biraz sinirlenmiş gibi:

“Hadi içsene ya! Bak arkasından sana portakal vereceğim.”

“Ben portakalı sevmem.”

“Pekâlâ, çikolata veririm.”

“Ben çikolatayı sevmem.”

Annesi yapma bir sevinç ile:

“Aay, Emine, bak sana söylemeyi unuttum. Edibe Hanımın evinde bir de koyun var, kuzulamış. Aman görsen ne şeker şey. Sen o kuzuyu da seversin.”

“Kara kuzu mu?”

“Kara da var, karagöz de var. Hadi iç kızım sen ilacını. Bak vakit geçiyor, şimdi Etem Ağayı çağırırız, arabasına bineriz, bizi götürür.”

“Ben otomobili severim.”

“Pek güzel, otomobil isteriz. Sen iç ilacını!”

“Ben o ilaçtan korkuyorum.”

“Ama Emine, densizlik ediyorsun. Sen zaten güzellikten anlamazsın ki! Hadi iç bakayım.”

“Ben o ilaçtan korkuyorum.”

“Canım ilaçtan korkulur mu? İç bakayım sen.”

“Ben o ilaçtan korkuyorum.”

“Ooof Emine, canımı sıkıyorsun. Şimdi seni odaya kapar, başımı alır giderim. Anladın mı, densizlik lazım değil.”

Kızcağız içmek istemez, annesinin içireceğinden de korkar, ilacı içmeden öğürmeye başlar. Annesi kızar.

“Kızım niçin kendini iğrendiriyorsun? İçsene şunu adam gibi!”

“Ben ondan korkuyorum, anneciğim.”

“Canım insan ilaçtan korkar mı? Bu kimin çocuğunda görülmüş şey! Hadi iç bakayım.”

“Ben ondan korkuyorum.”

Annesi yaklaşır, içireceği belli olur. Kızcağız zaten son derece duygulu ve sinirlidir. Titremeye başlar.

“İç diyorum, hadi, üzme beni.”

“Ben ondan korkuyorum, anneciğim.”

“Hay Allah’ın cezası! İlaçtan korkulur mu iç bakayım.”

Acıklı dakika yaklaşır. Kızcağız sinirden, korkudan bayılacak gibi olur. Ağlayarak “Ben ondan korkarım anneciğim” diye yalvarır, annesi de bozulur ama, ilacı içirmeli, kızın ateşi var.

“Hayır içeceksin.”

Çığlık, ağlayış. Kızcağız ilacın birazını ağzına almış olur, ama yutamaz, püskürür, annesinin yeni elbiseleri de ilaç içinde kalır.

“Hay Allah’ın cezası... Ne oldu şimdi bu böyle? Beğeniyor musun şu yaptıklarını?”

Kız ağlayarak, kendini de çok haklı bularak:

“Ben korkuyorum diyorum.”

Annesi çok kızar ama faydasız. Ne yapabilir. Kızcağız çok nazlı bir bebektir, çok da sevimlidir.

Annesi, yanındaki odaya gider, ellerini yıkar, kızına söylenir:

“Senin ne fena kız olduğunu bilmiyorlar da herkes seviyor. İyi bir hanım sanıyorlar. Ben söyleyeyim, kimseler sevmesinler. İlkin Muhtar Beye söyleyeyim, bak senin yüzüne bakar mı? Gel çıkarayım o

arkandakileri... Bende kabahat ki senin iyi olduğunu istiyorum. Ver ellerini."

Kızcağız bilir ki, bu sözler kızgınlık sözleridir, gelir geçer. Ana-kız gene sevişirler.

Nasıl ki öyle de oldu. Yarım saat sonra kızı anasının kucağına oturmuş, konuşuyorlardı. Anası hem kızının densizliğinden şikâyet ediyor, hem de onu seviyordu.

"Bak, başın ateş gibi, ne olurdu şu ilacı içseydin? Yarın sabah bir şeyciğin kalmazdı."

"Ben ondan korkuyorum."

"Sen deli misin? İlaçtan korkulur mu?"

"Yok... Karnım korkuyor!"

1926

TÜRBE

“Arz edeyim efendim: Biz çocukken buraları çöplüktü, baldıranlıktı, biz buralarda oynardık. Bu duvar, bu türbe filan yoktu. Bunlar sonradan, çok sonraları, bir kaymakam Şakir Efendi gelmişti, onun gününde yapıldı. Sebep olan da bir dilencidir. Arap mı, Kürt mü? Bir dilenci peydah olmuştu, bu boş arsada yatar kalkardı. Kaymakam nedense bu herife itikat etmiş. Şakir Efendi zararsız bir adamdı ama, cahildi. Vali Arif Paşanın aşçısıymış, derler. Kaymakamlık odasında bile seccadesi yayılı dururdu. Dilenci, kaymakamın şeyhi oldu. Kaymakama çatmak isteyenler de dilenciye mürit oldular. Geceleri Hüsnü’nün evinde toplanır, zikreder evrat çekerlermiş. Kaymakam da gidermiş. O vesile ile bu Hacı Kasap, Mehmet Beylerin Hilmi, Salih Kalfaların Hüseyin derler biri vardır o, daha başkaları çok işler çevirdiler. Hacı Kasabın para tutması oradandır. Bu türbeyi ilkin o Şakir Efendi yaptırdı. Güya burada bir yatır varmış! Sonra Ömer Ağayı belediye reisi yaptılar; o da onlara bu duvarı yaptırdı. Bunu bütün kasaba halkı bilir. Bu duvarı çektiler, aradan birkaç ay geçti geçmedi, halkımız pencerenin bu demir parmaklığını ısıtma bağları ile doldurdu. Burası ziyaret yeri oldu. Görseniz efendim, ne körler, topallar, ne sakat insanlar, neler yok! Gelir burada geceleri kalırlardı. Dilenci bu türbede yatar, kalkardı. Dünyanın parasını topladı! Türbenin aslı budur. Ondan sonra artık kaldı gitti. Bir aralık bir âşâr emanet işinden, bu Ali Beyler, Şakir Efendiye garez olmuşlardı. Ona yapmadıklarını komadılar. En sonunda, karısı burada yokken, evine gece bir kötü karı atmışlar. Çok yüzsüzlükler oldu. Şakir Efendi bir gece buradan kaçtı. Arkasından dilenci de gitti, bir daha görünmedi. ‘Öldürdüler, parasını da aldılar’ diyenler oldu. Bir zaman bu türbe boş kaldı. Sonra bizim buranın yerlilerinden Ketencilerin Arif derler, biri vardır, eskiden benim çocukluğumda kahvecilik ederdi, sonradan işi hocalığa dökmüş, sarık sarmıştı; ihtiyarladı, kimsesi kalmadı, o geldi bu türbede yatıp kalkmaya başladı. Sonra, biliyorsunuz işte, hükümet türbeleri kapadı. Burasını da

kapadılar. Yalnız şurasını da efendime arz edeyim ki, halkımız acayip, gene gelip ziyaret ediyorlar. Arz edeyim, hastalarını bu sokaktan, bu hanın köşesine kadar getiriyorlar. Uzaktan ziyaret etmiş oluyorlar. Arif şimdi gitmiş, aşağı mahallede bir ev tutmuş. Kapısının önünde bir büyük binektaşı var, kendi arkasında cüppe gibi bir şey. Başında melon şapka, elinde değnek, sabahtan akşama kadar müşterilerini, nezirlerini bekliyor."

"Yeri buradan uzak mı?"

"Yok, o kadar uzak değil. Görmek mi istiyorsunuz? Ama, arz edeyim ki cidden değeri yoktur. Türbesinin aslını da ziyaret ettim."

"Olsun, olsun... Madem ki ziyaret ettik. Size zahmet olacak ama... Halkın gelmesi boşuna değildir. Ben Avrupa'da nerede ziyaret işitsem, giderdim! Böyle şeylerden adama bir ziyan gelmez ki... Değil mi? Faydası olursa o da ne devlet... Doğru değil mi?"

"Evet... Siz efendimiz daha iyisini bilirsiniz elbet!.."

HAYDAR BEYİN SAKALI

Kumandanın evinde ziyafet. Yemekten sonra vilayetin valisi, kumandanın kızı ile bahçeye çıktı. Ağaçları renkli fenerlerle donatmışlar. Yolları, çimenleri sulamışlar. Yapma kayalardan sular damlıyor. Havuzun yüzünde renkli ışıklar buruşup siliniyor.

Bahçenin güzelliğine, gecenin serinliğine, karnının tokluğuna, yanındaki kızın tazeliğine, hoşluğuna bakmayarak vali bey, üzüntülü. Kumandanın kızı ile havuzun kıyısına gelip durdular. Arkadan, valinin karısı geldi, kumandanın kızının orada olmasına aldırmayarak kızgın, dargın kocasına söylenmeye başladı;

"Yok yere" dedi, "gene adamcağızın kalbini kırdınız. Ben anlamıyorum ki... Bu adam ne yaptı? Ne kabahati var? Karısının, kızının yanında! Zavallı karısı ne oldu!"

Vali sabırsızlıkla;

"Hoşlanmıyoru u u um" diye cevap verdi. "Zorla değil ya! Ben onun suratından hoşlanmıyorum."

Valinin karısı daha ziyade öfkelendi;

"Lakırdı mı bu Allah aşkına" dedi. "Herkes vali beyin hoşuna gitmek için suratını değiştirecek değil ya... Sana bir fenalığı var mı? Hem karısının, kızının yanında..."

"Canım, hoşlanmıyorum diyorum, hoşlanmak adamın elinde mi?"

"O adamın da suratını değiştirmek elinde mi? Hem bu nerede görülmüş şey!.."

"Onun suratından hoşlanmıyorum. İşte bu."

Valinin karısı bu sözleri gülünç buldu. Fena bir söz söyleyip yeni bir uygunsuzluk çıkarmamak için;

"Bilmem" dedi. "Bana kalırsa çok fena, hem çok ayıp doğrusu."

Hizmetçi kahve, cigara getirdi. Valinin hanımı, ceza resinin karısının yanına gitti. Vali bey, kumandanın kızı ile yalnız kalınca, yumuşadı;

“Hanımın söyledikleri haklıdır” dedi. “Bu adama karşı hiç sebebi yokken haksız oluyorum. Bilmem niçin, yüzü bana fenalık telkin ediyor!”

Kumandanın kızı hiç cevap vermedi, sustu.

Vilayet mühendisi Haydar Bey, zararsız, kendi halinde bir adam, elinden ne iyilik gelir, ne de kötülük. Kendine göre, terbiyesi, nezaketi de var. Vali de kötü adam değil. Doğrusu aranırsa, o da vilayet mühendisi Haydar Beye benzer. Kimseye kötülük etmek istemez. İyilik etmesi de tesadüfe bağlıdır. Neden vali, bu Haydar Beye kızıyor? Bilinemez. Vali kendisi de bilmiyor. Bu gece sofrada herkes konuşuyor, Haydar Bey de arasıra söze karışıyordu. Bir aralık kumandanın karısı bilmem ne münasebetle, kolundaki bileziği methetti, herkese de methettirmek istedi. Bu sırada Haydar Bey de söze karıştı. Kumandanın hanımına;

“Hanımefendi” dedi, “bileziğe kıymet veren de takıldığı bilektir!”

Kumandanın hanımı, gülerek;

“İltifat olarak kabul ederim” dedi.

Bu sözleri işiten vali, biraz kaşları çatık, biraz da dargın;

“Haydar Bey” dedi, “siz bir vilayet mühendisine yakışandan çok fazla latifecisiniz.”

Haydar Bey, ilkin anlamadı. Kumandanın karısına taş atılıyor, sandı. Sonra alınarak bozuldu, sıkıldı;

“Ne gibi efendim?” diyecek oldu.

Vali çatkın;

“İşte öyle” dedi.

Haydar Beyle beraber, başkaları da bozulur gibi oldular. Gülüp eğlenilen sofraya, bir durgunluk çöktü. Kumandanın karısı çok sıkıldı, hiçbir söz bulamadı. Haydar Beyin sözünden vali, bir fena mana mı çıkardı? Acaba kumandanın hanımı onu müdafaa etse, daha fena mı olacak? Bu anlaşmazlık sofra halkına bir somurtkanlık getirdi.

Haydar Beyin karısının rengi uçmuş, elleri titriyor, kızı baygınlıklar geçiriyordu. Yanındaki candarma binbaşısı Arif Beye dert yandı;

“Her gün söylerim” dedi. “Biz alışık değiliz, öyle yerlere gitmeyelim, derim. Sağ olsun babam, dinlemez. Bu vali de bizden hoşlanmıyor. Bu gece de gene söyledim. Beni dinlemediler.”

Binbaşı Arif Bey, valiye işittirmekten korkarak yavaş, çok yavaş sesle;

“Aldırma” dedi. “Ana-baba terbiyesi görmemişin kusuruna bakılmaz.”

Durgunluk, sofraya sindi. Vali de bu soğukluğu anladı. Hesap işleri müdürüne latife ederek durgunluğu bozmak istedi ise de söze karışan olmadı.

Havuz başında, ayakta kahve içer, kendisini avutmak için manasız şeyler söylerken yanlarına kumandan geldi. Sofrada geçen lakırdıdan sanki yeni haberi olmuş gibi;

“Bizim mühendis” dedi, “galiba sizin canınızı sıkmış. Çok terbiyeli adamdır ya, neyse olur.”

Vali doğrusunu söyledi;

“Bence bu zavallı adamın hiç kabahati yoktur” dedi. “Fena bir söz de söylemedi ama, bilmem neden ben onun yüzünü görünce sinirleniyorum. Kendisine teklif edeceğim, yüzünü değiştirsin.”

Kumandan anlamadı;

“Nasıl değiştirsin?” dedi.

“Değiştirsin... Gözlük taksın, sakal salıversin, efendim? Nihayet ne yapmak lazımsa yapsın.”

Kumandan bu fikri biraz aykırı buldu;

“Hıım” dedi. “Bir meseledir.”

“Şimdi de kendisine teklif etmek istiyorum efendim. Çünkü bilmezsiniz, nihayet benim için de bir üzüntü oluyor. Mesela bu akşam. Benim vaziyetim de biraz şey oldu. Hanımefendiye karşı... Kendilerinden özür dilemek isterim.”

“Yok canım, hanıma karşı bir şey yok ya! Fakat nasıl arz edeyim, arada bir şey yokken... Gene siz nasıl münasip görürseniz.”

“Evet, evet, bunu pekâlâ yapabilir. Kendisine de hiçbir zararı olmaz, belki faydası olur, efendim? Haydi, o tarafa gidelim.”

Yemekten sonra herkes bahçeye çıkmıştı. Karısı, kızı ile Haydar Bey bir karanlık köşede konuşuyorlardı. Karısı, yeisinden ne söyleyeceğini şaşırmış, susuyor. Kızı soruyor:

“Kuzum, siz ne dediniz de, bu adamı kızdırdınız? Bilmiyor musunuz, işte bizden hoşlanmıyor.”

“Canım, valla fena bir şey söylemedim.”

“Ben, gelmeyelim, dedim de beni dinlemediniz. Kumandan beyin hatırı olmasa şimdi kalkalım, gidelim derdim ama hemen, Allah bana sabır versin!”

Kumandanla vali, Haydar Beyin olduğu tarafa yaklaştılar. Vali seslendi;

“Haydar Bey” dedi.

“Efendim!” diye mühendis koştu.

Haydar Beyin karısı ile kızı heyecandan bayılacaklardı. Vali, söze nasıl başlayacağını kestiremedi. Öksürdü. Sonra;

“Siz de elbette dikkat ediyorsunuz ki” dedi, “ben çok defa sizin hakkınızda... Yani, belki ihtara mecbur oluyorum. Efendim? Yani haksız oluyorum da denilebilir. Efendim, bunu sebepsiz olarak kabul edemezsiniz. Yahut edemeyiz. Bir sinir meselesidir. Ben sinirleniyorum. Sinirime de sebep, fizyonomi meselesidir. Ben bu şeyi kabul ediyorum, efendim? Siz de bu fizyonomiyi kabul etmelisiniz. Yani işin açıkçası, siz de bu suratı değiştirmelisiniz. Ben size, filan şeyi yapın diye tavsiyede bulunamam, çünkü herkes suratını tanzim etmekte hürdür. Ancak sizin yanaklarınızın sarkıklığını kapamak için mesela bir sakalla işi tamam etmek mümkündür sanıyorum. Efendim?”

Vali çok söyledi ise de, Haydar Bey pek az bir şey anlayabildi. Her ne sebepleyse sakal salıvermek lazımmış.

“Baş üstüne, emredersiniz” diye cevap verdi.

“Her ne hal ise, bir çare bulmalı. Çünkü nihayet birlikte çalışacağız.”

Vali, fena adam değildi ama, işte herkesin bir hasta tarafı var ya, bu da bu türlüsü. Neyse, bu netice orada bulunanları memnun etti. Vali kendisi de memnun oldu ve kumandana dönüp;

"Bir küçük poker emretmez misiniz?" dedi.

"Ne demek, şimdi."

"Ama şurada, bahçede."

"Gel içerden oyun masalarını getir!"

Vali bey, kumandanın hanımı, maarif müdürü, belediye reisi oturup oyuna başladılar.

Gece yarısını iki saat geçe, misafirler dağıldılar. Vali beyle hanımı otomobilde dargın gibiydiler. Evde yeniden bir ufak münakaşa daha oldu. Hanım kocasını beğenmiyordu:

"Herkesin saçına sakalına karışmaya, bizim ne hakkımız var. Siz bıyıklarınızı bile tıraş ederken zavallı adama sakal salıverdirilir mi? Elâlem size ne der!"

"Elâlem ne diyecek. Bütün vilayet erkânı orada idiler, ne dediler? Hepsi bana hak verdi."

"Hepsi yüzünüze karşı dalkavukluk ettiler. Bakalım, arkanızdan ne diyecekler!"

"Yok, rica ederim. Bu kadarını da bana bırakınız. İnsan amirine hoş görünmeye mecburdur. Bu kadar şey için her vakit şey edilebilir. Ben, koca vilayeti idare ettikten sonra böyle küçük bir meseleyi elbette senden daha iyi takdir ederim."

"Eğer vilayeti de böyle idare ediyorsan..."

"Böyle yahut başka türlü, idare ediyorum ya. Bugün de buranın valisiyim ya!"

Karı-koca birbirine dargın yataklarına girdiler. Biraz sonra biri ince, öteki kalın, iki horultu odayı kapladı.

1927

SÖYLÜYOR

Yanımızdaki bölmede oturuyormuş. Buruşuk yüzlü, kır saçlı, kesik bıyıklı, orta vücutlu, elli, elli beş yaşlarında bir adam; bizim tarafa geçti. "Muharririn-i Osmaniyye'den" diye tanıttılar. Selamlaştık, oturduk. Hemen söze başladı ve kimseye ağız açtırmadı;

"Nasıl buluyorsunuz, Anadolu'yu?" dedi. "Bu benim ilk seyahatim de doğrusu derin bir inkisar-ı hayal, azizim! Âdeta fağfur bir fincan kırılır gibi. Hani Çin'in incecik fağfur kapları, kâseleri vardır. Evvelce İstanbul evlerinin hepsinde bulunurdu. Bizde de vardı bir tane, Harbi Umumi içinde sıkıldım, bazı eşyayı satarken onu da beraber sattım. Dört-beş gün sonra, tesadüfen antikacı dükkânının camekânında görmeyim mi? Bakalım, kaç para diyecek diye herife sordum. Yüz elli lira, demez mi? Acı yüreğime çöktü. Zaten ben dünyada bundan daha kârlı bir iş görmedim. On beş kuruşa al, yüz elli liraya sat! Herifler bir taraftan bizi yoluyorlar, bir yandan da Avrupa'dan gelen budalaları. Hem nasıl yoluyorlar! Taze kesilmiş, yağlı kaz gibi. Kaz yağlı olursa, taze iken yolunmaz. Derisi tekmil patlar. Sarı sarı yağları meydana çıkar. Bilmem, hiç denediniz mi?"

Karşısında oturan;

"Ben de..." diye bir şey söyleyecek oldu, öteki vakit bırakmadı;

"Ancak" dedi, "seneler var ki yağlı kaza, hindiye hasret kaldık. Sizi bilmem ama, bizde üç-dört yıl var ki... nasıl üç-dört... Daha ziyade altı-yedi yıl var ki tavuk eti, kaz eti pişmedi desem mübalağa etmiş olmam. Öyle ya! Nasıl bu meşum harp başladı, bet bereket tükendi. Eskiden iki günde bir bakarsın, sokakta Çingeneler bir sürek hindi geçiriyorlar. Valde merhume, hindiyi Çingeneden aldığını misafirlere söylemezdi. Ebegümecini de zerzevatçıdan aldık, derdi. Bir defa çocuktum, sofrada ben doğrusunu söyledim, valide fena halde bozuldu. Beni tekdir etti. Bana da mükemmel bir yalancılık ve riyakârlık dersi verdi. Hani, bazen sırası geliyor da, 'maziye merbutiyyet' filan diyoruz; bizim gibilerde maziye merbutiyyet ekseriya bir iptila halinde, sözün doğrusu bizim

yaptığımız yenileri beğenmemek için bir hikâyeden ibaret. Biz hem yalancılıkları kendimiz öğretiyoruz, hem de yeni nesil bozuldu, diye şikâyet ediyoruz. Efendim?.. Bilmem, siz ne fikirdesiniz?"

Gene karşıdaki efendi hazırlandı;

"Ben de..." diyecekti. O da fikrini söyleyecekti, vakit kalmadı.

"Zaman oluyor, ben de şikâyet ediyorum. Hem bizimki kalemle şikâyet. Ancak insan biraz munsif olunca, faraza kadınlar açıldı, kızlarımız harap oldu, diye şikâyet ediyoruz. Kadınlar öyle oldularsa, onları biz yaptık. Onları yıllarca talim ve terbiye edip bu hale biz getirdik. Şimdi de şikâyet ediyoruz. Ama, ne şikâyet!.. Ne feryadı figan! Valde merhume de hem yalancılığı kendi talim ederdi, hem de ben yalan söyleyince kızardı. Ama, merhume kendisi de hem yalan söyler, hem de babamın kesesinden para çalardı. Bizim cennetlik farkında değil, bunadı gitti, 'Merhume gibi kadın nerede?' der, dururdu. Ama, merhume hem kesesinden para çalar, bir değil, hem de bin hile, bin yalan uydurur, elindekini avcundakini çekerdi. 'Erkek kısmı elinde çok para gördü mü bozulur' derdi. Bir defa hiç lüzumu yokken evi tamir ettirdi. Bir defa da, hâşâ huzuru âlinizden, ayakyolu taşlarını değiştirtti. Kimin aklına gelir?.. Olukları derin değilmiş! O zamanın taşları da her biri bir oda kadardı. Şimdi onlar da kalmadı. Bizim sattığımız evin apteshaneleri şimdiki apartman odaları kadardı. Bolluk zamanından kalmış şeyler. Şimdi beş buçuk arşınlık bir yere, bir ev, altına da bir dükkân yapıyorlar. Ben şehremini olsam, bunların hepsini menederim. Parası yoksa yaptırmasın. Eline dört buçuk kuruş geçen de bir ev yaptırıyor. Yüz elli liraya yapılan evden ne hayır beklersin! Ama, şimdi bu Anadolu evlerini görünce İstanbul'a bin şükür ediyorum. Tevekkeli değil ecdadımız İstanbul'a rağbet etmemişler! Anadolu, Anadolu dediler, ben de bir şey zannettim. Ne yapıp yapmalı, İstanbul'a dikkatli bakmalı. Eğer bizde dikkat kaldı ise... İstanbul'un ne kadar leblebicileri, turşucuları, helvacıları, kalemisyağı, karanfil yağı satan hafız bozuntularına kadar ne kadar esnaf,

ayaktakımı varsa, toplamışlar, al sana Anadolu olmuş... Buraya Anadolu dememeli, esnaf dolu demeli! Memurin takımından başka bir tane de adama benzer adam görmedim ki... Heriflerin yüzüne baktım, hepsinde dilenci suratı var. Ben dilenci suratlı adamdan hiç hoşlanmam. Hiç böyle millet olur mu? Tutturduk, bir zamandır, millet millet diye... Hepimizde de kabahat var ya! Bir kere gel de şu millet dediğin adamları gör a mübarek, dese birisi... gelmedik işte. Kısmet bugüneymiş, ne dersin... Ben kısmete filan inanmam ya, ancak gene kısmet diyorum. Başka söz bulamadığımdan. İnsan söz bulamayınca ne olsa söyler. Bazen saçma bile söylediği olur, ama nasıl saçma, ne ucu var ne bucağı? Salkım saçak. Bir defa da saçmaya başlayınca, uzadıkça uzar. Bu şimendifer yolu gibi. Biz de bak, iki gündür gidiyoruz, hâlâ bitmiyor. Biteceği de yok. Buralara dökülen paralara yazık. Ne dersiniz?"

Aralık verecek gibi göründü, bu sefer de ben aldandım. Söze başlayacaktım.

"Ben de..." dedim.

O karşıladı;

"Valla" dedi, "ben anlamıyorum. Yani ne diye buralara bu kadar para döküp yol yaptıracak ne vardı? Bu parayı İstanbul'a sarf etse idiler, bir yerini tutardı. Bu boş kırlara, bu kadar parayı dökmüşler. Hep devr-i sabık adamlarının suiistimalleri. Başka ne sebep bulayım? Buralarda bağları, bostanları vardı, desem, o da yok. Tutup boşu boşuna demiryolu yapar. Sonra da itam-u eramil maaşını vermezler. Daha sonra da bu göz göre göre hıyaneti söyledin mi, haydi Sinop'a sürgün. Hoş, ben söylerim ya! Babam olsa tanımam. İttihatçılara, ocakçılar adını da ben taktım. Ama, heriflerin aldırdıkları yok, 'Biz ocakçıyız' deyip geziyorlar."

Sözün kısası, söyledi! Nelerden bahsetmedi. Yarabbi! Bunların hepsini de hatırda tutmak, değme babayiğidin yapacağı iş değildir. Birkaç defa söze karışmak istedim, ben de dedim, ben de dedim, baktım alt tarafı gelmiyor, sustum. Orada oturan yol arkadaşları da benim gibi oldular.

Hepsinin burunları sarktı, gözleri süzüldü, başları göğüslerine düştü, ben dayanamadım, dışarı çıktım. Gezindim. Başka bölmelere, başka vagonlara gittim. Dönüşümde o da gitmişti. Vagondakiler de birer köşeye çekilmişler, mışıl mışıl uyuyorlardı!

Mart 1924

DELİ

Meyzin kafasını tıraş ettirmiş, yalnız tepesinde perçem bırakmış. İkide birde kavuğunu çıkarıp kafasının çıplak tarafına çat çat vurduktan sonra tepesindeki perçemleri yukarı doğru çekip uzatıyor. Bir-iki defa böyle, bu bir tutam uzun saçı okşadıktan sonra gene kavuğunu başına geçiriyordu. Sordum;

"Hafız, bu ne böyle" dedim?

Hiç cevap vermedi. Sarığını başına geçirdi, yürüdü. Bir gün de Ali Efendinin dükkânında rasgeldim. Gene sarık elindeydi. Ali Efendiye perçemlerini gösterip anlatıyordu. Meğer eski zamanda, muharebeye gidenler, kafaları kesilirse düşman avurtlarına parmağını sokup kafasını öyle tutmasın diye tepelerinde böyle bir tutam saç bırakırlarmış. Düşündüm, haklı. Kesilmiş bir kafanın perçemi de olmazsa ya kulağından tutmalı, ya avurdundan!

"Ben sorduğum vakit neden söylemedin?" dedim. Bana bir dargınlığı olacak.

"Sen kâfirsin, itikadın bozuk. Ne söyleyeyim?" dedi. Gene kavuğu kafasına geçirince yürüdü, gitti. Ali Efendinin yüzüne baktım;

"Hepsi bir şeyle bozmuş, bu da bununla!" dedi, "ancak perçem salıvermek de nereden hatırına gelmiş, kırk yıl kalsam aklıma gelmezdi!"

Aradan bilmem kaç gün geçti, bir sabah evde giyiniyordum, bizim kadın da bana yardım ediyordu. Birdenbire cami avlusuna bakıp haykırmaya başladı. Pencereye koştu. Sonra ellerini yüzüne kapayıp yere eğildi. Ben de ne oluyor diye baktım. Bizim meyzin arkasından latayı, başından kavuğu çıkarmış, kollarını sıvamış, yerde yatan bir adamı kaldırmaya çalışıyor sandım, meğer herifi kesmeye uğraşıyormuş. Aman, deyinceye kadar adamın başını gövdesinden ayırdı. Avurduna parmağını geçirip, bir elinde bıçağı, bir elinde de kesik kafayı yukarı kaldırdı. Gözlerinde korkunç bir parlaklık, yüzünde sanki bu kafadan

iğreniyormuş gibi bir buruşukluk vardı. Bir lahza gözüme çarpan bu manzarayı seneler geçti, hâlâ unutamam.

Sokağa fırlayacak oldum, bizim kadın ayaklarıma sarıldı. Sonradan ben de korktum, biz, karı-koca saatlerce odada kapandık kaldık.

Hafız, bir elinde kesik baş, ötekinde bıçak, yüz göz kan içinde, çarşıya fırlamış, doğru Ali Efendinin dükkânına. Zavallı adamın ödü kopmuş! Neyse, esnaf yetişmiş, candarma yetişmiş, deliyi tutmak istemişler, elinde bıçakla saldırmaya başlamış. Genç bir çocuğu yaralamış, onu da kesmeye çalışırken arkasından yetişip kafasına vurmuş, sersemletmiş, tutmuşlar.

Çarşıya çıktım. Küçük kasabada büyük gürültü olmuş. Herkes işini, gücünü bırakmış. Küme küme toplanmışlar, bunu konuşuyorlar. Kestiği adam yetmişlik bir ihtiyarmış. Öğle namazını kılmaya geliyormuş. Üzerine saldırıp kesmiş. Ali Efendiyi gördüm, benzi kül gibiydi!

"Geçmiş olsun!" dedim.

"Asıl sana geçmiş olsun" diye cevap verdi. Birdenbire anlayamadım;

"Bana neden geçmiş olsun?" diye sordum.

"Senin verilmiş sadakan varmış" dedi, "Allah çoluğuna çocuğuna acıdı!.."

Dizlerim kesildi. Ağzım kurudu. Ne olduğunu da soramıyordum. Sonradan anladım ki meğer Hafız sabahtan beri beni arar dururmuş! Kelle elinde Ali Efendinin dükkânına gelince de beni sormuş. Yüreğime bir korku düştü. Keşke hiç söylemeseydiler.

"E, şimdi nereye kapamışlar?"

"Yok artık şimdi korkma" dediler.

"Korkmamak elinde mi? Ya olduğu yerden kaçarsa? Elleri çözük mü, bağlı mı?"

"Ama artık uzun ediyorsun" dediler.

Doğru eve gittim. Ertesi günü de çıkmadım. Kadınlara, delinin ilkin beni aramış olduğunu da söylemedim. Ancak, kadınlar başka yerden

duymuşlar. Bizim kadın, korkusundan ölecekti. Bana, “Evden çıkma” diye tutturdular.

Aradan birkaç gün daha geçti, deliyi İstanbul’a götürdüklerini işittik. Dört ay sonra ölüm haberini aldığımız gün de, ne yalan söyleyeyim, evimizde bayram oldu.

Mayıs 1925

YİRMİ KURUŞ

Aşağıtaşlı köyünden Halil İbrahim, on sekiz yaşlarında bir delikanlı. Sazlık köyünde Tevfik Ağanın yanında bekâr duruyordu. Yaşı ufaksa da kütüğe büyük yazılmış, askere çağırıyorlar. Ağadan hesabını alıp gidecekti. Ağanın kardeşini gördü;

"Askere gidiyorum" dedi.

"E, git. Uğurlar olsun."

"Hesabımı..."

"Hesabın mı? Sen hangi ayda geldin?"

"Geçen yıl, harmanda."

"Kaç para aldın?"

"Bir yol, sen, beş kuruş verdin. Bir yol da Hacı'nın oğlundan aldım."

"Gel yarın odaya da, bakalım."

"Ben bu gece gideceğim."

"Yarın gel, dedik ya..."

Ertesi sabah gene işe gitti. Akşam odaya uğradı. Salim Ağa yok. Evden sordu, kasabaya gitti, dediler. Tevfik Ağaya söyledi, o da;

"Salim gelsin de baksın" dedi.

Aradan iki gün daha geçti. Salim Ağa geldi. Bir akşam odada hesaba oturdular.

"Kaç ay oldu, sen geleli?"

"Geçen yıl harmanda."

"Kaç para aldın?"

"Bir yol, sen, beş kuruş verdin, bir yol da ben Hacı'nın oğlundan aldım."

"Kaç para aldın?"

Halil İbrahim düşündü. Kaç para aldığını bulamadı.

"Bilmiyorum" dedi.

"Bilsen de para etmez, bak sen Yakup deftere."

Yakup, defterin yapraklarını çevirmeye başladı.

"Senin hocaya borcun yok mu?"

“Yok.”

“Çağır gel bakalım, hocayı.”

Hoca geldi.

“Hoca, bunun sana borcu kaç para?”

“Defter bilir, ağa.”

“Tez bak da gel.”

Hoca çıktı. Halil İbrahim de arkasından gitti. Hoca ona sordu;

“Sen ne geliyorsun ya?” dedi.

“Geliyorum.”

“Eh, gel bakalım.”

Dükkâna girdiler. Hoca gözlüklerini taktı, yağlanmış yıpranmış iri bir defteri karıştırmaya başladı:

“Sen geçen yıl helva almışsın.”

“Ben helva almadım.”

“Almadım olmaz, bak, deftere yazılmış.”

Biraz daha karıştırdıktan sonra;

“Çakmak fitili almışsın” dedi.

“Ben tütün içmem, çakmağım da yok. Sor uşaklara.”

“Ben onu bunu bilmem. Fitili almışsın. Bunda benim keseme bir girecek yok ki sana yalan söyleyeyim. Ben de senin gibi yanaşma bir adamım!”

“Olsun ama, almadım.”

“Almadın da bunu buraya şeytanlar mı yazdı?”

Hoca bir saat uğraştıktan, yaprakları çevirdikten sonra Halil İbrahim’e uygun düşürdüğü on yedi kuruş borcu, defterinden çıkarıp bir kâğıt parçasına yazdı. Sonra Halil İbrahim ile birlikte dönüp ağanın yanına geldiler.

Salim Ağa, hocaya sordu;

“Kaç para?” dedi.

“On yedi kuruş, ağam.”

Halil İbrahim;

“Ben helva almadım, ben çakmak almadım...” diyecek oldu. Aldırmadılar. Salim Ağa sordu:

“Başkasına borcu var mı?”

“Yok.”

Halil İbrahim’e:

“Kaç çift çarık aldın?”

“Çarıklar, sendendi.”

“Neden benden oluyormuş? Hadi bir çiftini ben vereyim, sen kaç çift paraladın?”

Halil İbrahim, kaç çift paraladığını bilmiyor. Salim Ağa Yakup’a sordu:

“Yakup, bu kaç çift çarık aldı?”

Yakup, gözlerini tavana dikip hesaplamaya başladı.

Çarık hesabı, bakkal hesabı, anasına verilen hakkı, borcu bir buçuk yıl işledikten sonra ağadan alacağı, iki yüz yirmi kuruş çıktı. Eline iki lira verdiler. Hadi getir seksen kuruş da al yirmi kuruşunu, dediler.

“Ben seksen kuruşu nereden bulayım” dedi.

“Köyü dolan, elinde para var ya, bozdur.”

Köyde sormadığı, yalvarmadığı adam kalmadı. Yok.

“Git, gene ağa senin işini yapar” dediler, “boş yere köyde dolanma.”

Gitti, ağayı bekledi;

“Kimse bozmuyor” dedi. “Seksen kuruşu bulamadım.”

“Bulamadınsa ben ne yapayım? Biz burada para mı kesiyoruz?”

Ağa çok konuşmadı. Yürüdü. Halil İbrahim ne yapsın! Değirmene gitti. Değirmenci kasabaya gitmiş, çırakta da para yokmuş. Gene ağalara gitti. Kadınlara yalvardı;

“Maha Bacı” dedi, “yirmi kuruşum kaldı. Salim Ağa vermiyor. Söyle Tevfik Ağaya versin!”

Söylediler, vermemiş. “Salim’i görsün” diye başından savmış.

Ertesi günü gene Salim Ağayı bekledi. Kapının yanında duvara dayanmış duruyor, elinde bir çöple oynuyordu. Birdenbire Salim Ağayı karşısında gördü. Salim Ağa da, Halil İbrahim'i görünce suratı karıştı:

"Burada ne dikilip duruyon? Sana demedik mi?"

"..."

"Ülen, bilen bilmeyen ne der?"

Çocuk kekeledi:

"Ver yirmi kuruşu gideyim. Ben seksen kuruşu bulamadım."

"Bak, daha söylüyor."

Küfürle karışık bir tokat. Halil İbrahim sakındı, arkasından bir tokat daha. Bu sefer sakınamadı. Tokadı yiyince kaçtı. Ağa yetişir mi diye, dönüp arkasına da baktı.

Birkaç köylü, bir duvar dibine oturmuş, konuşuyorlardı. Onların yanlarına gitti. Sordular. Anlattı. Dediler ki:

"Bir yol vermedi, artık vermez. İyisi mi köyüne mi gideceksin, askere mi gideceksin, bak kendi işine!"

Kalktı, tuttu yolu, köyüne gitti.

30 Haziran 1922

BİLDİM

Biri izinli kaymakam, sivri suratlı, ağrıklı gözlü, otuz yaşlarında bir adam. Öteki Şûrayı Devlet'te aza mülazımı, esmer, yanak kemikleri çıkıkça, iri yüzlü, geniş omuzlu bir efendi.

Mektep arkadaşı idiler. Kahvenin bir köşesinde oturmuşlar, konuşuyorlardı. Aza mülazımı diyor ki:

"Bilmezsin onun başına neler geldi. Karısının Perşembe Pazarında bir dükkânı yok muydu?"

Kaymakam, sabırsız;

"Evet" dedi, "yandı değil mi?"

"Yandı mı, ne vakit?"

"Yok... Ben bilmiyorum, sen dükkân dedin de!"

"Ben, yandı demedim."

"Yok sen demedin ya, ben soruyorum."

"Ha. Yanmadı. O dükkânın üstünde bir odası varmış."

Öteki acele ederek;

"Anladım, dükkân odası" dedi.

"Evet, dükkânın üstünde oda."

"Malum, malum."

"Evet... Niyazi o oda için karısına diyormuş ki, ben onu dükkânla beraber kiraya veriyorum."

Kaymakam gene sözün sonunu bekleyemedi;

"Halbuki" dedi, "ayrıca kiraya verip parasını kendi yiyormuş."

"Ayrıca kiraya mı veriyormuş?"

"Ben bilmiyorum, sen diyordun da!"

"Ben ayrıca kiraya veriyor, demedim."

"Yok, karısına kiraya veriyorum, diyormuş, dedin de!"

"Ha. Öyle diyormuş. Dükkân kiracısına da..."

Kaymakam bu sefer de dayanamadı, sözü kesti:

"Tembih etmiş ki, soran olursa, ben bu odayı kiraladım, desin."

“Ha. Öyle. Yoksa sana da hikâye ettiler mi?”

“Yok, şimdi senden dinliyorum. Sen söylüyorsun.”

“Ben demedim, sen dedin.”

Kaymakam işin karıştığını anlayarak;

“Canım, neyse, tembih etmiş. Sonra?” dedi.

“Evet, sonra bir gün kadın sokağa çıkar, oradan geçerken aksi gibi dükkâna uğrar.”

“Dükkâncıdan doğrusunu öğrenir, değil mi?”

“Neyin doğrusunu?”

“Yani dükkânın herifte kirada olmadığını...”

“Yok... Herif dükkânda bulunmaz.”

“Öyseyse kadın dükkânı kapalı bulur, bir şey de öğrenemez.”

“Bir şey öğrenemez mi? Yok, bana Niyazi’nin anlattığına göre öğrenir. Belki sana başka türlü anlatmışlardır.”

“Bana kimse bir şey anlatmadı.”

“E! Nereden biliyorsun ya?”

“Yok, benim bildiğim yok. Sen söylüyorsun da, ben de söyledim.”

“Ben ne söyledim?”

“Canım, dükkâncı orada olmayınca, demedin mi? Dükkâncı orada olmayınca, dükkân da kapalı olur, kadın da bir şey öğrenemez, diyorum.”

Aza mülazımı arkadaşını pek iyi anlamıyordu, biliyor da mı söylüyor, yoksa kendinden mi uyduruyor. Biraz canı sıkılarak;

“Bilmem” dedi. “Niyazi’nin bana anlattığı böyle.”

Öteki;

“Nasıl?” diye sordu.

“İşte, söylediğim gibi.”

Kaymakam kendi acelesi ile lakırdının büsbütün karıştığını görerek sabretmek istiyorsa da içinden bir şey, sanki bir hıçkırık onu söyletiyordu;

“Pekâlâ, sonra?” dedi.

“Sonrası, çırak dükkânda bulunur, kadın da ondan sorar.”

Kaymakam tekrar kendini tutamadı, içi titreyerek;

“Ha” dedi. “Anladım. Çırağın bir şeyden haberi yok, oda bizde değildir, diye kadına söyler, değil mi?”

Öteki;

“Yooook... Yanlışın var, ancak bilmem, günahı boynuna, ben de Niyazi’nin yalancısıyım. Onun dediğine bakarsan, çırağın haberi varmış. Ama, mahsus domuzluğundan kadına der ki...”

Kaymakam sözü kesti;

“Dükkân kiramızdadır, ama oda değildir” dedi.

“Yok, öyle dese, ne devlet. Der ki, beyefendi yukarıda bir hanımla oturuyor.”

“Bu hanım nereden çıktı!” diye kaymakam sordu ve üzülmüş göründü. Öteki soğukkanlılıkla cevap verdi;

“Hanım mı?” dedi, “bilmem... Hanımın nereden çıktığını bilir miyim?”

“İşe bir hanımın karıştığı aklıma gelmemişti de.”

“Nereden karışacağı?”

“A canım, hikâyenin gelişi yok mu?”

“Ee!”

“E’si sağlık, sen anlat. Karısı hemen yukarı çıkmış değil mi?”

“Yok. Gitmiş karakola, polise haber vermiş.”

“Sonra gelip basmışlar mı?”

“Sonra kadın, Mısır Çarşısında komşuları varmış, esnaftan, onlara haber vermiş.”

“Gelip basmışlar.”

“Gelip basmışlar, ama kimseyi bulamamışlar!”

Kaymakam hiç düşünmeyerek;

“Anladım” dedi, “çırak yalan söylemiş.”

“Hiç değil, doğru söylemiş.”

“E, doğru söylemiş de niye bulamıyorlar?”

“Çırak, hanıma söyledikten sonra pişman olmuş, yukarı çıkıp Niyazi’ye de söylemiş. Onlar da çıkıp gitmişler.”

“Desene, oğlan kurtuldu!”

“Nerede kurtuldu?”

“İşte, çıkıp gitmişler, diyordun ya!”

“Diyordum, ama odada bazı giyecek eşyalarını unutmuşlar. Niyazi’nin karısı da bu eşyayı bulunca kendi şeyleri olduğunu tanımış.”

“Ha, Niyazi karısının esbaplarını çalıp öteki karılara veriyormuş, öyle mi?”

“Yok, bunları kadın kız kardeşine kendi vermiş.”

Kaymakam, Niyazi’nin baldızı ile seviştiğini sandı;

“Ha, tamam, anladım” dedi.

“Neyi anladın?”

“Belli, Niyazi baldızını seviyormuş.”

“Yok canım, baldızını sevdiği yok, onun baldızı ihtiyar bir kadın. O eşyayı Niyazi’nin karısı kız kardeşine vermiş, o da evde büyüttüğü bir ahretliği var, ona vermiş. Niyazi de bu ahretliği kandırmış, nasıl ediyorsa, haftada iki gün dükkânın üstüne getiriyormuş.”

“Niyazi mutlaka karısından bir dayak yemiştir!”

“Yok. Niyazi ondan sonra karısının yüzünü görmemiş ki ondan dayak yesin. Kadın kapıyı açıp eve almıyor. Hem eve almıyor, hem de iki avukat tutmuş, emniyeti suiistimal davası ediyor.”

Kaymakam şaştı, sonra acıdı;

“Yaaaa” dedi. “Oğlan şimdi han köşelerinde kaldı, desene! Gördün mü beş dakikalık zevkin sonunu! Bir yandan rezalet, bir yandan dava. Sen kendisini görüyor musun?”

“Dün gördüm.”

“Bari, teselli edeydin.”

“Neden?”

“Nedeni var mı ya...”

“Oğlan zevkinde, keyfinde. Ahretliği de nikâh etmiş. Kumkapı’da Tatlı Kuyu yokuşunda bir ev tutmuş. Ahretlik de piliç gibi, diyorlar. Ben sordum, ‘Davayı ne yapacaksın?’ dedim. ‘Avukatlarla uyuştuk, hanımı kafese koyacağız’ diyor.”

“Doğrusu, bu neticeyi tahmin edemezdim.”

“Hangi neticeyi?”

“Sanki meselenin böyle biteceğini.”

“Zaten birader, sen hangisini tahmin ediyorsun ki! Aceleden söz dinlediğin yok.”

“Ama sen de öyle anlatıyorsun ki adamı öldürüyorsun. Bak elime ateş bastı. Ben sinirli adamım, birader.”

26 Temmuz 1921

SENİ KAHVE PAKLAR

Orman ondalık kâtibi Enver Efendinin karısı İhsan Hanım, üzüntü içinde kaynanasının odasına girip;

"Canım" dedi, "Allah rızası için, bu çocuğu bu adamın elinden kurtaracak kimse yok mu? Ne yapmalı, yüzbaşıya mı gitmeli? Yavrucuğumu öldürecek. Onun tokadına bir damlacık kız dayanabilir mi? Nasıl babadır? Kime yalvarmalı?"

Kadın bunları söyledi, minderin köşesine de ilişip ağlamaya başladı.

Bir küçük petrol lambası başında oturmuş, iş işleyen kaynanası ile komşu Hacı Hürmüz Hanım, başlarını çevirip gözlüklerinin üstünden geline baktılar. Enver Efendinin anası, Hacı Hanıma;

"Bu da yeni çıktı" dedi, "iki haftadır kıza ders göstereceğim diye tutturdu, o içerde kızı dövüyor, biz burada ağlamaklı oluyoruz. Bari kendi bir okumuş adam olsa! Eskiden kahveye çıkardı, bizim de başımız dinçti, yüzünü görmezdik. Şimdi, ne oldu ise kahveye çıkmıyor, kıza musallat oldu. Kuran okutacağım diye, çocuğu dövüp duruyor. Allah inandırsın, kızın yüzüne bakamaz oldum!"

Komşu kadın, elindeki işini dizine bırakıp geline döndü;

"Ağlama yavrum, ağlama kızım" dedi. "Ne yapalım o da babasıdır."

Gelin başını kaldırdı. Gözleri yaşla dolu;

"Ama, bilmiyorsun Hacı Hanım" dedi, "nasıl vuruyor. Benim yavrucuğum dövülecek çocuk mu?"

Gelin sustu, kaynana başladı;

"Güç bela bir çocuğu oldu" dedi, "onu da mezara sokup kurtulacak! Geçen gün söyledim, 'Evladım' dedim, 'sen bilmiyorsan git başkalarına danış. Sen tokatları indirdikçe biz içerde baygınlıklar geçiriyoruz.' 'Dövüyorsam, kötülük için dövmüyorum ya' diyor. 'Yavrum' dedim, 'işte mektebe gidiyor ya! Hocaları da hoşnut. O da biraz okur, bu kız çocuktur.' 'Ben onu hafız yapacağım.' 'Sen' dedim, 'deli olmuşsun, bugün kızını hafız

yapan var mı?' Hiç, bir kulağından girdi, ötekinden çıktı. Şimdi anaların sözü geçiyor mu, hanım!"

Hacı Hanım dedi ki:

"Dayakla okuyacak olsaydı, rahmetli Murat'ım okurdu. Babası hep tekmesinin altına alır da döverdi. O kadar söylerdim, 'Hacı bu çocuğun zihni kapalı, boş yere dövme. Buna Hoca Hüseyin Efendiden bir muska al' derdim. Yavrucuğumun ömrü de yokmuş. Sonra kendisi de pişman oldu ama, iş işten geçti."

Biraz sustular. Sonra gelin dedi ki:

"Dün yavrucuğum bana ne diyor, 'Anne' diyor, 'babam beni döverken sen odaya gelme, yüreğin kaldırmıyor'..."

Bu söz ihtiyarlara da dokundu. Üçü birden ağlamaya başladılar. Hacı Hanım gözlüklerini alnına kaldırdı. Kuşağından mendilini çıkarıp gözyaşlarını sildi.

"Yarabbi sen bilirsin. Yarabbi sen bilirsin" diye söylendi.

Bitişik odada Enver Efendi, kızını odanın köşelerinden birine oturtmuş, önüne bir gaz sandığı koymuş, üstünde kitap, kendisi de karşısına geçmiş bir kalemin ucu ile satırları gösteriyor, çocuk kalemin ucuna gelen yazıları okumaya çalışıyor. Yanlış okuyunca tokat geleceğini, kulağından tutulup burnu kitaba sürüleceğini bildiği için korkuyor, başını sakınıyordu.

Okunan şey Kuran; ne kız okuduklarını anlıyor, ne de babası. Kızın yanlış okuduklarını babası doğru okuyabiliyor mu? Belli değil!

Kızcağız, yedi-sekiz yaşlarında kadar, cılız bir çocuk. Güzel değilse de sevimsiz de değil. Anlayışsız bir kıza da benzemez. Korkmasa, bu çetrefil, bu okunmaz sözleri belki daha kolay okuyacak. Babası, çocukların ancak dayakla okuyabileceklerine inanmış. Bilmiyorsa döversin, öğrenir; okuyamıyorsa döversin, okur, diye düşünüyor. Harfleri tanıyor, üstün esre de belli, niçin okuyamıyor? Haylazlığından! Tokadı yiyince okur! Şimdi tokadı yer ama, sonra bana dua eder. Çocuğunu dövmeyen, dizini döver.

Ölürse yer beğensin, kalırsa el beğensin... Bu sözlerle kendini hazırlayıp, kurup, kızdırıp, kudurtup çocuğunu dövüyor, vurdukça da içinde acı bir sevinç duyuyordu.

İhsan Hanımın dedikleri doğrudur. Yedi-sekiz gün içinde kızcağız süzülmüş, solmuş, gözleri çukura kaçmıştı. Sol yanağında, sol gözünün kıyısında bir sinir çekiliyor, bir buruşma uçuyor, çocuğun başını sol omzuna doğru çekiyordu. Gözleri sıtmalı, yanaklarında uçuk bir pembelik, kulakları ateş gibi yanarak bu anlamadığı yazıları okuyordu:

"Ye, ye, yete, yetefaalûne... Yi, yirce, iley... yirce ileyke..."

Tokat inecek korkusu ile arasıra başını sakınıyor, babasının elindeki kalemin ucu harflerden birinin çengeline takılınca sakınması artıyordu.

Bu gece, kalemin ucu dördüncü olarak bir harfin ucuna takılınca, kızcağız, bir-iki kekeleyişten sonra yorgun, durdu. Başını kaldırıp odaya baktı. Karanlık boş bir delik. Rengi biraz daha soldu. Eliyle şakaklarından akan soğuk teri sildi, bir şeyler söylemek istedi ama, sesi çıkmadı, sonra önündeki sandığın üstüne düşüverdi.

Bitişik odadakiler Enver Efendinin boğuk sesle karısını çağırdığını duydular. Bir uğursuzluk olduğunu anlayarak koşuştular. İhsan Hanım, kocasını ayakta, şaşkın, kızını sandığın üzerine kapanmış görünce kesik bir çığlık koparıp sallandı ve elleriyle bir yere tutunmak ister gibi göründü, kapının kanadına çarparak yere yuvarlandı. İki ihtiyar kadın onu bırakıp çocuğa yetiştiler.

"Aman sen çocuğu bana bırak, duvardan komşulara seslen."

Enver Efendi korkup yatak odasına kaçmıştı. Dilinde hep bu sözler: "Ben vurmadan düştü."

Bir aralık, olduğu odadan çıktı. Kimse ona bakmıyor, bayılanların odasının kapısında anası ile karşı karşıya geldiler. Enver Efendi, büsbütün şaşırdı, yeniden karanlık odaya kaçtı.

Ne yaptığını bilmeyerek yere çöküverdi.

Komşulardan bir genç kadın ile Hacı Hürmüz Hanımın üvey kızı, tez yetiştiler. Biraz sonra başka gelenler oldu. Dışarda, yavaş sesle telaşlı sözler konuşuluyordu.

"Tez, sirke bulun, sirke."

"Dur onlar bilmez, ben gideyim."

"Asım'ı hekime koşturun."

"Hadi kızanım, fener al."

"Sizde, nişadır ruhu var mı?"

"Bilmem, gidip sorayım."

Evin içine gül sirkesi kokusu yayıldı.

"Ne olmuş kuzum? Niye bayılmış?"

"Ne olacak, babası şakağına vurmuş, bayıltmış."

"Aaa, vah vah! Ya kız şimdi ölürse..."

"Ağzını hayra aç. Bak, seni çağırıyorlar."

Candarmalar gelip Enver Efendiyi tutacaklar mı? Dilinde hep o sözler: "Ben vurmadan düştü."

İçerde, ilkin İhsan Hanım, sonra küçük kız ayıldılar. Biraz ağlaşma oldu. Biri, yere hemen serilmiş bir döşeğe, öteki minderin üstüne yatırılmışlardı. Odada, birkaç kadın vardı. Birinin bileklerini ovuyorlar, ötekinin alnına gül sirkesine batırılmış bez koyuyorlardı.

Aradan epeyce geçtikten sonra ayak sesleri oldu. Kalın bir erkek sesi. Hekim geldi.

Kadınlar başlarına bulabildikleri bez parçalarını aldılar. Hekim bir sandalyeye ilişti, ne olduğunu sordu. Kadınlar, biri bitirip öteki başlayarak arasıra hepsi birden söyleyerek işi anlattılar. Sonra hastalara bakıldı. İlaçlar yazıldı. Eczaneye adam salındı. Hekime kahve pişti, getirildi. Cıgara verildi.

Alay hekimi, ellilik, irice gövdeli, kumlu kalın sesli, baba bir adam. Öksürüğü, denilebilir ki, irice gövdesinden, sevimli baba yüzünden daha

emniyet verici, güven verici eski bir alışkanlıktı. Onun gelişi, oturup konuşuşu, öksürüşü herkesin yüzünü güldürdü.

Doktor, küçük kızı biraz çelimsiz bulmuş olmalıdır ki;

“Bunu mektebe yollamayın” dedi.

“Aman doktor” dediler. “Mektep bir şey değil, evde babası okutmaya kalkmasın.”

“Yok canım” dedi, “öyle şey olur mu? Nerede o, çağırın şunu bana.”

Gittiler, çağırdılar. Korkuyor, gelmiyormuş. Bir daha adam gitti, aldı getirdi. Eli ayağı titriyordu.

Hekim onu görünce;

“Haa, gel bakalım, mevlana, gel şöyle yakın otur” dedi. “Adam bu kadar marifet yapar da, sonra kaçar saklanır mı?”

“Ben vurmadan düştü.”

“Ne?”

Enver Efendi sustu.

“Söyle bakayım, ne söylüyordun? Hızlı söyle.”

“Ben vurmadan düştü. Kız bayıldı.”

“Haaa, sen vurmadan kız bayıldı, öyle mi? Bayılır ya... Bayılmasa vuracak mıydın?”

Enver Efendide ses yok.

“Söylesene vuracak mıydın?”

Gene ses yok.

“O hanımlar sana söylemediler mi? Bu kızı dövme demediler mi?”

Ses yok.

“Söylesene, demediler mi?”

“Dediler.”

“E, niçin dinlemedin?”

Enver Efendi susuyor.

“Ben kalın kafalıyım, lakırdı dinlemem, desene! Bu, çocuk okutmak, senin nereden aklına geldi?”

Karşılık yok.

“Canım, konuşsana, sana söz söylüyorum?”

“Okusun” dedim.

“Çok güzel yolunu bulmuşsun! Başka yapacak işin yok muydu?”

Ses yok.

“Sen kahveye çıkmıyor musun?”

Enver Efendi susuyor. Anası söze karıştı;

“Eskiden çıkardı” dedi. “Bizim de başımız dinçti. Yemekten yemeğe yüzünü görürdük. Orada ne olmuşsa olmuş, şimdi çıkmıyor.”

Doktor sordu;

“Ne oldu kahvede” dedi. “Sana bir şey mi yaptılar?”

“Yapmadılar.”

“Ee, niçin çıkmıyorsun?”

Enver Efendi sustu. Kapının arkasında dikilen yılışık komşu çocuğu söze karıştı;

“Efendi amca” dedi, “uyumuş, horlamış da, ağzına kemik parçası sokmuşlar!”

Enver Efendi atıldı;

“Sokacaklardı ama, bırakmadım” dedi.

Komşu kadınları çocuğa darıldılar;

“Sen ne karışıyorsun, çekil oradan” dediler.

Doktor;

“Onun için mi kahveye darıldın?” dedi. “Sana şaka yapmışlar. Hem kahveye darıldınsa bu kızın ne suçu var? Ananın, karının sözünü de dinlememişsin. Ben sana güzel bir ders verirdim ama, ne ise, dua et bu hanımlara. Şimdi kalk bakalım, ilkin ananın bir elini öp! Bilemedim ettiklerime tövbe olsun de! Hadisene, adam ol oğlum!”

Enver Efendi, kalkıp anasının elini öptü.

“Hah, şimdi gel otur. Bak söyleyeceklerimi dinle. Sen çocuk okutacak adam değilsin, anladın mı? Senin gibilerini kahve paklar. Sen gene

çıkarsın kahveye, ama bu kahveye darıldın, ötekine çıkarsın! Anladın mı? Sözümü dinlemedin de, gene bu kızcağızı okutmaya kalktın mı, bu hanımları da dinlemedin mi, ilkin bir dayak yersin, sonra da bir raporluk canın vardır. Kimse seni elimden alamaz. Tımarhanede alırsın soluğu, anladın mı?"

Enver Efendi susuyor.

"Anladın mı, sana söylüyorum."

"Anladım."

"Sonra söylemedin demeyesin, bak, herkes işitti."

"Demem."

"Güzel!"

Doktor öksürdü, ayağa kalktı. Herkes kalktı. Alay hekimi kızı okşadı.

"Seni bana kadar getirsinler de, bir muayene edeyim, sana bir kuvvet şurubu vereyim, gelir misin?" dedi.

"Gelirim."

"Ha, gel ya! Sen iyi kızsın."

Sonra İhsan Hanıma:

"Geçmiş olsun."

Kadınlara dönerek;

"Hadi bakalım, kalın sağlıcakla, geceniz hayırlı olsun" dedi.

Yürüdü, Enver Efendi de arkasından yürüdü. Doktor kapı önünde kaloş lastiklerini giyerken ona döndü;

"Molla" dedi. "Söylediklerimi unutma, külahları değiştirmeyelim."

Öksürdü, çıktı gitti.

Herkes dağılıp da oda boşalınca, anası Enver Efendiye çıkıştı;

"Ele güne karşı bizi maskara ettin" dedi. "Kahveye gider uyursun, eve gelir kızı döversin!"

"Uyumadım canım. Yalan söylüyorlar."

"Haydi, haydi. Bacak kadar çocukların ağzında!"

İhsan Hanım da biraz ağladı. Yattılar. Ertesi gece de Enver Efendi kahveye çıktı. Bu iş de böylece geçmiş oldu!

7 Nisan 1924

EV ONA YAKIŞTI

Sandıkemini Ali Efendi adında biri, şehrin Satıdüzü denilen kıyıcak bir yerinde, genişçe bir bahçe eline geçirmiş, özenip içine dört-beş göz bir ev yaptırmıştı. Daha yapı borçlarını verip rahat etmeden öldü. Çoluğu çocuğu şaşırdılar. İşlerini derleyip toplayamadılar, alacaklılar da sıkıştırıp evi sattırdılar.

Ev, ekin alışverişçiliği, hayvan cambazlığı eden Silgioğlu Halil adında birinin eline düştü, o da kiraya verdi.

Halil, evden barktan anlar pek aklı başında bir adam değil, kiracılar da bildiğimiz kiracılar! Birkaç ay içinde, evi bir yıkıntı yerine çevirdiler, sonra çıkıp gittiler. Kimse de gelip tutmadı. Bahçe duvarları yer yer yıkıldı; kapısı, camı, çerçevesi kalmadı. Halil de komşu çocukları, inekleri, öküzleri, keçileri ile başa çıkamaz oldu.

Bu sırada, emekli Binbaşı Ali Köse'nin şehirde, Okçuhamza mahallesinde oturup durduğu baba bucağını, belediye yıkıp oradan yol açacak oldu. Binbaşıya evinden çıkmak düştü. Gitti, Silgioğlu'nun evini ucuza tuttu.

Binbaşının karısı gidip evi görünce, şaşırdı:

"Ayol, burası dört duvar, burada nasıl otururuz?"

Binbaşı emeklisi aldırmadı.

"Otururuz, otururuz, sen işine bak" dedi.

Biraz temizleyip bu kapısız, penceresiz eve taşındılar.

Binbaşı uzun boylu, ince yapılı, uzun kır bıyıklı, yaşlı ise de gücü yerinde her işe eli yatan bir adam. Gençten bir oğlu var, o da kendisi gibi.

Baba-oğul bir oldular, ilkin çerçeveleri söküp düzelttiler, yeniden taktılar. Yıkılan ocakları, dökülen sıvaları örüp sıvadılar. Döşeme tahtalarından çürüyenleri değiştirdiler. Damı aktardılar. Saçakları yenileyip kapısını, pencerelerini, saçaklarını, pervazlarını aşı boyası ile boyadılar. Yıkılan bahçe duvarını ördüler. Biraz yerini de çitle kapadılar. Bahçesini bellettiler, yollarına kırmızı toprak getirip döktürdüler.

Halılarını yaydılar, perdelerini taktılar. Ev, yalnız bir ev olmadı, gönül sever bir yuvacık kılığına girdi.

"Bunlar bu yıkıntıda nasıl oturuyorlar?" diye merak eden tanıdıklar, komşular gelip gördüler, şaşırıp kaldılar. Sonra da gidip ev sahibine haber verdiler;

"Evi görme, yüreğin yanar" dediler. "Sudan da ucuza verdin ya!"

Silgioğlu da merak etti, gitti gördü. Doğru. Yürek yanacak gibi.

Biraz sonra bir lakırdı. Kereste fabrikası muhasebecisi demiş ki, "Bana versin" demiş, "şimdi yirmi liraya tutarım. Altı aylık da peşin!"

Çarşının alaycıları, gevezeleri, işleri yolunda olup da kendilerine eğlence arayanları Halil'in yüreğinin yandığını anlayınca onu parmaklarına doladılar, ateşini körüklemeye başladılar.

Binbaşı birkaçına yalvardı;

"Kuzum" dedi, "siz alay ediyorsunuz ya, bu herif budalanın biridir, beni evden çıkarır mı, çıkarır. Kunturatım da yok."

Kim dinler. Onlar Silgioğlu'nu gördükçe;

"Yüreğin yanıyor değil mi?" diyorlar. "Yanar. Ulan kendin anlamıyorsan, hiç olmazsa birine danış! Bu kadar da mı aklın yok!"

Bir başka gün, başkaları:

"Gül gibi evi sudan ucuz verdin ya! Hovarda herifsin Halil, keyfine bak..."

Halil bunalıyor:

"Ben ne bilirim anam babam. Ev yıkılıyordu. Herifin oğlu dülgermiş yaptı. Bilsem, hiç verir miydim!"

Silgioğlu'nun yüzü tutmuyordu; kurdular, kurdular, alnının damarını çatlattılar. Bir gün yüzünü kızdırıp binbaşıya haber yollamış, "Ya kirayı artırsın, yahut evimden çıksın" demiş. Binbaşı, Halil'in yolladığı adamı dinlemiş, gülmüş. Hiçbir söz de söylememiş.

Birkaç gün sonra binbaşı, saraç İbrahim Ağanın dükkânında oturuyordu. Halil, binbaşıyı görmedi, dükkâna girdi, girince de çıkamadı.

Binbaşı dedi ki:

“Halil, bu nasıl iş böyle? Adamı piç gibi sokak ortasına atarlar mı? Evi ucuz tuttum diyorsun, güzel. Nasıl buldum, onu da söylesene!”

Halil utandı. Utandı ama ne yapsın! Çarşılının karşısına nasıl çıksın! Bir ağız kalabalığı yapmaktan başka yolunu bulamadı. Anlaşılmaz laflarla gürültü edip dükkândan çıktı. Gitti, çarşılıya dedi ki:

“Binbaşıyı bulup söyledim, adama dedim, sudan ucuz ev vermezler, dedim. Ya kirayı artırırsın, yahut evimden çıkarsın. Çıkmazsa, ben çıkartmanın da yolunu bilirim!”

“Ulan Halil, aslansın be! Söyledin desene!..”

“Söyledim.”

“Hay yaşa be!”

Birkaç gün sonra binbaşıya haber yolladı: “Evden çıkmazsa mahkemeye vereceğim.”

Binbaşı düşündü. Gelen adama dedi ki:

“O beni evden kolay çıkaramaz ama, Halil gibisi ile uğraşmak bana yakışmaz. Elin ağzına sakız oluruz. Bu adam evine ne istiyor dersin?”

Gelen adam;

“Bilmiyorum” dedi, “istersen gidip sorayım. Yarın haber getiririm.”

Binbaşı;

“Yok” dedi, “onun evinden çıkacağım. Yalnız bana bir hafta izin versin.”

Bir hafta sonra da çıktı. Çıkarken de oğluna gösterdi:

“Bak” dedi, “biz girdiğimiz gün nasıldı, şimdi çıkarken nasıl!.. Emeğine acıma. Görenler, ‘Burada adamlar oturmuşlar’ demelidirler. Hadi çekici al da perdeleri sök. Usulca çıkar ki duvarlar bozulmasın. Ben gideyim Mandıracıoğlu’nun evine bir bakayım.”

Evi gül gibi temiz, camları bile silinmiş olarak bıraktılar. Son günü binbaşının kadını hem ağladı, hem de camları sildi, temizledi.

Birkaç gün sonra Silgioğlu evini fabrika muhasebecisine on beş liraya verdi. Sonra da sevinerek çarşıya çıktı. İlk rasgeldiği nalbant kalfası

Mehmet Kalfaya;

“Binbaşıyı evden çıkardım” dedi.

“Ne çıkardın mı? Gördün mü ettiğin haltı! Böyle adam evden çıkarılır mı?”

“Ulan sudan ucuz oturuyordu.”

“Ucuz demeye de utanmıyorsun. Evi o adam yaptı ulan!”

Biraz sonra Tahir Efendi ile Şevki Ustaya, binbaşıyı evden çıkardığını söyledi. Onlar ağır adamlar;

“Yanlış iş yapmışsın” dediler, “bir daha böyle kiracı nerede bulursun? Ucuz oturuyordu, ama evini de gül gibi tutuyordu!”

Ertesi günü başkaları;

“Sende de akıl var mı Halil” dediler. “Yapılmış evini bir daha yıktır da, aklın başına gelsin. Evi asıl şimdi ucuza verdin!”

Halil Silgioğlu da kızdı;

“Ulan” dedi, “sizin de bir sözünüz bir sözünüze uyuyor mu? Ucuza verdin çıkar, dediniz, herifi çıkardık. Şimdi de yazık oldu, diyorsunuz. Pekiyi ettim de çıkardım, evi bedavaya mı vereceğim!”

Aradan birkaç ay daha geçti, dediler ki:

“Silgioğlu, git de evi şimdi gör! Bak ne adam olduğunu da anla!”

Halil gitti, evini gördü. Eh, daha büsbütün kötü duruma düşmemiş ama, yolunu tutmuş. Bahçesi yeniden keleme olmuş, duvarları da yıkılmış yahut komşular yıkmışlar ki, hayvanlar otlasın. Koyunlar, keçiler de yayılmışlar. Odaların duvarlarına kazık çakıp çocuklarına salıncak kurmuşlar. Cam kırılmış, kâğıt yapıştırmışlar. Mutfakta odun kırmışlar, döşeli tuğlalar da kırılmış. Sac soba kurmuşlar, borusunu da pencereden çıkarmışlar; rüzgâr, zifiri duvara püskürtmüş. Çukurlar dolmuş, üstleri de göçmüş.

Halil baktı, canı sıkıldı. Söylendi;

“Evi yıktınız, dağıttınız” dedi, “ben çukurları yaptıramam. İsterseniz kalırsınız, isterseniz gidersiniz.”

Kiracılar güldüler;

“Yaptırırsın” dediler. “Yaptırmazsan biz de kira vermeyiz.”

Üstünden bir ay geçti, iki ay geçti, kira vermediler. Halil haber yolladı, “Çukurları yaptırsın da, verelim” demişler.

Halil düştü çarşıya. Sormadık, danışmadık adam koymadı. Her biri bir başka türlü söyledi. Biri;

“Avukat Zühtü’yü tut, o sana bu işi çıkarır” dedi.

Öteki;

“Zühtü tevatür avukattır, ama paraya doyurmalı” dedi.

Birtakımları;

“Avukat Bilal Efendiyi tut” dediler.

Başkaları;

“Sakın Bilal’i tutayım deme, sonra evi ona versen elinden kurtulamazsın” dediler.

Saraç İbrahim Ağa da dedi ki:

“Halil, senin işin nasıl olsa batak, ev de yıkıldı demektir. Bırak bu herif de otursun. Konturatında çukurları yaptırmak varsa onları da yaptır. Onlar senden davaya kalkmasınlar. Elbet bir gün olur çıkarlar. Sen çukurları yaptırırsan aylık istemeye de hakkın olur.”

Silgioğlu kızdı:

“Tövbeler olsun yaptırmam” dedi, “beni asacaklarını bilsem gene yaptırmam.”

Çarşıda da her dükkândan onu çağırıp;

“Ev işin nasıl oldu?” diye soruyorlar, Silgioğlu’nu kızdırıyor, eğleniyorlardı. Kimbilir ki bu sırada güzel baht, Silgioğlu’nu da tasadan kurtarmak için hazırlanıyormuş. Bir gün duyuldu ki, muhasebeciyi buradan kaldırıyorlarmış, karısı da muhasebeciden ayrılıyormuş! Bir sabahtı, bu haber çarşıyı baştan başa dolaştı. Silgioğlu’nu görenler;

“E, Halil gözün aydın, artık ev sahibi oldun” dediler.

Halil inanmak istemiyordu.

“Durun bakalım canım, doğru mu, yalan mı?” diyor, kendisi ile eğlenmek için bu haberi çıkarmış olabileceklerinden işkilleniyordu.

Ertesi gün anlaşıldı ki haber doğruymuş. Birkaç gün sonra da ev boşaltıldı.

Halil bir büyük tasadan kurtulmuş ise de ev işi bitmiş olmadı. Boş eve geceleri gelip, kapılarını, pencerelerini alıyorlar, işlerine yarar ne bulurlarsa aşırıyorlardı. Çarşıda da;

“Başladın gene boş eve vergi vermeye” diye alay ediyorlardı.

Bir gün Silgioğlu çarşıya indi, binbaşı emeklisi Ali Köse’yi aramaya başladı.

“Ne yapacaksın?” diye sordular.

“Ona bir ev alıvereceğim” dedi.

Emekli binbaşı, bakkal Etem Efendinin dükkânındaymış. Girdi. Binbaşıya;

“Ben sana kadar geldim” dedi.

Binbaşı, “Bu herif benden ne isteyebilir” diye düşündü. Sonra da;

“Ne istedin” diye sordu.

Halil orada boş bir iskemleye oturup;

“Ali Bey” dedi, “şu evi benden al, kurtulayım. Dinin aşkına, çoluğun çocuğun başı için ‘yok’ deme! Anladın mı?”

Binbaşı anlamadı, Etem’in yüzüne baktı.

Etem de Halil’e;

“Ne oluyor” diye sordu.

“Benim ev yok mu? Hani bu oturuyordu, onu buna satacağım.”

Binbaşı güldü;

“Benim ev alacak param olduğunu sana kim söyledi” dedi.

“Olmasın, veresiye vereceğim. Ben bu eve elli altın verdim; otuz ver, sana bırakayım. Yirmi beş ver, bırakayım. Parasını da istediğin gibi ver. Anladın mı? Yalnız ‘aldım’ de, gidip takriri vereyim.”

Bakkal Etem Efendi;

“Ne oluyorsun” dedi, “git biraz düşün de gel. Böyle de ev satılır mı?”

Silgioğlu;

“Satılır” dedi. “Ali Bey ‘aldım’ desin, bak satılıyor mu görürsün. Parayı da istediği gün versin.”

Tanıdıklar araya girdiler, biraz para bulup Silgioğlu’na verildi, iki gün sonra da ev Ali Köse’ye geçti.

Silgioğlu’nun sırtından sanki bir dağ kalktı. Çarşıya çıktı, Şekercioğlu’nun hanının kahvesine gidip oturdu, yanına gelenlere;

“Evi binbaşıya sattım” dedi.

“Yazık etmişsin” diyecek oldular.

“Hiç yazık etmedim” dedi, “herifçioğlu yapmayı da biliyor, oturmayı da! Ev, ona yakıştı.”

“Ulan” dediler, “bize versen, bize de yakışırdı.”

“Hiç yakışmazdı” dedi, “biz ahır sekisinde alışmışız. Senin, benim gibilerin elinde kalıp da yurtluk olacağına, onun elinde ko, şenlik olsun.”

1946

ASILSIZ BİR SÖZÜN ESASI

“Halk arasında tahrikat yapılıyor” diye bir söz çıkardılar. Tahkikat yapıldı, esası şu imiş;

S... Vilayeti İdare Meclisi dağıldıktan sonra üstü başı pek düzgün olmayan yirmi yaşlarında, esmer yağız bir delikanlı, vilayet odacısını görerek, vali beyle görüşmek istediğini söylemiş ve biraz sonra valinin karşısına çıkınca şu ifadede bulunmuş:

“Enişte m, ablamın kocası... M... kazasında marangozdu, hapsettiler. Bir sürü çoluğu çocuğu var, açtırlar. Ben size haber vermeye geldim.”

“E?”

“Size haber vermeye geldim... Ablam, zaten hastadır. Kaynanası da ihtiyar bir kadın. Akşama yiyecekleri yoktur.”

“Enişteni kim hapsettirmiş?”

“Hükümet işte, candarmalar!”

“Niçin hapsettiler?”

“Müşteri ile kavga etmiş!”

“Müşteriyi dövmüş mü?”

“Müşteri ile boğuşmuşlar, ikisinin de kafaları yarılmış. Sonra müşteri ölmüş.”

“Hıımm! E, şimdi sen benden ne istiyorsun?”

“Ben bir şey istemiyorum, enişte mi bıraksınlar diyorum.”

“Hiç böyle şey olur mu? Enişteni ben bıraktırabilir miyim? Onun için mahkeme kararı ister.”

“Burada sizden büyük var mı? Emrederseniz, karar verirler, bırakırlar. Eğer bırakmazlarsa, çocukları, hepsi açtır. Yahut enişte mi bırakmazlarsa çocuklarına baksınlar.”

“Senin enişten adam öldürmüş, çoluğunu çocuğunu düşünmemişse, hükümetin ne boynunun borcu onları beslesin?”

“Enişte m çocuklarını düşünmemiş ise kabahat çocukların mı? Onlar ‘Git öldür!’ demediler ya! Enişte m hapiste rahat. Açlığı evdekiler çekiyor.”

“Eee, öyledir, onları düşünmek eniştene düşerdi. Şimdi çoluğu çocuğu aç kalınca aklına gelir.”

“Onun aklı başına gelinceye kadar evdekilere kim bakacak? Enişteme ceza verip çocuklarını mı süründürecekler?”

Vali bey bu delikanlıdan bir şey anlamadı; bu adam aptal değil! Söylediği sözlerin de bir ipi sapı yok! O halde bunun bir ayrı maksadı mı var? Vali şüphelenir gibi oldu, delikanlıya;

“Sen kimsin?” diye sordu.

“Ben marangoz Ahmet’in kaynıyım.”

“Adın nedir?”

“Durmuş.”

“Ne iş görürsün?”

“Kömür ocaklarında çalışırım.”

“Amele misin?”

“Defter tutarım.”

“Hımmm, e sen devlet kanunlarını biliyor musun?”

“Nereden bileceğim!”

“Orası da doğru değil ya, hadi öyle olsun! Şimdi gider bir bilenden sorarsın. Hükümet ne senin enişteni bırakabilir, ne de onun ailesini geçindirmeyi boynuna alır. Cürmü yapan, cezayı çeker.”

“Cürmü yapan cezayı çekmiyor ki...”

“E, işte o kadar. Benim seninle fazla görüşmeye vaktim yok. Sizin orada ameleden bilgiçleriniz vardır, gider onlara sorarsın. Anladın mı?”

“Ben herkese sordum, bana ‘Para dökersen kurtarırsın’ dediler! Bende para nerede? ‘Ben valiye giderim’ dedim.”

Vali biraz düşündü ve;

“Oğlum” dedi, “Allah bilsin senin fikrin de nedir! Ancak bir kere bana gelmişsin, sana söyleyeyim. Devletin kanunları vardır, biz onlara göre iş yaparız, onu biz bozamayız. Kim para ile kanunu bozarsa onu da

eniştenin yanına tıkarlar. Sana o sözü söyleyenler fenalık etmişler. Onlar sana da, devlete de düşmandırlar. Anladın mı? İşte o kadar.”

Vali hem bunları söyler, hem de zile basar, gelen hademeye;

“Bak bu efendiyi Yüzbaşı Hakkı Beye götür” der.

Delikanlıya da;

“Git bu adamla, sana yüzbaşı anlatsın!” diye ilave eder.

Delikanlı canı sıkılarak odadan çıkar. Vali telefonla Hakkı Beye;

“Bir genç çocuk, amele kâtibi imiş. Ne dediğini anlamadım. Siz bir konuşsanız!..”

Amele kâtibini, candarma zabitinin yanına götürdüler.

“Gel bakalım, sen kimsin?”

“Ben, Durmuş.”

“Ne iş yaparsın?”

“Kömür ocaklarında çalışırım!”

“Vali beyden ne istiyordun?”

“Eniştemi hapsettiler de... Onu bıraksınlar, dedim.”

“Enişteni kim hapsetmiş?”

“Candarmalar götürdüler.”

“Niçin?”

“Biri ile kavga etmiş, kavgadan sonra herif ölmüş, şimdi enişteme, ‘Sen öldürdün’ diyorlar.”

“E, vali bey onu neden bıraktırsın?”

“Evde bir araba çoluk çocuğu var. Hepsi de açtır.”

“Açsa ondan valiye ne? Onları beslemek sana düşer.”

“Ben kendimi geçindiremiyorum. Hem geçindirsem bile ondan bana ne! Ben kapamadım ya!..”

“Sen kapamadın ama, gene sana düşer. Enişten ölse ne yapacaktın?”

“Ne yapacaktım, bilir miydim! Ölse idi, Allah düşünsün. Şimdi hükümet kapamış, hükümet düşünsün.”

“Sen deli misin? Adam öldürmüşse nasıl bıraksın?”

“Bırakmazsa, bir sürü çocuğunu acından öldürecek değil ya...”

“Elbette öldürür. Başkalarına da ibret olur. Sen eğer acıyorsan, kendin bakarsın. Vaktin yoksa belediye onlara yardım eder. Sen buralarda dolaşma, git belediye reisini gör.”

“Ben belediye reisine gittim. ‘Ben bir şey yapamam, biz aylıkları bile veremiyoruz; şeriatın kestiği parmak acımaz, ne yapayım, Allah acısın!’ dedi.”

“Yalan söylememiş ya! Sen gene ona git yalvar. Hem valiye, ötekine berikine, çok dolaşma. Anladın mı? Sonra sen de girersin kodese! Hadi çek bakalım.”

Delikanlı çıktı. Kapının önünde düşündü; eğer eniştesi ölse daha iyi olurdu. Elbette ablasını da bir alan bulunurdu. Niçin eniştesini görüyorlar da, çocuklarını görmüyorlar? Bunu anlatmanın bir kolayı yok mu?

Akşam indiği hana gitti. Onu getiren arabacı oradaydı.

“Nasıl, enişteni kurtarabildin mi?” diye sordu.

“Kurtaramadım, aldırmıyorlar” diye cevap verdi.

“Aldırmazlar ya! Tarafın yoksa, paran yoksa, sana hapisten adam mı verirler! Sana yolda o herif anlattı ya! Sen dinlemedin.”

Arabacı gitti, ahırdan hayvanların çuvallarını getirdi, arabanın içine attı. Sonra sözüne devam ederek;

“Geçen yıl” dedi, “Hacı’nın oğlunu tuttulardı, gitti Ankara’ya ağır bastı; iki günde oğlanı bıraktılar.”

Durmuş için anlaşılmaz bir iş. Bu adamlara inanmalı mı? Validen büyük kimse yok mu?

Arabacı hanın kahvesinden bir kucak eşya getirdi. Onları arabanın arkasına bağlarken;

“Ben müşteri buldum gidiyorum” dedi, “istersen sen de gel. Burada kırk yıl kalsan bir şey beceremezsin.”

Durmuş biraz düşündükten sonra;

“Olur gidelim” diye cevap verdi. Akşam serinliğinde çekildiler gittiler.

Sonra bir daha bu çocuk hakkında bir şey duyulmadı, yalnız o vali ile konuşurken, banka muhasebecisi oradaymış, bu çocuğun sözlerinden şüphelenmiş, öteye beriye de söylemiş. İşte "Amele arasında tahrikat varmış!" diye çıkan sözün aslı budur.

1929

EŞEK

Topal Durmuş'un oğlu Mustafa tuza gidiyordu, istasyon yanında mola verdi. Eşeğini ağaçların altına bıraktı. Kendi, parmaklığın iç yanına geçti, belini ağaca dayadı, kuşağından ekmeğini çıkardı, sanki burası bir çayırlık, bu demiryolu da bir akarsuymuş gibi bakıp yemeğe başladı.

Üçüncü yolda bir yük treni duruyor. Vagonlar kapalı, makine boş. Demiryolu durağında sanki kimseler yok.

"Bu demiryolu, bu yana gidersen derenin boyunu alır, iner Kara Hasan toluna. Oradan Eğrikaya'dan Keçiyurdu önünden, dereyi aykırılar, Söğütuşağı yayla evlerinin böğründen yazı boyunu alır, varır o yanki istasyona. Oradan da çıkarsan Beğyeri'nden Ağaların Çiftliği altından, Sazlık Yurdu'ndan, Çömlekçi'den gider Ortahisar'a! Bunun bir ucunu çekmişler Ankara'ya, öbür ucu kimbilir, nereye gider! Belki nereye gittiğini de kimse bilmez. Kime sorsan bir doğru karşılık alamazsın. Biri der o yana, biri der bu yana, kulak asma! Bunun doğrusunu yapan bile bilmemiş...

Bu kara dananın da, böyle yavaş durduğuna bakma, bir aldı asıldı mı, ardına evleri bağlasan sürükler, götürür. Sonra kendi güdücüsü de istese durduramaz. Onun da kendine göre bir huyu var!"

Mustafa bunları düşünür, ekmeğini yerken biri geçti, vagonlara doğru gitti. Bir başkası da, elinde bir teneke ile vagonların arkasından çıktı, istasyona girdi. Aradan biraz daha geçince makinenin bacasından bir hışıltı duyuldu ve içinde bir adam göründü.

Biraz daha sonra bir çan çalındı, bir-iki adam tren boyuna gittiler, makine bağırdı, kollarını gerip uzandı, yük vagonları baştan başa sarsıldılar, gitmeye başladılar. Vagonlar titreşerek Mustafa'nın önünden geçti geçti, en son vagon da geçti, gitti. Tren makastan çıktı, uzaklaştı, bir uğultusu kaldı. Biraz sonra o da duyulmaz oldu. Demiryolu durağı da yeniden sessizliğe daldı.

“Bu vagonlardan birini, kaç eşek sürükler” diye düşünürken, Mustafa kendi eşeğine bakmak istedi. Başını çevirdi, eşek yok! Bir-iki adım yürüdü, oralara bakındı. Sıkıldı. İstasyon arkasına dolaştı, bulamadı. Sıkıldı. Oralarda kimse görünmüyor. Bir avuç yerde eşeğe ne olur? Kimden sormalı? Biri almış saklamıştır, para ister! Şehirde olsa ünletirsin, “Görene beş kuruş, bulana on kuruş.” Kim saklamışsa getirir. Burada ünletecek de kimse yok. İstasyonun dört yanını döndü, dolandı, arkadaki sırta çıktı o yanlara baktı, yok.

İnandı ki eşeğini aldılar, sakladılar. Para isteyecekler! Bilet odasına doğru gitti. Açık bir kapının önünde durdu. Epeyce durup dikildikten sonra içerden başı açık, ceketsiz, gözlüklü bir adam çıktı. Çenesi oynuyordu. Belli ki yemekten kalkmış. Elindeki gazete kâğıdının içine topladığı ekmek ufaklarını silkti, sonra Mustafa’ya sordu;

“Ne istiyorsun” dedi.

“Kölüğü yitirdim.”

“Ne kölüğü?”

“Eşek hani... eşeği yitirdim de...”

“Ee?”

“...”

“Burada eşek meşek yok, hadi durma burada. Git işine.”

Çekildi. “Eşek gitti. Üstünde yeni kebe de vardı, o da gitti. Eşek de genç eşekti. Borcu da yeni ödenmişti.”

Uzakta, su deposunun yanında bir adam gördü. Ona yakın gitti. Bu adam, bir demir parçası üstünde çivi düzeltiyordu. Mustafa’ya sordu;

“Ne istedin?” dedi.

“Kölüğü yitirdim.”

“Neredeydi?”

“Aha, dee o taşın böğründe” diye, kuyuyu gösterdi.

“Git ara, burada yok.”

“Bunlar eşeğin büsbütün üstüne mi yatmak istiyorlar?” diye düşündü. Yerinden de kımıldamadı.

“Ne dikiliyon, gidip eşeğini arasana!”

“Nerede arayım?”

“Bana mı soruyon?”

“Aradım, yok!”

“Yoksa, sana eşek bulacak değilim ya.”

Yalvardı;

“Eşek buradaydı. Aldılar, sakladılar” dedi. “Beş kuruşum var, vereyim.”

Adam, Mustafa’nın yüzüne baktı.

“Hadi” dedi, “boş yere eğleşme. Git eşeğini ara. Burada kimse senin eşeğini kapamaz.”

Bu adamın suratı doğruya benzer ama, adam oğluna da inanmak olur mu?

Baktı gördü ki, bir çıkar yolu yok. Ama, istasyonu da hemen bırakıp gidemedi. Orada bir yere oturup bekledi. Ne umdu da bekledi? Hiç!..

Gözlerini eşeğini bıraktığı yerden ayıramıyordu. Kimseler yok. Burada ev de yok ki, gidip sorsun. Adam da yok. Birine danışmak istesen kime danışırsın?

Kalktı, gitmeye başladı. Ayakları onu köye doğru çekiyordu.

“Tuz alacaktık kaldı, üste eşek de gitti, yeni kepenek de gitti. Yeryüzü karanlık, yaşamak da acı!”

Ona sorsalar, eşeği istasyonda kalmıştı. Her adımında eşeğinden uzaklaşıyordu. Dönüp, gene eşeği bıraktığı yere gitmek isteyerek yürür dururken, yolun yüksek bir yerine çıkınca, uzaktan köy yolu üstünde bir karaltı gördü. Eşeğine benzetti. Yüreği oynadı. Dikildi baktı, eşeğe benziyordu. Seyirtti.

“Tanrı, köylüyü sevindirmek isterse, eşeğini kaybettirir, sonra gene buldurur” diye yazılmıştır. Bu söz yerine geldi.

Yetişti, eşeğine bindi, gene tuz yoluna döndü, bir de türkü tutturdu:

“İğdenin dalına bastım da, kırılıverdi...”
Gitti.

1922

HASTANENİN YEMEK TABLASI

Başhekim sabahleyin daha arkasına ak gömleğini giymeden, dahiliye müdürü ile nöbetçi hekimi çağırttı.

“Dün gece hastanede ne gürültü oldu?” diye sordu.

“Dün gece? Ne gürültü oldu?.. Hiçbir gürültü olmadı” diye cevap verdiler.

“Olmadı olur mu, olmuş. Siz burada değil miydiniz? Çağırın bakalım hademeleri.”

Hademeleri çağırdılar, hastabakıcıları çağırdılar, hepsi geldi sıralandı. Başhekim hepsinden sordu, hepsi birbirine bakıştılar, “Dün gece hastanede ne gürültü oldu” diye soruşturdular, bilemediler. “Hiç gürültü olmadı” dediler.

“Canım, aşağı koğuşlarda bir gürültü olmuş, hastalar müdüre şikâyet ediyorlar, o da bak bana yazıyor. Bu kadar da yanlış olmaz ya, bunun bir aslı olacak!”

Yeniden hepsi düşündüler, sonra;

“Yok gürültü olmadı” dediler.

Nöbetçi hekim;

“Ben” dedi, “hiçbir şey işitmedim. Kimse de bana bir şikâyette bulunmadı, bulunsaydı elbet de gider bakardım.”

Hastabakıcı Hediye Hanım da söze karıştı;

“Ben” dedi, “sabaha kadar uyumadım, Tahir bilir. Hiçbir şeycikler duymadım.”

Aynı koğuşun hademelerinden Çankırılı Tahir’e dönerek;

“Söylesene” dedi, “sen duydun mu?”

Tahir, karının edepsizliğine kızdı. O gece, Hediye ile aralarında geçen macerayı herkes anlayacakmış gibi sıkıldı, hiçbir şey söylemedi.

Başhekim, bunları sıkıştırarak;

“Elbette bir gürültü olmuştur.”

“Ne gürültü olabilir? Bunun altından başka bir bela mı çıkacak?” diye hepsi düşündüler. En sonra başhademe buldu.

“Tabla olacak” dedi.

Hepsi bir ağızdan;

“Haaa, evet, tabla olacak” dediler.

Başhekim anlamadı;

“Tabla nedir?” diye sordu.

Anlattılar. Bu hastanenin yeni yemek tablası, bulaşık kapları koğuşlardan mutfağa taşıdıkları iri tabla, aşağı kat koridorunun kapısından geçmiyormuş. Yemeği, her hastaya ayrı ayrı çinko tepsiler içinde getiriyorlar, götürürken bulaşıkları, tabakları, kâseleri, tepsileri, çatalları, kaşıkları bu büyük tablanın üstüne yığıp götürmek istiyorlar. Böyle âdet olmuş.

İki hademe bulaşık ne varsa bir ehram gibi tablanın üstüne yığıyorlar, biri kenarından kaldırıyor, öteki altına girip başına alıyor, kapının önüne kadar geliyorlar; orada, boşta olan hademe tablayı taşıyana yardım ediyor, kapıdan geçirmek için uğraşıyor, biraz da zorluyorlar. Geçmiyor. İkisi de birbirine kumanda veriyorlar. Hastalardan orada bulunan varsa, onlar da karışıyorlar.

“Sağdan ulan sağdan.”

“Kol ver gelsin!”

“Çevir kafanı.”

“Sen tutma... Dayan!”

“Kaldır aşağıdan.”

“Çekme ulan...”

Böylece çalışırken, ya çokça eğmiş yahut çokça dayanmış bulunuyorlar, yahut ellerinden kurtuluyor, bütün tepsiler, kâseler, taslar, çatallar, bıçaklar büyük bir şangırtı ile koridora dökülüyordu.

Hizmetçilerden, hastalardan, hademelerden hep bir ağızdan bir çığlık, bir feryat, bir kızılca kıyamettir kopuyor, hastabakıcı hanımlar herkesten

çok bağrışıyorlar;

"Kör ol inşallah, dağların şenliği! Allah canını alsın. Ben bu kadar yerde durdum, hiç böyle hastane görmedim" diye hastaneden şikâyet ediyorlardı.

Gündüz bu gürültünün tesiri az oluyor. Geceleri tabla gürültüsüne alışan hastalar, seslerini çıkarmıyorlar. Yeni gelenler, hastalıklarının ağırlıklarına göre yerlerinden fırlıyor, korkuyor, yahut yattığı yerde sövmekle işi geçiştiriyor ve biraz sövdükten, biraz inledikten, hastabakıcılar da biraz bağrıştıktan sonra iş yatışıyor, hastanenin loş ve hüzünlü geceleri başlıyordu.

Koridora dökülen kapları topluyor, yeniden tablaya yığıyor, yalnız bu sefer tablayı kapının dış tarafına çıkarmış bulunuyorlar, bunun için artık ikinci defa düşürmek tehlikesi olmuyor.

Bu hikâyeyi, başhekime kısaca anlattılar. Başhekim müsterih oldu. Herkes de geniş bir nefes aldı! Evet, tabla meselesi olacak... Hediye Hanım da bu tabladan şikâyetçi. Başhekimin yanından döndükten sonra hastalardan birine anlatıyor:

"Bu ayıların yüzünden dün gece, benim de az daha başım patlıyordu. Bulaşıkları taşların üstüne dökmüşler, görmedim. Fasulyelerin üstüne basınca boylu boyunca uzanmışım."

"Boylu boyunca uzanmış mısın? Vah vah, ben neredeydim acaba?"

Hediye bunu söyleyen hastaya kızar.

"Aman sen de, ne bakıyorsun öyle yüzüme! Kabahat bende sana adam diye lakırdı söylüyorum."

Şikâyet edilen gürültünün tabladan ileri geldiği anlaşıldıktan sonra başhekim telefonu açar, müdüre haber ve izahat vermek ister:

"Alo... Bendeniz başhekim! Bir emirnamenizi almıştım. Evet, tahkik ettim. Şey yemek tablasıymış. Efendim?.. Efendim, yemek tablası biraz büyükçe geliyor da hademeler kapıdan geçirememişler, düşürmüşler. Gürültü bundan ibaretmiş... Evet, evet bundan ibaret. Mamafih bendeniz

gene icap eden şeyi tembih ettim. Hiç merak buyurmayınız. Evet, hastane ne kadar olsa ev gibi olmaz. Evet... Evet, hastaneye alışık olmadıklarından... Estağfurullah, vazifem. Baş üstüne şimdi söylerim. Orövuar beyefendi."

Ertesi gece Habeş hastabakıcı Huriye, komşunun çocuğuna aktardan, kurma bir otomobil almış, evde kurup koşturacak yer olmadığından hastaneye getirmişti. Hastalardan, hademelerden birkaçı oyuncağın başına toplandılar, çocuğu oynatmak bahanesiyle kendileri oynamaya başladılar. Gürültü, patırtı, kurdun kuramadın... Küçük araba, taşların üstünde ufak bir şırıltı ile biraz gidip bir duvara çarpıyor, yan üstü devrilip kurgusu boşanıyordu. O zaman tekrar münakaşa!

Beşinci koğuşun uzun boylu hastası, bu oyun arasında fırsat buldukça Habeş kızın kolunu sıkıyor, karşı koğuşlardan kıvırcık saçlı, bacağından yaralı hasta da Hediye'yi köşeye sıkıştırmış kıskançlık yapıyordu.

"Ben sana onun cıgarasını alma, dedim. Niçin aldın?"

Yukarı kat koridorunda, sanki futbol oynuyorlardı. Bu sırada gene tabla devrildi. Kaplar koridora yayıldı.

"Sana kol ver gelsin, dedim."

"Kolunda gücün yok, ne böğürüyon?"

"Domuzluk etme, topla kapları."

Anlaşılmaz sövüşmeler. Hastabakıcı hanımlar gene kurgusu bozulmuş oyuncak gibi bağrışıyorlar, yalnız koridorun öte ucunda konuşan iki kadın, bir hastabakıcı ile ona dertleşmeye gelmiş arkadaşı bu bağrışmaya karışmadılar, sözlerine devam ettiler:

"Hınzır herif, bir daha arkama düşsün ben ona gösteririm. Yirmi altı liramı aldı kaçtı, orospulara yedirdi. Zehir zıkkım olsun. Hiçbir şeycik demem, Allah derim. Avcuna para koydum. Senin şoför nasıl? Gelip gidiyor mu?"

"Aman, Allah vücudunu kaldırsın. Ver yesin! Şimdi gene otomobil satmış boşta geziyor!"

İki kadın boyuna erkeklerinden şikâyet ediyorlar. O kadar dalgınlar ki, tabla düşmüş, gürültü olmuş hiç aldırmıyorlar, konuşuyorlardı. Geceden epeyce geçmiş olduğu halde yerlerinden kalkmadılar. Polisten, şoförden, manavdan, gümrük memurundan birbirine doya doya şikâyet edip durdular.

Ertesi günü, başhekim yerine geldiği vakit umum müdürün yeniden telefon ettiğini, gene şikâyette bulunduğunu öğrendi.

"Bu hasta ile de çattık" dedi. "Çağırın idare müdürünü." Çağırdılar.

"Salih Efendi, şu tablaya bir çare bulun, böyle de olmaz ki. Herif şikâyet eder, lakırdıyı biz işitiriz. Siz de hiç aldırmazsınız. Sonra ben de..."

"Ayı Recep her vakit geçiriyordu. O da bu gece geçirememiş. Olacak işte..."

"E, bak gördün mü!"

"Kırk yılda bir olur efendim, insanın eli terazi değil ya!"

"Hangi kırk yılda! Bu her akşam..."

"Recep şimdiye kadar hiç düşürmedi."

"O da bu gece düşürdü ya!.."

"Efendim biz ne yapalım, kabahat biz de mi? Tabla da meydanda, kapı da... Gelsin isterse kendi geçirsin. Bunda da yenmiş içilmiş bir şey yok ya!"

"Yenmiş içilmiş yok ama, değil mi şikâyet var!"

"Şikâyet her zaman olur, beyefendi. Bana her gün ne şikâyetler ediyorlar da ben aldırmıyorum. Şikâyete bakmakla başa çıkar mı? Hastaların şikâyetlerine baksan hastaneyi kapamalı. Hazır yatağı bulmuşlar, yemek ayaklarına geliyor, gene şikâyet ederler. O kadar rahatlarını istiyorlarsa, evlerinde otursunlar. Buraya ne geliyorlar!.."

"Sen şimdi bunları bırak da tablaya bir çare bul."

"Ben ne çare bulayım. Ayı Recep diyorduk, o da dün gece düşürdü."

"Ne çare bulalım olur mu? Ben kendim bununla uğraşacak değilim ya!"

Köşede gazete okuyan ihtiyar cildiye doktoru, gazetesini bıraktı, söze karıştı;

“Efendim” dedi, “müsaade buyurursanız ben bir bakayım.”

“Valla lütfetmiş olursunuz” diye başhekim cevap verdi. “Herif şikâyet eder, bunlar aldırmaz, yukardan beni sıkıştırırlar.”

İhtiyar cildiye hekimi, halinden hiç umulmayan bir çeviklikle kalktı gitti ve hakikaten de bir çare buldu:

Bundan böyle, alt katın yemek tablası dokuzuncu koğuşun penceresinden bahçeye verilecek.

Başhekim bey, hem memnun, hem düşünceli. Diyor ki:

“Ya bu ayılar unutup da gene koridor kapısından çıkarmaya çalışırlarsa!”

Cildiyeci de diyor ki:

“E, çıkarmasınlar, efendim.”

“Bunlar adam değillerdir de onun için söylüyorum.”

“Tembih edersiniz.”

“Kaç tembih birader! O sizin tembih dediğiniz insanlar hakkında olur.”

“...”

Hademeler, başhekimin düşündüğü kadar hayvan değillermiş. Unutmamış olacaklar ki bir daha şikâyet gelmedi.

1926

DÜĞÜN DÖNÜŞÜ

Gece yarısını iki saat geçiyor. Saatçi Rıfat Efendi, ellilik bir ihtiyar; düğün evinde kafayı tütsülemiş, evine dönüyor. Biraz da yalpalıyor. Kendi kendine de söyleniyor. Sokak hem karanlık, hem de çamurlu. Rıfat Efendi çamura her batışında;

"Vay canına" diyor. "Battın mı gene Rıfat! Yarın dinle karıdan dırdırı! Sağ olsaydı anam da açardı ağzını. Dinlemezdim ya..."

Durduğu yerde biraz sallandıktan sonra, yeniden yürümeye başladı:

"Hani ulan belediyenin kandili! Kahpe belediye reisi, al oğlum paraları, ye! Sarhoşlar batsın çamura, sen bak keyfine... Herif ömründe bir gün sarhoş olmamış ki... Müftü oğlundan belediye reisi yaparsan böyle olur!.."

Bu sırada, Serdaroğulları'nın evinin önüne gelmiş bulunur. Çalı devrilmiş avlunun kapısı arasından bir köpek çıkar, salmaya başlar. Rıfat Efendi biraz gerileyip sırtını duvara verir, der ki:

"Ulan, müftünün adını anınca sen nereden çıktın!"

Köpek salar.

"Hav, hav, hav..."

"Şaka etme civanım, tanıdık köpeğisin!"

"Hırrrrrr, hav hav, hav, hav..."

"Rahmetli efendinlen kadeh arkadaşlığımız vardır... İçerdik, sonra da gider tarla hendeğinde sızardık. Neyse sünüğü depreşmesin, dalaşmadığı, dolaşmadığı adam yoktu."

Rıfat Efendi, bunları söylerken, köpek de durmaz salar. Rıfat Efendi karanlıkta köpeği görmeye çalıştı:

"Çok gürültü ettin ama... Sen bizim candarma çavuşu Hüseyin'den de sertmişsin! Sarhoş olmasam sana bir tekme savururdum, Türkmen Ali'nin kör katırı bile imrenirdi. Ama, şimdi olmaz. Bak arkamda duvar sallanıyor. Belediyenin uyuzluğu yüzünden senin suratını da seçemiyorum. Herif yağlı yemekten bocuk domuzuna dönmüş. Yarına

sağ çıkarsam, ben de ona senden öğrendiğim gibi bir hırlayayım, anlasın Şam Pazarında öreke satmayı."

"Hıırrr, hav hav hav..."

"Nasıl beğendin mi?"

Köpek biraz yavaşlamışken, yeniden saldırmaya başlar. Rıfat Efendi:

"E, yeter artık, anladık. Senin de ısıracağın yok ya! Kahveci Osman gibi gürültü ile ortalığı korkutmaya çalışıyorsun. Sana ay ışığı bir gecede bir ders vermek boynuma borç olsun!"

Köpek salar, Rıfat Efendi söylenir. Sonunda köpek havlamayı keser, belki de oraya oturur.

"Niye kestin? Duvar dibini bırakayım diye mi bekliyorsun? Alır mısın akideyi miski pahasına?.. Şimdi sıra bana geldi, geldi ama, tam bir küp şarap içmişim, bulut gibiyim."

Rıfat Efendi köpeğin üstüne saldırır gibi yapar, köpek ilkin korkar sonra yeniden havlamaya başlar.

"Ha, haaaa! Ne korktum? Sesin kalın ama, kendin kaba kuyruksun. Ulan köpeğin de sahibine çekenini hiç görmemiştim. İbrahim sağ olsaydı, seni evlatlık edinirdi. Bıldırcın eti ile beslerdi!"

Rıfat Efendi gene köpeğe salar gibi yapar:

"Buuuuuuuvvv..."

Köpek geriler, sonradan gene salar.

"Anlaşıldı, ben duvar diplerini tutup savuşabileceğim ama, sokağa ayağım alışık değil. Yıkılır kalırsam, senin de, seni besleyenin de gelmişini, geçmişini kalaylarım anladın mı?"

Bu sırada, çalı duvar üstünden bir genç çocuk sesi;

"Efendi amca" der, "korkma geç, ısırmaz."

Rıfat Efendi irkildi.

"Vay, sen de kimsin. Sokağı haraca kesmişsiniz be!"

Köpek arkasından sesi işitince daha yüreklenir, saldırmayı artırır. Çalı duvar üstünden seslenen çocuk, kapı önüne gelir, köpeği çağırır, sonra

der ki:

“Hadi geç, tuttum.”

Rıfat Efendi hem yürür, hem de söylenir:

“Sen İbrahim’in torunu musun, nesin? Sizin soyunuzdan hayırlı adam çıkmaz ama, sen çekmemişsin.”

Çocuk:

“Ben Yetim Salih’in oğluyum.”

“Ha, gördün mü! Babanın da, gömü bulacağım diye, kırmadığı çeşme taşı, kazmadığı beylik köprü, körletmediği hayrat kalmadı ya. Bu kasabanın su yollarını kazıp bozan, Kantarcıoğlu Selim’le babandır. Herif mal değildir ya, neyse...”

Rıfat Efendi biraz uzaklaştı. İleride gene çamura batmış olacak ki;

“Vay canına, gene mi battın Rıfat?” dedi. “Ulan, genç olsam gider tarla hendeğinde sabahlardım. Dinle karıdan şimdi küfürleri. Anama da nasıl benzemiş! Gelin, kaynana toprağındandır, derler. Doğrudur. Kızı olsa bu kadar çekmezdi. Çene babam, çene...”

Biraz daha uzaklaşınca, kalın, tatlı, kumlu bir sesle bir türkü tutturur.

“Aman çavuş yandım senin elinden,

Çok sallanma, kasatura düşer belinden!”

Türkünün arkasından, ufak bir nara:

“Of anam, of... Yandık bee... Ne ses kaldı, ne yürek. Sat anasını bu yaşamanın...”

Ses uzaklaştı, işitilmez oldu.

27 Nisan 1933

İŞİN BİTTİ

Yeniköy, bu yandan Banatlı nahiyesine yarım saatlik; kaza merkezine de, çok olsa, bir buçuk saatlik bir yerde olup alışverişi de buralarla ise de kazalar sınırını kesen çayın beri yakasında bulunduğundan dört saat ötede bir nahiyeye, on saat uzakta da bir kaza merkezine bağlıdır.

Bu yıl, gününde bolca yağmurlar düştü, sonra da havalar açtığı için iyi tavlarla ekiliyor.

Yeniköy"ün yeni muhtarı Seleci Halil oğlu Halil, uzunca boylu, kösece sakallı, sessiz bir adam. İki gündür eski mandıra yerindeki heğbe tarlayı ekmeye gidiyordu.

Öğleden sonra köye bir candarma gelmiş, onu istemiş. Köyden bir çocuk yolladılar.

"Evleği kapayım, gelirim" dedi.

Evleği kapadı, kara sabanını öküzlerin boyunduruğuna ters takıp köye döndü.

Yeni candarmalardan bir delikanlı eski muhtarın odasında yemek yemiş, uzanmış; köylüden iki kişi de karşısında oturmuş susuyorlar. İşsiz bir delikanlı da ellerini kuşağına sokmuş kapının önünde dikilip duruyor.

Halil girdi. Selam verdi. Oturanlar candarmaya;

"Yeni muhtar budur" dediler.

Candarma uzandığı yerden sordu:

"Sen misin muhtar?"

"Hee, benim."

"İki saattir nerede idin?"

"Evleği kapıyordum."

"Evleği kapıyordum... Bir iş oldu mu ayaklarınız yürümez. Hadi, seni karakol kumandanı istiyor."

Candarma öyle bir çalımla söyledi ki, sanki kumandan kapının eşiğindeymiş! Halil başını çevirip kapıya baktı. Sonra düşündü; Ahılar'a gidilecek... Dört saat gitme, dört saat de gelme, sekiz saat. Bir gün demek.

Yarın sabah gitmektense şimdiden çıkıp, yarın serinde dönmeli. Boynunu kaşıdı. Odadan çıkıp evine uğradı, sonra da çıktı gitti.

Yassıdan biraz sonra Ahılar'a vardı. Müdürlük konağına gidip karakol kumandanını aradı. Kapıda pis bir fener içinde isli bir petrol lambası yanıyor, konak altındaki avlu dipsiz bir mağaraya benziyordu. Nöbet bekleyen candarma, elindeki anahtar zincirini şıkırdatarak geziniyor, karanlık avlunun dibinde görünmeyen hapishanenin derinliğinden anlaşılmaz sesler duyuluyor, sanki biri türkü söylüyordu.

Halil yaklaştı, nöbetçiden karakol kumandanını sordu:

"Devriyeye çıktı, ne yapacaktın?"

"Benim yapacağım yok, o beni istemiş."

Candarma, Halil'i süzdü, sonra gene;

"Devriyeye çıktı" dedi.

Halil elindeki uzun değneğe dayanıp durdu. Düşündü. Burası avuç içi kadar bir yer, devriyeye çıkmışsa şimdi gelir. Candarmadan sordu:

"Tez gelir mi?"

"Tez gelmez, sen bekleme. Git, sabah gelirsin."

"Benim işim var" dedi, "sabah köye döneceğim. Burda onun yerinde kimse yok mu?"

"Yoktur."

İkisi de sustular. Ne yapmalı? Kumandan yok. Candarma "tez gelmez" diyor; ama, kimbilir? Para yok, yatacak yer de yok. Burası da tanıdık bir yer değil. Banatlı olsa orada yatacak bir yer bulunur.

Gidip karşıda dükkânların önündeki ak taşın üstüne oturdu. Elindeki değnekle kumları karıştırıp düşünmeye başladı. Öküzün ayağına mıh batmıştı, o hatırına geldi. Sonra bu yıl harmanda kaybolan kalburu düşündü, "Eski idi ama, iyi kalburdu", daha sonra da bugün çayda çimen bir adam görmüştü, onun kim olabileceğini düşünmeye başladı.

Geceler serin oluyor. Elinde taşıdığı heybeyi sırtına koyup başını dayadı, gözlerini de kapadı. Biraz sonra ağzı açıldı. Horlamaya başladı.

Nöbetçi değişmiş. Yeni nöbetçi seslendi:

“Hey oradaki kimsin?”

Uyandı.

“Benim” dedi.

“Sen kimsin?”

“Yeniköy muhtarıyım.”

“Yeniköy neresi?”

“Bizim köyümüz.”

“Ne arıyorsun burada?”

“Kumandanı bekliyorum.”

“Ne yapacaksın kumandanı?”

“Beni istemiş.”

“Bekle bakalım!”

“Daha gelmedi mi?”

“Gelmedi.”

Bu sefer taşın üstünden inip yere oturdu. Taşı koltuğunun altına alıp rahat rahat uyumaya hazırlandı. Biraz sonra esnaftan gece işine kalkanlar oldu. Az daha geçince bu küçük yerin her köşe bucağından horozlar uzun uzun öttüler. Sonra çirkin sesli bir adam kesik kesik, sanki ağlar gibi, ezan okudu. Daha sonra gelip gidenler başladı.

Halil uyandı. Gitti, sordu, “Daha gelmedi” dediler. Dükkânlar açılıyordu. Çarşıyı dolaştı. Yeniden geldi, sordu. Gelmiş, yanına çıktı. Genç bir adam;

“Ne istedin?” diye Halil’den sordu.

“Ben Yeniköy’ün muhtarıyım.”

“E?”

“Sen istemişsin.”

“Ben mi istemişim? Dur bakalım. Hüseyin!” diye birine bağırdı. İçeri bir adam girdi. Karakol kumandanı ondan sordu:

“Biz Yeniköy muhtarını istedik mi?”

“İstedik.”

“Niçin?”

“Bölük istiyordu.”

Kumandan, Halil’e döndü;

“Baba” dedi, “seni yüzbaşı istiyor. Oraya gidersin.”

Halil “Altı saatlik yol” diye düşündü. Kaşlarını kaldırdı, kumandanın yüzüne bakıp;

“Gideyim” dedi. Çıktı.

Beş saat sonra bölük kumandanının karşısındaydı. Yuvarlak kafalı, kısa boylu, tıknaz bir adam.

“Ne istedin, dayı?” diye sordu.

“Sen, beni istemişsin.”

“Sen kimsin?”

“Ben, Yeniköy muhtarıyım.”

“Yeniköy?”

Dönüp arkasındaki haritada Yeniköy’ü aradı. Sonra masasının yanındaki küçük pencereden kalem odasına seslendi:

“Hüsnü Efendi, biz Yeniköy muhtarını istedik mi?”

Yüzü çilli bir delikanlı;

“Bakayım” dedi.

Biraz sonra pencereden;

“Nüfustan istemişler” dediler.

Yüzbaşı, Halil’e;

“Yukarı nüfus odasına çık” dedi.

Yukarı çıktı, gene sordular:

“Kimsin?”

“Yeniköy muhtarıyım.”

“Hımmm.”

Nüfus memuru, kâtibine;

“Baksana Aziz Efendi” dedi, Yeniköy muhtarını çağırmışız.”

“Yeniköy muhtarını mı? Hatırlamıyorum.”

“Hüseyin nerede? O bilir.”

Hüseyin camiye gitmiş. Halil’e;

“Bekle de gelsin” dediler.

Halil kapının yanında bekledi. Yarım saat sonra nüfus kâtibinin yamağı olan Hüseyin gelmiş. Bacakları kısa da gövdesi uzun, tosbağa gibi bir oğlan. Nüfus memuru sordu:

“Hüseyin, biz Yeniköy muhtarını niçin istedik?”

Hüseyin Efendi hiç sesini çıkarmadı, defterlerin yığılı olduğu dolaba yaklaştı, bir defteri çıkardı, karıştırdı, olmadı. Bir başkasını çıkardı, o da olmadı. Bir kâğıt buldu. Ona bakarak defter aradı. Buldu. Halil’i yanına çağırıp yavaş sesle sordu:

“Sizin köyde Köse Adem oğlu Hasan var mı?”

“Var.”

“O sağ mı, öldü mü?”

“Sağ.”

“Onu, redif dairesi soruyor.”

“Onun iki gözü kördür, görmez. Muayeneye götürdüler.”

“Haaa. Bak, sahi ben buraya yazmışım. Peki dayı, sen git!”

Muhtar başka yere gideceğini sandı.

“Nereye gideyim?” diye sordu.

“Köyüne git, işin bitti!”

27 Haziran 1923

AÇIKLAMALAR

Bu kitapta yer alan hikâyelerin bazılarında kullanılan kimi sözcüklerle deyimlerin açıklanmasında ve daha önce başka adlarla yayımlanan hikâyelerle ilgili bilgilerin verilmesinde yarar görülmüştür. Burada, hikâye adı anılarak açıklama yapılması yoluna gidilmiştir.

KAYIŞI ÇEKEN

lavta sözlük anlamıyla burada "erkek ebe" olarak kullanılmıştır. Bu anlam için bugün kadın ve doğum diyebiliriz.

ARABACI ALİ

kurada cılız ve bitkin.

tekâlüf, tekâlif vergiler. Burada, "tekâlif-i harbiyye" karşılığı olup Kurtuluş Savaşımız sırasında alınan olağanüstü vergiler karşılığı kullanılmıştır.

kaçaklar Kurtuluş Savaşı yıllarında askerlik hizmetinden kaçan ve dağlarda kaçak yaşayanlar için kullanılmıştır.

Everek bugün adı Develi olan kentimiz.

zabit subay.

nefer er, rütbesiz asker.

tekavüt (tekaüt) emekli.

BİR EĞLENTİ

Bu hikâye, ilkin Meslek gazetesinde (3-10 Şubat 1925) "Bir Eğlenti Âlemi" adıyla yayımlanmıştır.

gidi pezevenk.

kacak buradaki yazılışıyla "kap kacak" biçiminde kullanılır ise de hikâyede bir anlam verilememiş olup Türk Dil Kurumu'nun Derleme Sözlüğü'nde "kacar" sözü bulunmakta ve kısa boylu, bodur, dilsiz anlamlarında kullanılmaktadır.

OTLAKÇI

mundar (doğrusu murdar) pis, kirli.

mekruh iğrenç, tiksinti veren.

kemal değer, baha.

miralay albay.

kalem vakti resmi dairelerin çalışma saatinin başlama vakti.

DÖVÜŞ

Bu hikâye, Ev Ona Yakıştı adlı kitapta (bkz. s. 238) “Doğuş” adıyla yer almıştır. İçeriğine göre “Dövüş” olması gerekmektedir.

vebal ağırlık, günah.

MÜLAHAZAT HANESİ

mülahazat düşünceler.

mülahazat hanesi düşüncelerin yazılması için defterde ayrılan bir bölük.

Burada yer alan telgrafı şöyle Türkçeleştirebiliriz: “İçinde bulunduğumuz ayın yirmi dördüncü günü, yirmi işçiyle kesime başlanmış olup kesim işleminin günden güne gelişmekte bulunmuş olduğu bundan önce sunulan şifreli telgrafla bildirilmişti. Ancak, dün, ayın yirmi altısında işçilerden biri, makamımıza başvurarak yoksulluğundan söz ederek haftalıklarını gündeliğe çevirmek düşüncesiyle bir hayli zorlama ve ısrarda bulunmuş ve her ne kadar bunun bakanlık buyruğuna aykırı olduğu kendisine bildirilerek durumun idare edilmesine çaba gösterilmiş ise de bu gibi isteklerin, Allah göstermesin, öbür işçilere de yayılması ve kötü olaylara neden olması olasılığına karşı sandıkta bulunan otuz küsur bin kuruşun korunması için buyruğuma verilen, yalnız dokuz erden oluşan jandarma birliğinin güçlendirilmesine ve böyle bir olay çıktığında ayrıca onaya gerek kalmadan bana da gereken buyruğun verilmesine yüksek müsaadelerini rica ile...”

mah-i hal (burada) içinde bulunduğumuz ay.

mümeyyiz devlet dairelerinde bir kadro adı olup eskiden, yazılan yazıları düzgün ve güzel bir yazıyla yazan görevli için kullanılırdı.

amele işçi.

sandık (burada) para kasası.

mevcud-ı sandık kasada bulunan para.

tahrirat resmi yazı.

cemiyet İttihat ve Terakki Cemiyeti.

icab-ı maslahat işin gereği.

nazır bakan.

kalem-i mahsus özel kalem.

kalem büro.

menafi-i hazineye taalluk hazine yararına ilişkin.

avam halk.

emr-i hükümet hükümet buyruğu.

mantık-ı avam halk mantığı, halk anlayışı.

keyfemâyeşâ (keyfe mâ yeşâ) nasıl isterse, istediği gibi.

tebdil etmek değiştirmek.

kifayet yeterlik.

harb ü darb savaş ve dövüş.

ehali ahali, halk.

satvet-i hükümet hükümetin ezici gücü.

tensip buyurmak uygun görmek, onaylamak.

rey oy, görüş.

vuku-ı hal şimdiki durum.

batezkere tezkereyle, yazıyla.

dahiliye içişleri (bakanlığı).

sancak (eskiden) ilden küçük yönetim birimi.

fırka parti.

rey-i devletleri sizin görüşünüz (devletli ya da devletlü, eskiden vezir ve mareşal gibi büyüklere verilen özel unvan).

defatir-i resmiyye resmi daireler.

evrak beyaz etmek yazılmış bir müsveddeyi düzgün ve güzel bir yazıyla temize çekmek (bugün bu işlem daktiloyla yapılır),.

şakkolunmak yırtılmak.

tabirat-ı resmiyye resmi deyimler.

KÖYE DÜŞMÜŞ

Çarşamba İstanbul'da bir semt adı.

Eytam Sandığı babaları savaşta ölmüş çocuklara yardım için kurulmuş sandık olup, bugünkü Türkiye Emlak Kredi Bankası, bundan oluşmuştur.

zatiâli büyük kişilik.

yevmülbeter (yevm-ül-beter) kötü gün.

hatırıâli yüksek hatır.

ihvan candan dostlar, tarikat arkadaşları.

merbutiyyet bağlılık.

taksir suç, günah, eksiklik.

şebbü şetmetmek sövüp saymak.

tensikat düzenlemeler.

hasbıhal söyleşi.

refika eş, kadın.

mülkiye idadisi sivil lise.

şerik ortak.

ser baş.

refik arkadaş.

cihat savaş, kutsal savaş.

ittihatçı İttihat ve Terakki Partisi yandaşı.

mütedeyyin dine bağlı.

ulüemr (ulü-l-emr) padişah, yasa koyucu.

tasdi etmek rahatsız etmek.

maaliftihar (maa-l-iftihar) övünerek.

PAZARLIK

Bu hikâye, Meslek gazetesindeki ilk yayınında (6 Ocak 1925) "Beşbin Olsun" adıyla yayımlanmıştır.

hilafsız yalansız.

müsevvit (müsevvid) müsvedde yapan, taslak yapan; eski devlet örgütümüzde bir aşama ya da görevlilik unvanı.

mahalakallah kalabalık.

İKİ ANA İKİ KIZ

Bu hikâye, Ev Ona Yakıştı adlı kitapta (bkz. s. 111), "Ana Kız-İki Kız" adıyla yer almıştır.

mütevekkil kadere boyun eğen.

HAYDAR BEYİN SAKALI

vilayet mühendisi bayındırlık müdürü.

SÖYLÜYOR

Bu hikâye, ilkin Meslek gazetesinde (24 Mart 1925) “Konferans” adıyla yayımlanmış; Temiz Sevgiler adlı kitapta ise (bkz. s. 153), “Tıraş” adıyla yer almıştır.

Muharririn-i Osmaniyye Osmanlı yazarları.

inkisar-ı hayal düş kırıklığı.

maziye merbutiyyet geçmişe bağlılık.

munsif insaflı.

talim ve terbiye öğretim ve eğitim.

şehremini belediye başkanı.

memurin memurlar, devlet görevlileri.

devr-i sabık eski dönem.

itam-u eramil dul ve yetimler.

BİLDİM

Bu hikâye, Meslek gazetesinde (10 Mart 1925), “Sabırsız” adıyla yayımlanmıştır.

Şûrayı Devlet Danıştay.

aza mülazımı üye yardımcısı.

SENİ KAHVE PAKLAR

üstün esre Arap harflerinden ünsüzleri doğru okumak için kullanılan imler.

EV ONA YAKIŞTI

sandıkemini maliye veznecisi.

kunturat (kontrat) sözleşme.

tevatür söylenti.

ASILSIZ BİR SÖZÜN ESASI

tahrikat kışkırtmalar.

tahkikat soruşturma.

İŞİN BİTTİ

redif dairesi eskiden terhis edilen askerlerle ilgili işlemleri yürüten örgüt.